КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.168

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В КОМАНДИТНОМУ ТОВАРИСТВІ В ПРАВІ УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ

Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання результатів, ідей і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело_____О.В.Овченко

Науковий керівник – Ковалишин Олександр Романович, кандидат юридичних наук, доцент

Івано-Франківськ – 2026

АНОТАЦІЯ

Овченко О.В. Правове регулювання здійснення корпоративних прав в командитному товаристві в праві України, Німеччини та Польщі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерства освіти і науки України, м. Івано-Франківськ, 2026.

Дисертація присвячена теоретико-правовому дослідженню та з'ясуванню особливостей здійснення корпоративних прав в командитному товаристві в праві України, Німеччини та Польщі, виявленню підстав набуття, здійснення та припинення корпоративних прав учасників та вкладників товариства та на цій основі формуванню конкретних пропозицій для удосконалення чинного корпоративного законодавства України.

У межах дисертаційної роботи виявлено історичні та економічні передумови виникнення та розвитку командитного товариства в праві Німеччини, Польщі та України; з'ясовано правову природу та ознаки командитного товариства як однієї із корпоративних правових форм; встановлено відмінності командитного товариства від суміжних правових форм в праві Німеччини, Польщі та України; визначено види командитного товариства в правовій науці Німеччини, Польщі та України; з'ясовано роль командитного товариства в економіці Німеччини, Польщі та України; зроблено порівняльно-правовий аналіз порядку заснування, ведення справ та припинення командитного товариства; здійснено порівняльну характеристику правового регулювання юридичної відповідальності командитного товариства та його учасників з повною відповідальністю і вкладників в праві Німеччини, Польщі та України.

На основі історико-правового методу дослідження виділено наступні періоди розвитку відповідної правової форми: 1) XIX - поч. XX ст. – період зародження командитної форми (товариства на вірі) на українських землях в складі Російської імперії; 2) 1923 - 1930 рр. – формування командитного товариства в законодавстві

УРСР; 3) 1930 - 1991 рр. – період повної відсутності командитного товариства як в господарському обороті, так і в праві Української РСР; 4) 1991 - 2004 рр. – відновлення правової форми командитного товариства у вітчизняному корпоративному праві на основі німецької правової моделі на підставі Закону України «Про господарські товариства»; 5) 2004 - 2025рр. - 1) дуалізм (ЦК України та ГК України) правового регулювання командитного товариства; 2) встановлення додаткових вимог до суб'єктного складу (наявність статусу фізичної особи-підприємця для учасника з повною відповідальністю); 3) наявність низки невідповідностей та суперечностей в правовому регулюванні командитного товариства зумовлених дуалізмом правового регулювання; 6) 2025р. - посьогодні – превалювання атипового (непритаманного для країн континентальної Європи) цивільно-правового регулювання товариства внаслідок скасування ГК України.

Встановлено спільні риси КТ для права України, Німеччини та Польщі: 1) превалювання диспозитивного методу в правовому регулюванні корпоративних правовідносин між учасниками КТ; 2) наявність учасників з повною та обмеженою відповідальністю; 3) пріоритет забезпечення майнових інтересів вкладника та одночасне виключення його з управління та ведення справами товариства. Основні відмінності між КТ та негласним товариством в праві Німеччини та Польщі зводяться до наступного: 1) відсутність необхідності реєстрації договору негласного товариства в судовому реєстрі; 2) обмеженість кількості учасників негласного товариства двома особами; 3) відсутність гарантованого прибутку на вклад негласного товариства. Тому в підприємницькій практиці КТ набуло значно більшої поширеності у порівнянні з негласним товариством, кількість яких в останні роки поступово зменшується.

Виявлено, що перевагами командитного товариства, як форми господарської діяльності, є: 1) простота створення; 2) відсутність вимоги до розміру та порядку формування статутного капіталу; 3) значний рівень диспозитивності регулювання корпоративних відносин між учасниками; 4) особистий контроль учасників над справами товариства; 5) обмеження відповідальності вкладників вкладом у майні товариства. До недоліків слід віднести: 1) застаріле правове регулювання; 2) немо-

жливість залучення значного обсягу фінансування через існуючі обмеження на участь вкладників у складеному капіталі; 3) відсутність преференцій в оподаткуванні у порівнянні з товариствами капіталу.

Наведено додаткові аргументи стосовно тези, що засновницький договір КТ є особливим видом інвестиційного договору, який попри гарантування права вкладника на отримання прибутку, визначає порядок заснування, ведення справ та управління товариством повними учасниками, припинення товариства та притягнення до майнової відповідальності його учасників. Серед істотних умов засновницького договору, окрім зазначених окремо в законі, запропоновано закріпити наступні: 1) перелік рішень, які потребують погодження з вкладниками; 2) умови про відповідальність за невнесення вкладу; 3) обсяг командитної суми у випадку неплатоспроможності товариства.

З урахуванням тенденції до цифровізації корпоративного права запропоновано врахувати і передбачити можливість укладення засновницького договору в електронній формі з метою спрощення процедури залучення вкладників.

Обґрунтовано, що вкладник повинен виступати стороною засновницького договору на рівні з учасником з повною відповідальністю, оскільки є учасником корпоративних правовідносин, володіє корпоративними правами та обов'язками та несе цивільно-правову відповідальність в межах вартості вкладу. Сучасна нормативна регламентація вкладу не відповідає системі об'єктів цивільних прав та суттєво обмежує можливості учасників щодо формування складеного капіталу. Вважаємо, необхідно розширити перелік об'єктів цивільних прав, які вкладник може внести до командитного товариства (гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом).

Підтримано висловлену в доктрині точку зору щодо необхідності уніфікованого підходу до правового регулювання реорганізації (злиття, приєднання, поділу тощо) командитних товариств та інших видів господарських товариств. Разом з тим обґрунтовано доцільність систематизації підстав припинення КТ, як норм матеріального права, в рамках Закону України «Про господарські товариства» таким переліком: 1)закінчення терміну, на який воно було засноване; 2)

прийняття учасниками рішення про ліквідацію; 3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю; 4) вибуття всіх вкладників товариства; 5) розірвання засновницького договору повним учасником або кредитором учасника; 6) визнання товариства неплатоспроможним; 7) набрання законної сили рішенням суду про ліквідацію за заявою учасника; 8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності.

На основі проведеного дослідження сформульовано теоретичні висновки і пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства:

вперше: 1) обґрунтовано положення про командитну суму – це майновий обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника, який визначається засновницьким договором та не може бути меншим, ніж розмір внеску вкладника. Доведено, що обсяг майнової відповідальності та розмір вкладу не є тотожними, оскільки обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника може бути вищим за вартість його вкладу; 2) запропоновано концепцію триваючої відповідальності – цивільно-правової відповідальності вкладника командитного товариства за зобов'язаннями учасника з повною відповідальністю, що виникли в рамках його особистої підприємницької діяльності до початку провадження господарської діяльності командитним товариством; 3) обґрунтовано та запропоновано закріпити командитно-акціонерне товариство – це товариство, яке має складений капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, у якому щонайменше один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність, водночас принаймні один учасник є акціонером;

удосконалено: 1) дефініцію командитного товариства – товариства, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один чи кілька учасників (вкладників), які не беруть участі в здійсненні підприємницької діяльності товариством, та несуть відповідальність у межах сум їх вкладів або в обсязі визначеному засновницьким договором; 2) ознаки командитного товариства: а) наявність двох видів учасників: учасників з повною відповідальністю та вкладників; б) субсидіарна відповід-

альність повних учасників за зобов’язаннями товариства усім своїм майном; в) наявність складеного капіталу, у якому частка вкладників не може перевищувати 50 %; г) відсутність органів управління, якщо інше не встановлено засновницьким договором; д) неможливість участі вкладників в управлінні товариством; е) заборона конкуренції учасників з повною відповідальністю (тобто неможливість їх участі в інших господарських товариства); є) застосування аналогії закону, а саме застосування до КТ положень, що регулюють діяльність повних товариств; 3) положення про вклад учасника до складеного капіталу товариства. Обґрунтовано доцільність розширення переліку об’єктів цивільних прав, що можуть вноситися як вклад до складеного капіталу товариства за рахунок цінних паперів, об’єктів інтелектуальної власності, інших нематеріальних активів; 4) розмежування управління, ведення справ та участь в діяльності командитного товариства. Ведення справ КТ – це представництво товариства учасниками з повною відповідальністю у відносинах з третіми особами в процесі здійснення юридично значимих дій. Управління товариством – це діяльність учасників з повною відповідальністю щодо прийняття рішень, з метою досягнення мети та завдань товариства, визначених засновницьким договором. Участь в КТ — це форма здійснення корпоративних прав, що полягає у можливості учасника брати участь в управлінні товариством (за виключенням вкладників), отримувати частку прибутку та активів у разі ліквідації, а також нести передбачені законом обов’язки; 4) положення про відповідальність учасників з повною відповідальністю командитного товариства за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту припинення його участі, шляхом обґрунтування необхідності застосування положення про трирічний строк до всіх підстав припинення його участі в товаристві, а саме не тільки у випадку вибуття зі складу товариства, але й з підстав виходу чи виключення з товариства; 5) порядок припинення командитного товариства шляхом доповнення та систематизації підстав припинення командитного товариства: 1) закінчення терміну, на який було засноване товариство; 2) рішення учасників про ліквідацію; 3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю; 4) вибуття всіх вкладників товариства; 5) розірвання засновницького договору учасником або кредитором учасника; 6) ви-

знання товариства неплатоспроможним; 7) рішення суду про ліквідацію за заявою учасника; 8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності.

Дістало подальшого розвитку: 1) твердження про ключові відмінності між національною та «класичною» (німецькою) моделлю командитного товариства: 1) наявність статусу юридичної особи; 2) обмеженість майнової участі вкладників; 3) неможливість заперечення проти дій учасників з повною відповідальністю, що виходять за рамки звичної підприємницької діяльності товариства; 4) дуалізм правового регулювання; 2) положення про заснування товариства, а саме обґрунтування тези про: 1) розширення істотних умов засновницького договору: а) переліку рішень, які потребують погодження з вкладниками; б) умови про відповідальність за невнесення вкладу; в) розмір командитної суми; 2) вкладників як обов'язкових сторін під час укладення засновницького договору; 3) допустимість як простої письмової, так і електронної форми засновницького договору; 3) аргументація на користь скасування 50% обмеження участі вкладників в складеному (засновницькому) капіталі товариства: 1) підвищення інвестиційної привабливості товариства як окремої правової форми господарювання; 2) швидкість та обсяги залучення капіталу; 3) збалансування співвідношення відповідальності вкладників та повних учасників за умови закріплення командитної суми; 4) доктрина субсидіарної відповідальності учасників КТ. Доведено, що субсидіарна відповідальність вкладників та учасників з повною відповідальністю може бути як з множинністю, так і без множинності осіб на стороні субсидіарного боржника. Субсидіарні зобов'язання повного учасника є обмеженими в часі тривалістю його участі та протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства; 5) сукупність критеріїв відмежування командитного товариства від інших суміжних видів товариств осіб, таких як партнерського товариства, негласного товариства за рахунок виділення таких диференційних ознак: 1) обсяг та вид відповідальності; 2) вид господарської діяльності, що здійснює товариство; 3) кількість та види учасників товариства.

Ключові слова: командитне товариство, корпоративні права, корпоративні відносини, вкладник, право Німеччини, право Польщі, господарські товариства, юридична особа, підприємницьке товариство, підприємство, товариство, реорганізація, господарська організація, злиття, засновницький договір

SUMMARY

Ovchenko O.V. Legal regulation of the exercise of corporate rights in a limited partnership in the law of Ukraine, Germany and Poland. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk,, 2026.

The dissertation is devoted to the theoretical and legal research and clarification of the features of the exercise of shareholders' rights in a limited partnership in the law of Ukraine, Germany and Poland, identifying the grounds for the acquisition, exercise and termination of corporate rights of partners and contributors of the partnership and on this basis forming specific proposals for improving the current corporate legislation of Ukraine.

Within the framework of the dissertation work, the historical and economic prerequisites for the emergence and development of a limited partnership in the law of Germany, Poland and Ukraine were identified; the legal nature and features of a limited partnership as one of the corporate legal forms were clarified; the differences between a limited partnership and related legal forms in the law of Germany, Poland and Ukraine were established; the types of limited partnerships in the legal science of Germany, Poland and Ukraine were determined; the role of limited partnerships of individuals in the economy of Germany, Poland and Ukraine was clarified; a comparative legal analysis of the procedure for establishing, conducting business and terminating a limited partnership was made; a comparative characteristic of the legal regulation of the legal liability of a limited

partnership and its participants with full liability and contributors in the law of Germany, Poland and Ukraine was carried out.

Based on the historical and legal method of research, the following periods of development of the corresponding legal form were distinguished: 1) 19th - early 20th centuries - the period of the emergence of the limited partnership form (partnership on faith) on Ukrainian lands as part of the Russian Empire; 2) 1923 - 1930 - the formation of a limited partnership in the legislation of the Ukrainian SSR; 3) 1930 - 1991 - the period of complete absence of a limited partnership both in economic turnover and in the law of the Ukrainian SSR; 4) 1991 - 2004 - the restoration of the legal form of a limited partnership in domestic corporate law based on the German legal model on the basis of the Law of Ukraine "On Business Partnerships"; 5) 2004 - 2025 - 1) dualism (the Civil Code of Ukraine and the Civil Code of Ukraine) of legal regulation of a limited partnership; 2) establishment of additional requirements for the subject composition (presence of the status of an individual entrepreneur for a participant with full liability); 3) the presence of a number of inconsistencies and contradictions in the legal regulation of a limited partnership due to the dualism of legal regulation; 6) 2025 - today - the prevalence of atypical (unacceptable for continental European countries) civil law regulation of the partnership as a result of the abolition of the Civil Code of Ukraine.

Common features of the partnership for the law of Ukraine, Germany and Poland have been established: 1) the prevalence of the dispositive method in the legal regulation of corporate legal relations between the partners of the partnership; 2) the presence of participants with full and limited liability; 3) the priority of ensuring the property interests of the contributor and the simultaneous exclusion of him from the management and conduct of the affairs of the partnership. The main differences between the partnership and the secret partnership in the law of Germany and Poland are as follows: 1) the absence of the need to register the partnership agreement in the court register; 2) the limitation of the number of participants in the secret partnership to two persons; 3) the absence of a guaranteed profit on the contribution of the secret partnership. Therefore, in business practice, the partnership has become much more widespread in comparison with the secret partnership, the number of which has been gradually decreasing in recent years.

It was found that the advantages of a limited partnership as a form of economic activity are: 1) simplicity of creation; 2) lack of requirements for the size and procedure for forming the authorized capital; 3) a significant level of discretion in regulating corporate relations between participants; 4) personal control over the affairs of the partnership; 5) limitation of the liability of investors by the contribution to the property of the partnership. The disadvantages include: 1) outdated legal regulation; 2) the inability to attract a significant amount of financing due to existing restrictions on the participation of investors in the capital; 3) the absence of preferences in taxation compared to capital partnerships.

Additional arguments are given regarding the thesis that the founding agreement of a limited partnership is a special type of investment agreement, which, despite guaranteeing the investor's right to profit, determines the procedure for founding, conducting business (management) of the partnership by full participants, terminating the partnership and holding its participants liable. Among the essential conditions of the founding agreement, in addition to those currently specified in the law, it is proposed to establish the following: 1) a list of decisions that require approval from the depositors; 2) conditions on liability for failure to make a deposit; 3) the amount of the limited liability amount in the event of insolvency of the partnership.

Taking into account the trend towards digitalization of corporate law, it is proposed to take into account and provide for the possibility of concluding a founding agreement in electronic form in order to simplify the procedure for attracting investors.

It is justified that the investor should act as a party to the founding agreement on a par with a partner with full liability, since he is a participant in corporate legal relations, has corporate rights and obligations and bears civil liability within the value of the contribution. The current regulatory regulation of the contribution does not correspond to the system of objects of civil rights and significantly limits the possibilities of participants in forming the capital. We believe that it is necessary to expand the list of objects of civil rights that a investor can contribute to a limited partnership (money, securities, other property, unless otherwise established by law).

The point of view expressed in the doctrine regarding the need for a unified approach to the legal regulation of the reorganization of limited partnerships and other types of business partnerships is supported. At the same time, the expediency of systematizing the grounds for the termination of a limited partnership, as substantive law norms, within the framework of the Law of Ukraine "On Business Partnerships" is substantiated with the following list: 1) expiration of the term for which it was founded; 2) decision of the participants on liquidation; 3) withdrawal of all participants with full liability; 4) withdrawal of all contributors to the partnership; 5) termination of the founding agreement by a participant or a creditor of the participant; 6) recognition of the partnership as insolvent; 7) court decision on liquidation at the request of the participant; 8) death of a participant with full liability or recognition of his insolvency.

Based on the conducted research, theoretical conclusions and proposals for improving the norms of current legislation were formulated:

at first time: 1) the provision on the limited partnership amount was substantiated - this is the property volume of the civil liability of the investor, which is determined by the constituent agreement and cannot be less than the amount of the investor's contribution. It was proved that the volume of property liability and the amount of the investor's contribution are not identical, since the volume of the civil liability of the investor may be higher than the value of his contribution; 2) the concept of continuing liability was proposed - the civil liability of the investor of a limited partnership for the obligations of a participant with full liability that arose within the framework of his personal entrepreneurial activity before the start of economic activity by the limited partnership; 3) it is justified and proposed to establish a limited partnership - a partnership that has a share capital divided into a certain number of shares of equal nominal value, in which at least one participant (full participant) bears unlimited liability, while at least one participant is a shareholder;

improved: 1) the definition of a limited partnership - a partnership in which, together with the participants who carry out entrepreneurial activities on behalf of the partnership and jointly bear additional (subsidiary) liability for the obligations of the partnership with all their property, there are one or more participants (contributors) who do not

participate in the management and implementation of entrepreneurial activities by the partnership, and are liable within the amounts of their contributions or in the amount determined by the memorandum of association; 2) features of a limited partnership: 1) the presence of two types of participants: participants with full liability and contributors; 2) subsidiary liability of full participants for the obligations of the partnership with all their property; 3) the presence of a capital stock, in which the share of contributors cannot exceed 50%; 4) the absence of management bodies, unless otherwise established by the memorandum of association; 5) the impossibility of contributors' participation in the management of the partnership; 5) prohibition of competition of participants with full liability (i.e. impossibility of their participation in other business partnerships); 7) application of analogy of the law, namely application to the CP of the provisions regulating the activities of general partnerships; 3) provision on the participant's contribution to the company's share capital. The expediency of expanding the list of objects of civil rights that can be made as a contribution to the company's share capital at the expense of securities, intellectual property objects, other intangible assets is substantiated; 4) separation of management, conduct of affairs and participation in the activities of a limited partnership. Conduct of affairs of a limited partnership is the representation of the company by participants with full liability in relations with third parties in the process of carrying out legally significant actions. Management of the company is the activity of participants with full liability in making decisions in order to achieve the goals and objectives of the company, defined by the founding agreement. Participation in a limited partnership is a form of exercising corporate rights, which consists in the participant's ability to participate in the management of the partnership (with the exception of contributors), receive a share of profits and assets in the event of liquidation, and also bear the obligations stipulated by law; 4) provisions on the liability of participants with full liability of the limited partnership for the obligations of the partnership that arose before the termination of his participation, by substantiating the need to apply the provision on the three-year period to all grounds for termination of his participation in the partnership, namely not only in the case of leaving the partnership, but also on the grounds of withdrawal or exclusion from the partnership; 5) the procedure for terminating a limited partnership by supple-

menting and systematizing the grounds for terminating a limited partnership: 1) expiration of the term for which the partnership was founded; 2) the participants' decision on liquidation; 3) withdrawal of all participants with full liability; 4) withdrawal of all contributors of the partnership; 5) termination of the founding agreement by a participant or a creditor of the participant; 6) recognition of the partnership as insolvent; 7) court decision on liquidation at the request of a participant; 8) death of a participant with full liability or recognition of his insolvency.

received further development: 1) the statement about the key differences between the national and "classical" (German) models of a limited partnership: 1) the presence of the status of a legal entity; 2) the limited property participation of the contributors; 3) the impossibility of objecting to the actions of the participants with full liability that go beyond the scope of the usual entrepreneurial activity of the partnership; 4) the dualism of legal regulation; 2) the provisions on the establishment of the partnership, namely the substantiation of the thesis about: 1) the expansion of the essential conditions of the founding agreement: a) the list of decisions that require approval by the contributors; b) the conditions on liability for failure to make a contribution; c) the size of the limited partnership amount; 2) contributors as mandatory parties when concluding the founding agreement; 3) the admissibility of both a simple written and electronic form of the founding agreement; 3) arguments in favor of abolishing the 50% limitation on the participation of investors in the composed (authorized) capital of the company: 1) increasing the investment attractiveness of the company as a separate legal form of business; 2) speed and volume of capital raising; 3) balancing the ratio of liability of investors and full participants, provided that the limited liability amount is fixed; 4) the doctrine of subsidiary liability of participants in the limited partnership. It has been proven that the subsidiary liability of investors and participants with full liability can be both with and without a plurality of persons on the side of the subsidiary debtor. The subsidiary obligations of a full participant are limited in time by the duration of his participation and within three years from the date of approval of the report on the activities of the company for the year in which he left the company; 5) a set of criteria for distinguishing a limited partnership from other related types of partnerships, such as a partnership, a secret partnership, by

highlighting the following differentiating features: 1) the scope and type of liability; 2) the type of economic activity carried out by the partnership; 3) the number and types of partners in the partnership.

Keywords: limited partnership, corporate rights, corporate relations, limited partner, German law, Polish law, business companies, legal entity, company, enterprise, partnership, reorganization, business organization, merger, founding agreement

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Овченко О. В. Правове становище товариств осіб в українській соціалістичній радянській республіці в період нової економічної політики. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 4. 2020. С. 202-210.

DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.34

URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/36.pdf

2. Овченко О.В. Поняття та ознаки командитного товариства в Україні, Польщі та Німеччині. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11. 2022.

DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/70

URL: http://lsej.org.ua/11_2022/70.pdf

3. Овченко О.В. Роль та місце командитного товариства в системі господарських товариств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* №60. 2022. С. 43-46.

DOI: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.60.10

URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc60/10.pdf

4. Овченко О.В. Історико-правовий аспект правового регулювання командитного товариства в Україні та Німеччині. *Юридичний вісник*. №5. 2022. С. 240-246.

DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.26

URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/26.pdf

5. Овченко О.В. Засновницький договір командитного товариства. *Juris Europensis Scientia,* №6. 2022. С. 18-22.

DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.4

URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/4.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Овченко О.В. Особливості укладення засновницького договору товариства осіб за законодавством Німеччини: досвід правового регулювання. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2020 р. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*, 5-9 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ. 2021. С. 296-297.

URL:https://nauka.pnu.edu.ua/wp-
content/uplo
ads/sites/122/2021/08/%
D 1 % 8 2 % D 0 % B 5 % D 0 % B 7 % D 0 % B 8 - % D 0 % B F %D0%BD%D1%832021.pdf

7. Овченко О.В. Участь повного учасника в командитному товаристві: порівняльний аспект права України, Польщі та Німеччини / *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кременчук, 2-3 грудня 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь. 2022. 224с.

U R L : h t t p : / / c a t a l o g . l i h a - p r e s . e u / i n d e x . p h p / l i h a - pres/catalog/view/173/2532/16188-1

URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/173

8. Овченко О.В. Підстави припинення командитного товариства. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 р. Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. 2023. С. 302-303.

URL: https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf

9. Овченко О.В. Форма засновницького договору командитного товариства в праві України, Німеччини та Польщі / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті академіка В.В. Луця «Договір як універсальна форма правового регулювання», 7 квітня, 2023 року, Івано-Франківськ, С. 193-196.

URL: https://kcp.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/82/2023/06/zbirnyk_-dohovir_2023r.pdf

10. Овченко О.В. Вклад в командитному товаристві: порівняльно-правовий аспект права України, Польщі та Німеччини. *Тези науково-практичної конференції «Проблеми цивільного права та процесу»,* 19 травня 2023 р., Вінниця, С. 406-410.

URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e665376-2c4d-4d62-9c12-54edd3b919f2/content

11. Овченко О.В. Командитне товариство як правова форма залучення інвестицій / Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції «*Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів»*, 6-7 жовтня 2023 р., Івано-Франківськ, 2023. С. 60-62.

URL:https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/960/СіщукЛВ_Вчення_про_корпоративне_право_у_працях_Васильєвої-ВА.pdf?sequence=1&isAllowed=y

12. Овченко О.В. Корпоративне управління в командитному товаристві. *Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції,* 3-4 жовтня, Івано-Франківськ, 2025. С. 105-108.

URL:https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1187/Збірник%20конференцій_2025.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 19

ВСТУП 21

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ, НІМЕЧЧИНІ ТА ПОЛЬЩІ 29

1.1. Історико-правовий аспект правового регулювання командитного товариства 29

1.2. Поняття та ознаки командитного товариства 49

1.3. Роль командитного товариства в економіці України, Німеччини та Польщі 78

РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКАМИ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА 102

2.1. Заснування командитного товариства 102

2.2. Ведення справ та управління товариством 131

2.3. Припинення командитного товариства 147

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ КТ В ПРАВІ УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ 169

3.1. Цивільно-правова відповідальність учасників з повною відповідальністю 169

3.2. Цивільно-правова відповідальність вкладників 183

ВИСНОВКИ 202

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 212

ДОДАТКИ 232

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТ – акціонерне товариство

ВГС України – Вищий господарський суд України

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ГК України – Господарський кодекс України

Закон – Закон України «Про господарські товариства»

Закон України «Про ТОВ та ТДВ» – Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

КК Німеччини – Комерційний кодекс Німеччини

КК Польщі – Комерційний кодекс Польщі (1934р.)

КТТ Польщі – Кодекс торговельних товариств Польщі (2000р.)

КТ – командитне товариство

КАТ – командитно-акціонерне товариство

НСУ – Національний судовий реєстр Польщі

Постанова – Постанова Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»

ПК України – Податковий кодекс України

ПТ – повне товариство

ПрТ – партнерське товариство

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК України – Цивільний кодекс України

AG & Co KG – Акціонерне товариство з АТ-повним учасником Німеччини

GmbH & Co KG – Командитне товариство з ТОВ-повним учасником Німеччини

Spółka z o.o. spółka komandytowa - Командитне товариство з ТОВ-повним учасником Польщі

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю переосмислення правового статусу командитних товариств та здійснення корпоративних прав його учасниками в умовах трансформації корпоративного законодавства України та його гармонізації з правом Європейського Союзу. Командитне товариство, поєднуючи елементи персоніфікованої участі та інвестиційного капіталу, залишається потенційно ефективною, проте малозастосовуваною формою здійснення підприємницької діяльності. Водночас чинне правове регулювання командитних товариств в Україні характеризується фрагментарністю, наявністю колізій та дублювання нормативного закріплення, що негативно впливає на правозастосовну практику.

Командитне товариство є досить перспективною формою ведення підприємницької діяльності, адже, з одного боку, повні учасники без додаткового ризику отримують можливості наростити свій початковий капітал за рахунок внесків вкладників товариства, виключаючи тим самим необхідність залучення цього капіталу. З іншого боку, у вкладників виникає можливість отримати прибуток від підприємницької діяльності товариства на достатньо вигідних умовах: без будь-якої участі в управлінні справами командитного товариства і відповідно без ризику втрати певного власного майна, окрім вкладу в товариство.

Поряд з тим правове регулювання здійснення корпоративних прав в рамках відповідної правової форми ведення підприємницької діяльності потребує суттєвого удосконалення, оскільки більшість норм, що стосуються командитного товариства залишаються незмінними від моменту прийняття першої редакції закону, яким регулюється правове становище командитного товариства та його учасників.

Особливої актуальності набуває також питання цивільно-правової відповідальності та співвідношення правового статусу повних учасників і вкладників. Вивчення зарубіжного досвіду, зокрема Німеччини та Польщі, дозволяє виявити ефективні моделі правового регулювання товариств осіб. Порівняльно-правовий аналіз сприяє формуванню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення на-

ціонального корпоративного законодавства. У цьому контексті комплексне дослідження здійснення корпоративних прав в командитних товариствах набуває особливої теоретичної та практичної значущості.

Частково вище наведені питання були предметом наукових досліджень низки вчених, зокрема, Д.Баюра, О.А.Беляневич, Н.М.Бутрин-Бока, В.А.Васильєва, О.М.Вінник, В.Г.Жорнокуй, Ю.М.Жорнокуй, А.В.Зеліско, К.А.Карчевський, Ю.В,Кернякевич-Танасійчук, О.Р.Ковалишин, І.М.Кучеренко, В.І.Лаптєв, В.В.Луць, О.С.Олійник, Г.Павленко, І.В.Спасибо-Фатєєва, Ю.Ю.Симонян, В.Сазонов, Л.В.Сіщук, А.Черпак, О.С.Шеремет, Ю.М.Юркевич, В.Щербаков, Н.В.Щербакова, Ю.В.Яковлєв та інших. Серед зарубіжних фахівців варто відзначити в юридичній науці Польщі таких вчених як А. Гербет, Я. Колач, А. Кідиба, С. Солтисінський, А. Кідиба, Р.Шишко, Й. Швая. Серед вчених Німеччини командитне товариство досліджували такі науковці як К. Фрітц, К. Хопт, Н. Хорн, Л. Роскотен, К. Шмідт, О. Сауер, В. Цольнер.

Однак загалом комплексного дослідження проблематики здійснення корпоративних прав в командитному товаристві в порівняльно-правовому аспекті не проводилося. Праці згаданих науковців охоплюють лише окремі аспекти корпоративних правовідносин в командитному товаристві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі судочинства навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557). Тема дисертації "Правовий статус товариств осіб в Україні, Німеччині та Польщі (порівняльно-правове дослідження)" затверджена на засіданні Вченої ради ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", протокол №3 від 03.11.2020 р. та уточнена "Правове регулювання здійснення корпоративних прав в командитному товаристві в праві України, Німеччини та Польщі" на вченій раді Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, протокол №04 від 24.02.2026 р.

Мета дисертаційного дослідження полягає в здійсненні комплексного порівняльного аналізу здійснення корпоративних прав учасниками командитного товариства за законодавством України, Польщі та Німеччини та з урахуванням зарубіжного правового досвіду формуванні конкретних пропозицій для удосконалення чинного корпоративного законодавства України.

Об'єктом дослідження є корпоративні права учасників командитного товариства за законодавством України, Польщі та Німеччини.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти, наукова література та судова практика стосовно правового регулювання командитних товариств в Україні, Польщі та Німеччині.

Для досягнення поставленої мети автором було визначено такі **завдання**:

1) виявити історичні та економічні передумови виникнення та розвитку командитного товариства в праві Німеччини, Польщі та України;

2) з'ясувати правову природу та ознаки, види командитного товариства як однієї із корпоративних правових форм;

3) встановити відмінності командитного товариства від суміжних правових форм в праві Німеччини, Польщі та України;

4) з'ясувати роль командитного товариства в економіці Німеччини, Польщі та України;

5) визначити особливості здійснення корпоративних прав учасниками КТ в праві Німеччини, Польщі та України;

6) здійснити порівняльно-правовий аналіз порядку заснування, ведення справ та припинення командитного товариства;

7) порівняти правове регулювання юридичної відповідальності учасників командитного товариства з повною відповідальністю та його вкладників в праві Німеччини, Польщі та України.

Методи дослідження. У роботі використана низка загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Діалектичний метод використовувався у процесі аналізу правових явищ корпоративного та цивільного права у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Завдяки даному методу автору вдалося з'ясувати встановити особли-

вості корпоративних правовідносин в командитному товаристві (підрозділ 1.2). Формально-логічний метод дозволив сформулювати низку понять, суджень та висновків на основі емпіричного матеріалу, судової практики, зокрема поняття командитного товариства, вкладника, учасника з повною відповідальністю (підрозділ 1.2). Структурно-функціональний метод використовувався при дослідженні управління та ведення справ в командитному товаристві (підрозділ 2.2). Порівняльно-правовий метод застосовувався при з'ясуванні відмінностей в правовому статусі командитного товариства та його учасників за правом України, Німеччини та Польщі (підрозділи 2.1., 2.3, 3.1., 3.2.). Сукупність прав та обов'язків вкладників та учасників з повною відповідальністю досліджувались за допомогою системного методу (розділ 2). Метод прогнозування застосувався при виявленні недоліків чинного корпоративного законодавства стосовно правового регулювання командитного товариства та виявленні шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1). У процесі дослідження використовувалися також інші загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що:

вперше:

1) обґрунтовано положення про командитну суму – це майновий обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника, який визначається засновницьким договором та не може бути меншим, ніж розмір вкладу вкладника. Доведено, що обсяг майнової відповідальності та розмір вкладу вкладника не є тотожними, оскільки обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника може бути вищим за вартість його вкладу;

2) запропоновано концепцію триваючої відповідальності – цивільно-правової відповідальності вкладника командитного товариства за зобов'язаннями учасника з повною відповідальністю, що виникли в рамках його особистої підприємницької діяльності до початку провадження господарської діяльності командитним товариством;

3) обґрунтовано та запропоновано закріпити командитно-акціонерне товариство – це товариство, яке має складений капітал, поділений на визначену кількість

акцій рівної номінальної вартості, у якому щонайменше один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність, водночас принаймні один учасник є акціонером;

Удосконалено:

4) дефініцію командитного товариства – товариства, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один чи кілька учасників (вкладників), які не беруть участі в управлінні та здійсненні підприємницької діяльності товариством, та несуть відповідальність у межах сум їх вкладів або в обсязі визначеному засновницьким договором;

5) ознаки командитного товариства: 1) наявність двох видів учасників: учасників з повною відповідальністю та вкладників; 2) субсидіарна відповідальність повних учасників за зобов’язаннями товариства усім своїм майном; 3) наявність складеного капіталу, у якому частка вкладників не може перевищувати 50 %; 4) відсутність органів управління, якщо інше не встановлено засновницьким договором; 5) неможливість участі вкладників в управлінні товариством; 6) заборона конкуренції учасників з повною відповідальністю (тобто неможливість їх участі в інших господарських товариства); 7) застосування аналогії закону, а саме застосування до КТ положень, що регулюють діяльність повних товариств;

6) положення про вклад учасника до складеного капіталу товариства. Обґрунтовано доцільність розширення переліку об’єктів цивільних прав, що можуть вноситися як вклад до складеного капіталу товариства за рахунок цінних паперів, об’єктів інтелектуальної власності, інших нематеріальних активів;

7) розмежування управління, ведення справ та участь в діяльності командитного товариства. Ведення справ КТ – це представництво товариства учасниками з повною відповідальністю у відносинах з третіми особами в процесі здійснення юридично значимих дій. Управління товариством – це діяльність учасників з повною відповідальністю щодо прийняття рішень, з метою досягнення мети та завдань товариства, визначених засновницьким договором. Участь в КТ — це форма

здійснення корпоративних прав, що полягає у можливості учасника брати участь в управлінні товариством (за виключенням вкладників), отримувати частку прибутку та активів у разі ліквідації, а також виконувати передбачені законом обов'язки;

8) положення про відповідальність учасників з повною відповідальністю командитного товариства за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту припинення його участі, шляхом обґрунтування необхідності застосування положення про трирічний строк до всіх підстав припинення його участі в товаристві, а саме не тільки у випадку вибуття зі складу товариства, але й з підстав виходу чи виключення з товариства;

9) порядок припинення командитного товариства шляхом доповнення та систематизації підстав припинення командитного товариства: 1) закінчення терміну, на який було засноване товариство; 2) прийняття рішення учасників про ліквідацію; 3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю; 4) вибуття всіх вкладників товариства; 5) розірвання засновницького договору повним учасником або його кредитором; 6) визнання товариства неплатоспроможним; 7) набрання законної сили рішенням суду про ліквідацію за заявою учасника; 8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності.

Дістало подальшого розвитку:

10) твердження про ключові відмінності між національною та «класичною» (німецькою) моделлю командитного товариства: 1) наявність статусу юридичної особи; 2) обмеженість майнової участі вкладників; 3) неможливість заперечення вкладниками проти дій учасників з повною відповідальністю, що виходять за рамки звичної підприємницької діяльності товариства; 4) дублювання правового регулювання;

11) положення про заснування товариства, а саме обґрунтування тези про: 1) розширення істотних умов засновницького договору: а) переліку рішень, які потребують погодження з вкладниками; б) умови про відповідальність за невнесення вкладу; в) розмір командитної суми; 2) вкладників як обов'язкових сторін під час укладення засновницького договору; 3) допустимість як простої письмової, так і електронної форми засновницького договору;

12) аргументація на користь скасування 50% обмеження участі вкладників в складеному (засновницькому) капіталі товариства: 1) підвищення інвестиційної привабливості товариства як окремої правової форми господарювання; 2) швидкість та обсяги залучення капіталу; 3) збалансування співвідношення відповідальності вкладників та повних учасників за умови закріплення командитної суми;

13) доктрина субсидіарної відповідальності учасників КТ. Доведено, що субсидіарна відповідальність вкладників та учасників з повною відповідальністю може бути як з множинністю, так і без множинності осіб на стороні субсидіарного боржника. Субсидіарні зобов'язання повного учасника є обмеженими в часі тривалістю його участі та протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства;

14) сукупність критеріїв відмежування командитного товариства від інших суміжних видів товариств осіб, таких як партнерське товариство, негласне товариство за рахунок виділення таких диференційних ознак: 1) обсяг та вид відповідальності; 2) вид господарської діяльності, що здійснює товариство; 3) кількість та види учасників товариства.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертаційній роботі положення та практичні рекомендації можуть бути використані в науково-теоретичних дослідженнях корпоративних правовідносин; для вдосконалення корпоративного, цивільного та господарського законодавства України та практики розгляду судами справ, пов'язаних із корпоративним управлінням; у процесі навчання студентів вищих навчальних закладів; для підвищення кваліфікації практичних працівників; при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій з курсів «Корпоративне право України», «Корпоративне управління» а також при підготовці законопроектів щодо внесення змін до Закону України «Про господарські товариства», Цивільного кодексу України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри та оприлюднено на таких наукових конференціях, а саме: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та

практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 2-3 грудня 2022 року), науково-практичній конференції «Проблеми цивільного права та процесу» (19 травня 2023 р., Вінниця), Всеукраїнській науково-практичній конференції присвяченій пам'яті академіка В.В. Луця «Договір як універсальна форма правового регулювання», (7 квітня, 2023 р. Івано-Франківськ), XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів» (6-7 жовтня 2023 р. Івано-Франківськ), XXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції (3-4 жовтня, 2025р., Івано-Франківськ).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у дванадцяти наукових публікаціях, що розкривають основний зміст дисертації, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, а також 7 тез доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації обумовлена завданнями та предметом дослідження і складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких список використаних джерел – 19 сторінок (210 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ, НІМЕЧЧИНІ ТА ПОЛЬЩІ

1.1. Історико-правовий аспект правового регулювання командитного товариства

Правова система України належить до континентальної правової сім'ї та протягом довгого часу орієнтувалася на німецьке право [198, с. 218]. Саме тому з метою удосконалення правового регулювання командитного товариства доцільно взяти до уваги саме правовий досвід Німеччини а також Польщі, як країни, яка до вступу в ЄС постала перед тими самими труднощами трансформації економіки, які на сьогодні потребують вирішення в Україні.

В Німеччині командитне товариство зародилося значно раніше, ніж в Україні. Здійснення діяльності у формі *Sendegesellschaft* – аналогу італійської *Kommenda* [14, с. 607] – припадає на той період, коли морська торгівля була одним із основних джерел накопичення капіталу. КТ сформувалось на основі повного товариства шляхом трансформації таким чином, що деякі з учасників (або їх спадкоємці), як і раніше, вносили капітал, проте вже не брали активної участі в справах товариства, а їх відповідальність обмежувалась розміром внесеного вкладу.

Учасниками *Kommenda* були *Traktator*, який ніс усі ризики та повну відповідальність за наслідки провадженої торгівлі, та *Kommendator*, відповідальність якого обмежувалась втратою товару чи коштів, які він раніше передавав для спільної торгівлі, ведення іншого виду підприємницької діяльності. Саме на їх основі розвинулась згодом правова форма командитного товариства.

Дана форма дозволяла купцям (комплементаріям) залучати до справи великі капітали церкви та дворян, і при цьому зберігати повний контроль над торговим товариством. З іншої сторони, командитисти могли отримувати прибутки на вкладений капітал, при цьому вони жодним чином не фігурували у торгових книгах, а тому не ризикували бути звинуваченими у лихварстві [134, с. 114].

Правове становище командитних товариств було деталізоване в Пруському земському праві (уложенні) 1794 р. [1] (*Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*), зміст якого можна умовно розділити на три різні частини, хоча в самому документі відповідного поділу немає. Кодекс містив три різновиди товариств осіб: торгове товариство (*Handlungsgesellschaft*), строкове товариство (*Gelegenheitsgesellschaft*) та командитне товариство (*société en commandite*) [10, с. 8].

Товариство вважалося «дозволеним», тобто могло існувати (*erlaubte Gesellschaft*), «якщо його мета не розходиться з суспільною користю» (*mit dem gemeinen Wohl bestehen kann*) (§ 2). Спочатку в уложенні товариства у своїх відносинах (з третіми особами) не визнавалися юридичними особами і не могли набувати земельні ділянки і капітали від свого імені (§ 13). Поступово серед німецьких держав сер. XIX ст. назріло питання єдиного кодифікованого акту комерційного права. При обговоренні бралися до уваги декілька проектів. В результаті саме прусський взяли за основу при прийнятті Загального німецького торгового уложення (*Allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch, ADHG)* 1861 р [107, с. 43].

Правові норми стосовно товариств містилися в окремій книзі, а загалом три з п’яти книг тим чи іншим чином стосувалися товариств. В Книзі І визначалися загальні положення стосовно здійснення комерційної діяльності, серед них норми стосовно реєстру, фірмового найменування, бухгалтерського обліку тощо. Книга ІІ закріплювала положення про товариства осіб та товариства капіталу. Зокрема, в ній містилися норми про повне товариство (*Von der offene Handelsgesellschaft* (ст.ст. 85-149)), командитне товариство (*Von der Kommanditgesellschaft im Allgemeinen* (ст.ст. 150-172), *командитні товариства на акціях* [62, с. 79].

У 1897р. прийнято чинний по сьогодні Комерційний кодекс Німеччини (*Handelsgesetzbuch),* який концептуально не відрізнявся від діючого до цього часу Загального німецького торгового уложення, однак містив значно менше норм щодо регулювання виключно приватно-правових відносин, оскільки майже одночасно прийнято Цивільний кодекс Німеччини (*Bürgerliches Gesetzbuch (BGB*) [91, с. 18].

Перша спроба створити командитне товариство з ТОВ на правах повного учасника (далі - *GmbH & Co*) датується 1910 роком, у зв'язку з прийняттям Закону Баварії про товариства з обмеженою відповідальністю, яким в тому числі врегулювалося питання розподілу прибутку між учасниками. Зокрема, закріплювалося подвійне оподаткування доходу ТОВ: спочатку товариства, а потім прибутку учасників. Тож GmbH & Co виявилось оптимальним виходом із цієї ситуації, зважаючи на відсутність подвійного оподаткування [27, с. 218].

Однією з характерних особливостей правового регулювання командитного товариства в Німеччині на сучасному етапі його розвитку є його консервативність. В той час як право товариств капіталів (*Kapitalgesellschaftsrecht*) динамічно змінюється з геометричною прогресією законодавчих змін зумовлених необхідністю відповідати тенденціям права товариств ЄС та численним запозиченням з англо-американської моделі корпоративного управління, то відмітною ознакою права товариств осіб (*Personengesellschaftsrecht*) до недавнього часу була його відносна консервативність, статичність, за деякими винятками пов'язаними із змінами оподаткування повних, командитних товариств, похідних від них GmbH & Co KG та появи партнерського товариства [91, с. 179].

В 2021 р. прийнято Закон про удосконалення права товариств осіб (*Gesetz zur Modernisierung des Personengesellschaftsrechts (MoPeG*) [11], який набрав чинності з 01.01.2024р. Закон значною мірою не тільки внормував те, що уже давніше усталено в судовій практиці та науковому середовищі, але й вносить ряд інших змін, зокрема, стосовно так званих «вільних професій». Поряд з дотепер існуючою можливістю бути зареєстрованим у формі командитного товариства, надається можливість здійснення підприємницької діяльності у формі GmbH & Co. KG, що можна віднести до достатньо суттєвих змін. Таким чином, закріплено можливість надання послуг у такій організаційно-правовій формі, в якій немає жодної особисто відповідальної фізичної особи – єдиним учасником з повною відповідальністю в GmbH & Co. KG виступає ТОВ.

Щоправда Закон містить застереження, що необхідними є відповідні зміни на рівні спеціального законодавства, що регулює провадження діяльності пред-

ставниками відповідних професій. До прикладу, проекти законів про статус адвокатів, аудиторів, патентних повірених уже зареєстровані в парламенті Німеччини. Стосовно інших «вільних професій» (архітектори, лікарі, стоматологи тощо) така можливість з'явиться за умови внесення відповідних змін до спеціальних законів, що регулюють їх діяльність [91, с. 179].

Корпоративне право Польщі формувалось під значним впливом німецького права. Тому, попередній Комерційний кодекс (далі КК Польщі) в багатьох аспектах нагадував однойменний закон Німеччини. Це вбачається як у запозиченні структури кодексу, системи понять (нім. – *Handler,* пол. – *kupiec*, і т.д.), так і в регулюванні системи зобов'язань суб'єктів господарювання, наявності так званого «Ввідного закону до комерційного кодексу». За висловлюванням А.Шуманського, попередній Комерційний кодекс (1934 р.) значно більше нагадував слов'янську інтерпретацію *HGB* Німеччини, ніж діючий Кодекс торговельних товариств Польщі 2000 р. [39, с. 90]. Товариства осіб *per analogiam* з німецьким правом не володіли правосуб'єктністю юридичної особи (так звана „*ułomna osoba prawna*"), але підлягали реєстрації в Комерційному реєстрі. А система корпоративного управління фактично була «дублікатом» німецької двочленної структури управління товариством [39, с. 422].

Після Другої світової війни та зміни політичного та економічного устрою в Польщі інститут командитного товариства, хоча формально все ще існував у законодавстві, однак на практиці не застосовувався, а в 1965 р. правові норми, якими регулювався його правовий статус, офіційно втратили чинність [20]. Статтею VI § 1 Закону 1964 р. – яким запроваджувався Цивільний кодекс, було скасовано положення Комерційного кодексу стосовно КТ, що, однак, зустріло критику. При цьому варто відзначити, що скасовані були положення виключно стосовно КТ, в той час як норми щодо ПТ, АТ, ТОВ залишались чинними, хоча на практиці і рідко затосовуваними. Командитні товариства, які були засновані до внесення відповідних змін, продовжували функціонувати [12].

У 1991 р. положення про командитне товариство відновили свою дію у практично незмінному вигляді.

Однак після втрати статусу «країни соціалістичного табору» комерційне право Польщі потребувало реформування. Тому одночасно з утворенням комісії щодо кодифікації цивільного права утворено підкомісію щодо реформування корпоративного права (в складі професорів С. Солтисінського (*S. Sołtysiński*), А. Шайковського (*A.Szajkowski*) та Й. Шваї (*J. Szwaja*). Правову допомогу робочій групі надавали проф. Байєр (*prof. Bayer*), проф. Майнке *(prof. Meincke*), проф. Пельцер (*prof. Pelzer*) [18]. Аргументи розробників, через які відмовились від прийняття оновленого Комерційного кодексу Польщі, зводились до наступних: 1) відсутність чіткої розмежувальної лінії між цивільним правом та комерційним правом; 2) результати останніх спроб держав Західної Європи кодифікувати комерційне право продемонстрували спірність кодифікації «права для суб'єктів господарювання»; 3) очевидна перевага покрокового реформування комерційного та корпоративного права у порівнянні з ідеєю прийняття нового кодифікованого акта, яка вимагає значно більше часу.

У зв'язку з постійною дискусією щодо відмежування обсягу правосуб'єктності юридичної особи від квазіюридичної особи, пропонувалось, що всі без винятку види господарських товариств будуть наділені статусом повноцінної юридичної особи (на противагу попередньому КК Польщі), але при цьому для збереження інвестиційної привабливості особових товариств, останні не підпадатимуть під дію податку на прибуток підприємств [38, с. 315]. В кінцевій версії оновленого Закону дана концепція не реалізувалась.

Як наслідок, в новому Кодексі торговельних товариств (далі – КТТ) знайшлось місце для чотирьох класичних типів товариств німецького права (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство), а також з'явилися дві нові господарські організаційно-правові форми, такі як партнерське товариство (*spółka partnerska,* ст.ст. 86-89 КТТ Польщі) та командитно-акціонерне товариство, що є своєрідним симбіозом французької та німецької моделі [18].

Урядовий проект Кодексу торговельних товариств, положення якого про КТ з незначними редакційними змінами стали загальноприйнятим законом, взяв до

уваги, що «не видається необхідним вносити серйозні зміни до регулювання командитних товариств. Ця правова форма повинна використовуватися для управління підприємствами значного розміру. Внесені зміни спрямовані на усунення деяких недоліків, що виникли серед положень Господарського кодексу. До суттєвих змін відносяться зміни спрямовані на більш «капітальне» визначення правового становища командитиста в КТ як пасивного інвестора» [30, с. 277].

З прийняттям КТТ одночасно скасовано Комерційний кодекс 1934 р. Таким чином, на сьогодні правовою основою для функціонування командитного товариства в Польщі є Кодекс торговельних товариств.

Варто відзначити, що поряд з командитним товариством на території сучасної Польщі функціонувало командитно-акціонерне товариство, яке вперше виникло у французькому законодавстві (1867 р.). Оскільки французьке право значно вплинуло на розвиток права Великого князівства Варшавського, то і правові форми французького корпоративного законодавства здійснили певний вплив на формування корпоративного законодавства на польських землях в кін. XIX ст.

У міжвоєнний період видано дві постанови, важливі для функціонування командитно-акціонерного товариства, а саме постанову від 13 червня 1922 р. про надання дозволу іноземним акціонерним товариствам і командитно-акціонерним товариствам діяти згідно з польським законодавством і Постанова Ради Міністрів від 20 грудня 1928 р. про допуск іноземних акціонерних товариств і командитно-акціонерних товариств на територію Республіки Польща. Однак Комерційний кодекс (1934 р.) не ввів до господарського обороту командитно-акціонерне товариство. Закріплювалась лише можливість створення командитних товариств. Тому згідно з Комерційним кодексом було неможливо заснувати таке товариство в Польщі. Допускалась діяльність тільки іноземних командитно-акціонерних товариств. Як окрема правова форма воно з’явилося лише з прийняттям КТТ [21].

В Україні підприємницькі правові форми з’явилися значно пізніше ніж в країнах Західної Європи. У Маніфесті Олександра І від 1 січня 1807 р., яким дарувались привілеї купцям, уперше згадано певні форми товариств: повні товариства, товариства на вірі (аналог сучасного командитного товариства – *прим.*

автора) і “товариства по територіях”, тобто товариства, які мають складений капітал. При цьому суть їх діяльності не була врегульована; йшлося тільки про те, що до участі у цих товариствах допускаються різні учасники, а не тільки купці [60, с. 274].

Згідно з Маніфестом поряд з одноосібними фірмами в імперії запроваджувалися два види торговельних домів – товариства повні й товариства на вірі або командитні, які трактувалися законом як купецькі товариства. Їх методи організації залишалися незмінними протягом XIX ст [122, с. 243].

О.М.Донік зазначає, що у товариствах на вірі їхні співвласники поділялися на повних товаришів, права й обов’язки яких були такими ж, як у господарів торгових домів із повною відповідальністю, та інвесторів – вкладників зі сторони, що брали участь у справі чітко визначеними внесками і несли відповідальність лише в їх розмірі. У назві товариств на вірі після перерахування прізвищ засновників додавалося «Ко». Така форма господарської організації дозволяла власникам залучити до справи додаткові кошти, зберігаючи повний контроль над нею. Товариства на вірі були вищою формою асоціації капіталів, яка була близькою до акціонерно-пайових компаній, нерідко відрізняючись від останніх лише відсутністю затвердженого статуту [75, с. 119].

Г. Ф. Шершеневич зазначав, що учасники товариства на вірі відповідають за борги торгового дому загалом і порізно. Довірителі товариства мали право на свій розсуд пред’явити позов: а) до торгового дому або б) до одного з товаришів. Товариш, що задовольнив вимоги довірителя, звертався з регресом до співтоваришів, вимагаючи від кожного з них відшкодування тієї частки сплаченого, яка відповідає його внеску солідарними боржниками перед кредиторами [193, с. 72].

В 1910 р. було прийнято “Звід законів цивільних”, окремі норми якого присвячені товариствам, в тому числі командитному товариству. До того часу було ухвалено також низку спеціальних законів, які регулювали окремі аспекти діяльності торгових товариств [60, с. 274].

Пожвавлення приватної ініціативи в господарському житті на початку 1920-х рр. (період НЕПу) зумовлювалось появою та діяльністю різного роду товариств і

кооперативів. Тому в Цивільному кодексі УРСР (1922 р.) приділено особливу увагу юридичним особам, розділ X (ст.ст. 276–366) якого містив норми про повні та прості товариства, товариства на вірі та з обмеженою відповідальністю, акціонерні (паєві) товариства [61, с. 99].

Відповідно до ст. 312 ЦК УРСР товариством на віру визнається товариство, засноване для ведення під спільною фірмою торгівлі чи промислу і складається з одного або декількох учасників, що відповідають перед кредиторами товариства всім своїм майном (необмежено відповідальні товариші), і одного або декількох учасників, відповідальність яких обмежується їх вкладами в товариство (вкладники) [118, с. 204].

Досить детально регулювалися вимоги до найменування товариства на вірі. Назва підприємства, що належить товариству на вірі, повинна була містити в собі: 1) зазначення об'єкта діяльності підприємства, 2) виду товариства («товариство на віру» або скорочено «т-во н/в»); 3) прізвища, імена (повністю чи в ініціалах) та по батькові необмежено відповідальних учасників товариства. Якщо в товаристві було понад два необмежено відповідальних учасники, то допускалося зазначення в найменуванні лише двох необмежено відповідальних учасників товариства, з додаванням «і компанія» або скорочено «і К°».

Таким чином, у порівнянні з чинним правовим регулюванням існувала вимога обов'язкової вказівки в назві на предмет діяльності товариства.

Участь вкладника в товаристві зводилися до наступного: а) цивільно-правова відповідальність обмежувалась розміром його вкладу; б) вкладник міг керувати справами товариства на віру лише як його уповноважений і, при відсутності в нього такого повноваження, не міг заперечувати щодо дій необмежено відповідальних товаришів; в) у випадку визнання неспроможності товариства вкладники користувались переважним перед необмежено відповідальними товаришами правом на одержання своїх вкладів з майна товариства, що залишилось після задоволення вимог кредиторів.

З кінця 1920-х рр. та особливо в 1930-х рр. розпочався процес згортання НЕПу і відповідно тенденція до ліквідації регулювання корпоративних відносин в

економіці Української РСР, оскільки панівною серед форм власності стала державна власність, а головним суб'єктом господарських відносин – державне підприємство. Ця тенденція, зокрема, проявлялась у ліквідації господарських товариств, в тому числі, товариств на вірі (командитних товариств) у 1930-х рр., перетворенні промислової кооперації (артілей та союзів) у державні підприємства (1950-ті рр.), в одержавленні колгоспів тощо. Тому в цей період звичні юридичні особи корпоративного типу, такі як командитне товариство, повне товариство, так само як і товариство з обмеженою відповідальністю чи акціонерне товариство, не функціонували.

Лише наприкінці 1980-х років з'явились перші корпоративні форми в сучасному їх розумінні. Постановою Радміну СРСР №590 (1990 р.) було затверджено Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю та Положення про цінні папери [150], які фактично стали першими документами сучасного періоду розвитку корпоративного права України. Ними був закріплений правовий статус товариств капіталу: акціонерне товариство (Розділ II Положення) та товариство з обмеженою відповідальністю (Розділ III Положення). Однак жодних норм, які би регулювали командитне товариство, не було.

16 липня 1990 р. Верховна рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет. У шостому розділі документа було записано, що Українська РСР забезпечує захист усіх форм власності [73]. Таким чином, Декларація державного було гарантовано подальший процес корпоратизації підприємств. Декларація хоча безпосередньо й не вказувала на можливість існування корпоративної власності та корпоративних форм, але опосередковано передбачала їх формування.

Указ голови Верховної Ради від 26 жовтня 1990 р. про лібералізацію іноземної торгівлі дозволяв створення спільних підприємств та регламентував права іноземних інвесторів в Україні.

Однак перші спільні підприємницькі утворення створювались переважно в інших правових формах, оскільки правова форма КТ все ще не отримала свого правового закріплення. Відсутнє було розуміння можливості існування форми командитного товариства і на рівні проектної законотворчої діяльності.

Постановою Верховної Ради Української РСР від 3 липня 1991 року №1291-XII «Про Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану» акцентувалося на необхідності перетворення великих і середніх підприємств в *акціонерні* та *господарськ*і товариства, кооперативні, колективні (народні) та орендні підприємства, в тому числі з правом їх викупу; забезпеченні до кінця 1991 р. прийняття нормативних актів і документів, що регулюють процес роздержавлення і приватизації, визначенні чіткого порядку викупу державного майна, передбачивши в ньому можливість подання громадянам кредитної допомоги, преференційних та безоплатних пільг [157]. Однак, які саме форми господарських товариств мались на увазі, в Постанові не деталізувалось.

Прикладом відсутності на той час системного розуміння корпоративних форм власності є положення Закону України «Про підприємництво», в якому закріплювалось, що діяльність по виготовленню і реалізації наркотичних засобів, зброї і вибухових речовин, а також по виготовленню цінних паперів і грошових знаків може здійснюватись тільки державними підприємствами, а проведення ломбардних операцій можуть провадити також і *товариства з розширеною відповідальністю* (ч. 1 ст. 4). Тобто на початковому етапі в законодавстві замість звичних сьогодні видів товариств осіб (ПТ та КТ) вживалося формулювання «товариства з розширеною відповідальністю».

Абсолютно нового рівня набуло правове регулювання корпоративних правовідносин з прийняттям Закону України № 1576-XII «Про господарські товариства» (1990р.) [147], яким було визначено чинну систему правових форм господарських товариств: товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, командитне товариство, повне товариство. Закон був розроблений з ініціативи Голови Комісії Верховної Ради з питань економічної політики Володимира Пилипчика, який ініціював процес його розробки, й очолив групу авторів. Також до неї входили: завідуючий секретаріатом комісії Микола Мних, члени комісії Володимир Крохмаль і Лада Павліковська, представник юридичної фірми «Бейкер і Макензі» Іван Гевко і Василь Кисіль, згодом керуючий юридичною фірмою «Кисіль і партнери». За основу для закону була взята романо-германська

правова система, а саме німецьке законодавство [87]. Це був перший нормативно-правовий акт, який реально запустив ринкові механізми господарювання в Україні. Оскільки на той час не було досвіду регулювання корпоративних форм в даній сфері, розробникам довелося звернутися до зарубіжного. Український закон “Про господарські товариства” став першим таким нормативним актом в республіках колишнього СРСР.

Принципова особливість полягала в тому, що історично склалося визнання юридичної особи за командитними товариствами (за умови збереження вільного визначення внутрішньої структури та особистої необмеженої солідарної відповідальності їх учасників за спільними боргами). Це незвичне для західноєвропейських правопорядків законодавче рішення пов’язане з урахуванням національних традицій [77, с. 15].

В Законі закріплювалося поняття командитного товариства, особливості змісту засновницького договору, окремі аспекти управління командитним товариством та відповідальності учасників товариства. Та в цілому слід відзначити достатню обмеженість обсягу правових норм, які визначалися в Законі.

Згодом Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації (Наказ №288 від 22.11.94 р.) було затверджено Класифікатор організаційно-правових форм господарювання [89], в якому визначено перелік правових форм корпоративних утворень. В Класифікаторі фактично було систематизовано передбачені на той час законодавчими актами види підприємств та інших видів юридичних осіб корпоративного типу, а серед них і командитне товариство – товариство, що включає поряд з одним чи більшістю учасників, які несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників). Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства (п. 2.18.5. Класифікатора).

Одразу після здобуття Україною незалежності розпочалась робота і над підготовкою кодексів цивільного та господарського права. Зокрема, розробка ГК

України була передбачена Програмою економічних реформ політики України від 23 квітня 1992 р., у відповідності з якою «стратегічним напрямом здійснюваних реформ є формування змішаної економіки, що спирається на різноманіття конкуруючих між собою суб'єктів господарювання різних форм власності» [102].

За основу було взято поширену назву, що використовується у багатьох європейських країнах, зокрема у Німеччині. Під час роботи над проектом від терміну «Торговий» відмовилися та звернулися до французького досвіду найменування – «Господарський комерційний кодекс». У Міністерстві економіки на той час був радник французького уряду, який, зокрема, спільно з фахівцями Інституту економіко-правових досліджень обговорював ці теми, й постійно проводилися консультації. А вже на наступній стадії – під час обговорення у Верховній Раді України слово «комерційний» теж випало і залишилося «господарський кодекс».

З урахуванням результатів обговорення у Німеччині та рекомендацій від французького радника, а також тих порад, які висловило представництво TACIC в Україні (програма TACIC була одним з головних практичних інструментів співпраці ЄС та України), у грудні 1995 р. до Кабінету Міністрів України було подано проекти ГК та ЦК України, а в листопаді 2001-го проекти кодексів прийнято за основу конституційною більшістю.

Зважаючи на конкуренцію наукових шкіл та розробників двох кодексів, останні було прийнято одночасно 16 січня 2003 р. та введено в дію з 1 січня 2004 р. З тих самих причин частина правовідносин дублювалася обидвома кодексами. В тому числі це стосувалося і командитних товариств. Поряд з уже існуючим Законом України «Про господарські товариства» також врегульовувалося положення товариств осіб. Надане кодексом поняття командитного товариства дещо відрізнялося від дефініції, яка міститься у ст. 75 Закону України "Про господарські товариства". В ЦК з'явилося положення про те, що вкладники не беруть участі у діяльності товариства. Тобто у ЦК України чіткіше визначено різницю між повними учасниками та вкладниками.

В ГК України з'явилася норма, згідно якої учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства могли бути лише особи, зареє-

стровані як суб'єкти підприємництва. Положення про ПТ застосовувалися до учасників з повною відповідальністю в частині, що не суперечили спеціальним нормам про КТ. Таким чином, учасниками з повною відповідальністю в КТ могли бути тільки ті особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. На практиці це призводило до суперечок, оскільки значна частина КТ, зареєстрованих в 1990-х рр. не містили в своєму складі засновників-суб'єктів підприємництва. Йде мова про тих, які створювалися фізичними особами, адже сам статус фізичної-особи підприємця з'явився не одразу.

Більшість КТ із засновниками без статусу підприємця і надалі продовжували діяти, оскільки правових наслідків для КТ за відсутності відповідного статусу у засновників не було передбачено. Хоча на практиці спірність такого становища зумовлювала непоодинокі судові спори. Наочним прикладом є позов поданий у 2017 р. (тобто через 13 років після внесення відповідних змін в ГК України). Позивач, один із засновників, подав до суду вимогу про усунення перешкод в управлінні товариством, оскільки відсутність в учасників з повною відповідальністю статусу підприємця не давало можливості внести зміни до засновницьких документів товариства [166].

Частина положень ЦК України були новою та вносила додаткову ясність стосовно регулювання корпоративних відносин між учасниками КТ, частина норм ЦК України дублювала норми, які уже містилися в Законі. Однак були й такі, які суперечили уже існуючим нормам спеціального Закону. Тож на практиці виникали ситуації, коли застосуванню підлягали різні за змістом норми: старого, але стосовно КТ спеціального Закону, та нового (ЦК України), але загального стосовно відносин в середині КТ. До прикладу, ст. 130 ЦК України встановлювала виключно грошову компенсацію вкладу учасника з повною відповідальністю. В той же час ч. 3 ст. 71 Закону закріплювала альтернативу: «якщо при виході учасника з повного товариства це товариство зберігається, то учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу. На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі».

Слід зауважити, що відповідні зміни були внесені не одразу. Різнорідність підходів було виправлено на підставі Закону України №997-V від 27 квітня 2007 року «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України» [146], тобто більш ніж на три роки пізніше від набрання чинності ЦК України.

Зміни стосувалися прав та обов'язків учасників КТ, відповідальності вкладника, застосовуваної до КТ термінології. Значно розширено перелік прав вкладника. В старій редакції Закону за товариством закріплювався такий перелік прав: 1) діяти від імені командитного товариства тільки у разі наявності доручення і згідно з ним; 2) вимагати першочергового повернення вкладу (поряд з учасниками з повною відповідальністю) у разі ліквідації товариства; 3) вимагати подання їм річних звітів і балансів, а також забезпечення можливості перевірки правильності їх складення (ст. 79 Закону)).

На підставі Закону №997-V за вкладниками додатково закріплено:

1) *переважне право на викуп вкладу іншого вкладника*. Так у відповідності з п. «в» ч. 1 ст. 79 вкладник має переважне право перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень Закону. Якщо бажання викупити частку (її частину) виявили декілька вкладників, зазначена частка розподіляється між ними відповідно до їхніх часток у складеному капіталі товариства;

2) *право на отримання частки прибутку*. Вкладник має право одержати частину прибутку товариства відповідно до його вкладу у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом);

3) *право на вихід з товариства*. Вкладник має право після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом).

Слід відзначити, що ці права і раніше були притаманні вкладнику, оскільки вони випливають з природи корпоративних правовідносин у КТ, однак їх відсутність на рівні Закону зумовлювала спірні ситуації на практиці, особливо у випадку недосконало підготовленого засновницького договору.

Суттєво обмежилась відповідальність вкладника товариства. В первинній редакції Закону України «Про господарські товариства» у випадку укладення правочину вкладником від імені та в інтересах КТ без відповідних повноважень, то у разі схвалення його дій товариством на нього покладалась солідарна відповідальність разом з учасниками з повною відповідальністю перед кредиторами усім майном вкладника, на яке відповідно до законодавства може бути звернено стягнення (ч. 1 ст. 82 Закону). Тобто за зобов'язаннями з відповідного правочину перед кредиторами вкладника прирівнювалось до учасників з повною відповідальністю. Внесені зміни до Закону дещо лібералізували становище вкладника.

У відповідності із внесеними змінами якщо вкладник командитного товариства вчиняв правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він *звільнявся* від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин (ч. 1 ст. 82 Закону). Таким чином, обсяг відповідальності вкладника трансформувався від солідарної та повної відповідальності до скасування такої відповідальності в цілому.

Законом №997-V від 27 квітня 2007 р. оновлено також термінологічний апарат, що застосовувався в Законі. Терміни "установчий договір", "збори учасників", замінено відповідно словами "засновницький договір", "загальні збори учасників" (п. 27 Закону).

Однак в цілому варто погодитися з висловленою в літературі думкою про те, що норми щодо товариств осіб залишались дещо хаотично розміщені в Законі України «Про господарські товариства», ЦК України та ГК України. В переважній більшості вони й надалі дублювали одна одну.

В первинній редакції Закону закріплювався обов'язок внесення не менше 25 % вкладу до моменту державної реєстрації КТ. Відповідна норма, порівнюючи із сучасним законодавством, здавалося би дещо ускладнювала реєстрацію КТ, оскільки вимагала акумулювання певної частини коштів ще до початку здійснення господарської діяльності товариством; здійснення певних додаткових процедур (відкриття тимчасового рахунку в банку для формування 25 % усіх вкладів вкладників, і т.д.). Однак мінімального розміру вкладів не визначалося. Тому

формування 25% вкладів учасників на тимчасовому рахунку не становило складнощів. Загалом у порівнянні з ТОВ чи АТ процедура реєстрації була все ж простішою. Для ТОВ вимагалося формування не менше 100 мінімальних заробітних плат та внесення на момент реєстрації ТОВ не менше 50% зареєстрованого статутного капіталу.

Однак згодом вимогу про формування 25% вкладів на момент державної реєстрації скасували. Відповідну норму змінили одночасно з аналогічними змінами для ТОВ на підставі Закону України №3263-VI від 21 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» [145]. В Пояснювальній записці до відповідного закону зазначалося, що різні вимоги до створення юридичних осіб[1] низки організаційно-правових форм не сприяють започаткуванню як власної справи, так і господарській діяльності підприємств, що створюються місцевими органами. Зазначеним законопроектом якраз і пропонується забезпечити однакові стартові умови для започаткування ведення бізнесу в Україні суб'єктами господарювання… Законопроектом мінімізуються витрати власних коштів засновників на етапі створення юридичних осіб, які на даний час витрачаються на оплату установам банків при відкритті тимчасових рахунків, та на внесення грошових коштів як вкладів до статутних фондів до моменту проведення їх державної реєстрації як юридичних осіб [141].

Тенденція до спрощення процедур започаткування підприємництва є не лише виключно явищем вітчизняного комерційного права, а загальносвітовою тенденцією конкуренції національних систем корпоративного права. Головним чином стосувалася товариств капіталу, однак торкнулася також правового регулювання товариств осіб. Конкуренція законодавств в сфері корпоративного права а також податкового права в частині оподаткування прибутку юридичних осіб та їх учасників, їх намагання стати найбільш привабливим в очах потенційного

---

[1] *Прим. автора* – мається на увазі приватне підприємство, для якого не існувало вимоги формування певного мінімального статутного капіталу

інвестора отримало в юридичній літературі назву «*race to the bottom*»[2] або ж «*race to the top*», в залежності від позитивної чи негативної оцінки відповідної тенденції.

Конкуренція законодавців отримала різну оцінку, іноді діаметрально протилежну. Так, деякі вчені висловлюються різко проти конкуренції національних систем права, побоюючись "ефекту Делавера" або "*race to the bottom*" [5]. Інші, навпаки, вбачають в ній рішення проблем гармонізації корпоративного права [25, с. 88-89]. Зрештою треті висловлюються обережно, підкреслюючи, що неможливо передбачити, що принесе з собою конкуренція систем права: "race to the top" або "race to the bottom" [16, с. 96].

В Україні вищезгадане явище найбільш яскраво проявилося в скасуванні вимоги про обов'язкове формування частини статутного (складеного) капіталу господарських товариств, що безумовно слід вважати позитивним кроком.

Важливе значення в процесі історичного розвитку правової бази командитного товариства мали постанови Пленуму Вищого господарського суду України (ВГС України) та Верховного Суду. Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [156] залишила поза увагою спірні питання діяльності командитних товариств, зосередившись повністю на вирішенні корпоративних спорів всередині ТОВ та АТ. Однак в Постанові Пленуму ВГС України №04-5/14 від 28.12.2007 року «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» [155] містився ряд положень, які мали важливе значення для регулювання відносин в командитних товариствах.

Постановою зокрема підтверджувалося, що учасники КТ (незалежно від обсягу їх відповідальності) є носіями корпоративних прав. Визначальним у цьому є майнова участь повних учасників і вкладників, оскільки ст. 116 ЦК України передбачає право учасника господарського товариства здійснити відчуження належної йому частки у статутному (складеному) капіталі товариства (п. 3.2.)

---

[2] «race to the bottom» - термін, що використовується для опису дерегулювання урядами країн бізнес-середовища (наприклад, зменшення мінімального статутного капіталу), в тому числі зниження ставок податку з метою залучення або збереження економічної активності у своїх юрисдикціях.

Постанова також вносила ясність стосовно порядку відчуження частки учасника з повною відповідальністю, оскільки це питання залишалось достатньо довго нерегламентованим, що зумовлювало на практиці спірні ситуації: «Повні учасники КТ мають право передати свою частку іншим учасникам товариства або третім особам за правилами ст. 127 ЦК України та ст. 69 Закону. Застосовуючи приписи ст. 127 ЦК України та ст. 69 до відносин, пов'язаних із передачею частки повного учасника КТ, господарським судам слід виходити з того, що положеннями цих статей передбачається наявність згоди лише усіх повних учасників командитного товариства, а не його вкладників (п. 3.2.2.).

Хоча в частині регулювання КТ Постанова Пленуму ВГС України та Постанова Пленуму ВСУ не суперечили одне одному, однак вони містили деякі розбіжності в решті положень стосовно регулювання корпоративних правовідносин в АТ, ТОВ. Тому в 2016 р. було прийнято нову Постанову Пленуму ВГС України №4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» [148] та закладено в деяких моментах нові підходи та бачення стосовно регулювання корпоративних правовідносин в товариствах капіталів, що було зумовлено динамічністю змін відповідного законодавства. Однак положення Постанови стосовно регулювання КТ залишилися повністю без змін. Навіть помилки з точки зору юридичної техніки були продубльовані в новій Постанові без переосмислення. Так в абз. 3 п. 4.23 Постанови йдеться про статутний капітал КТ, в той час як в товариствах осіб статутний капітал відсутній по самій правовій природі, бо йдеться лише про складений капітал учасників товариства.

І чи не останні зміни, що торкалися права командитних товариств відбулися з прийняттям Закону України № 1666-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» (2016р.) [144]. Зміни стосувалися порядку виходу учасника з повною відповідальністю командитного товариства та були спрямовані на забезпечення достовірності волевиявлення учасників у випадку виходу, відчуження корпоративних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 71 Закону учасник повного товариства, що було створено на невизначений строк, може в будь-який

час вийти з товариства, заявивши про це не пізніш як за 3 місяці. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню.

Варто відзначити, що аналогічних змін стосовно виходу (вибуття) вкладника з КТ внесено не було. Різність підходів законодавця в процесі реалізації відповідних змін можна трактувати двояко. З одного боку із вкладами вкладників теж можливі неправомірні шахрайські дії, що в свою чергу може вплинути на структуру власників складеного капіталу, його неочікуване зменшення у разі одночасного виходу викуплених рейдером вкладів. І таким чином, це може позначитися на фінансовому стані підприємства.

З іншої сторони відсутність необхідності засвідчувати справжність підпису вкладника під час відчуження договору купівлі-продажу вкладу сприяє його оборотоздатності, тим самим набуваючи певні риси акцій (з погляду цивільного обороту), для яких відповідної вимоги також не передбачено. Тому, вважаємо, що різність підходу законодавця при внесенні відповідних змін є збалансованим рішенням.

В практиці Верховного Суду після судової реформи 2016 ро. питання регулювання відносин у командитних товариствах залишені поза увагою. Так, в Огляді за результатами вивчення практики розгляду справ щодо корпоративних спорів та корпоративних прав (2021 р.) [131] Верховним Судом ґрунтовно проаналізовано спірні моменти корпоративних правовідносин в товариствах капіталів. І не наведено жодної справи стосовно командитних товариств.

Таким чином, протягом останніх років не було суттєвих змін в сфері регулювання командитних товариств. Також, на жаль, відсутні і законопроекти, які б певним чином були спрямовані на удосконалення правовідносин учасників КТ, правового статусу КТ.

Поряд з тим зміни можуть мати місце в майбутньому у зв’язку з прийняттям Концепції оновлення Цивільного кодексу України 2020 р. [96, с. 10]. Концепцією пропонується суттєво переглянути систему юридичних осіб України та скасувати ГК України, скасування якого визначено передумовою подальших рекодифікаційних робіт: «Доцільно критично переглянути положення чинного Закону Украї-

ни «Про господарські товариства» та інкорпорувати його положення, що не втратили своєї актуальності, до тексту ЦК, а сам Закон визнати таким, що втратив чинність (§ 1.9.)».

Системне оновлення Книги першої, як і ЦК України в цілому, можливе лише за умови скасування ГК України. Останній не відповідає параметрам актів, які регулюють підприємницькі відносини, що за своєю природою є передусім приватноправовими. Аналіз змісту двох кодексів, тривалих наукових дискусій, відповідної судової практики показують наявність таких системних вад ГК, які не тільки істотно перешкоджають економічному розвитку України та її реформуванню відповідно до положень Угоди про асоціацію, але становлять реальну загрозу стратегічним прагненням країни (§ 1.1.). Особливістю рекодифікації Цивільного кодексу України є його «європеїзація», в основі якої лежать: 1) стан та рівень міжнародної уніфікації норм приватного права; 2) сучасне реформування цивільного законодавства країн ЄС з врахуванням засад і норм міжнародних правових актів [132, с. 2.97].

Саме в рамках реалізації даної концепції було прийнято Закон України №4196-IX від 9 січня 2025 року «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [153], яким скасовано ГК України, ліквідовано наукову-практичну проблему дуалізму правового регулювання підприємницьких товариств та запроваджено низку особливостей стосовно регламентації юридичних осіб підприємницького типу.

Слід зауважити, що скасувавши ГК України, законодавець поки-що не запропонував альтернативи правовому регулюванню суб’єктів господарювання в тій частині, яка не регулюється Цивільним кодексом України. Крім того, варто відзначити, що *превалювання цивільно-правового методу правового регулювання* є *атиповим* для більшості національних систем права країн ЄС. В абсолютній більшості з них (Німеччина, Австрія, Польща, Чехія, Словаччина тощо) правове становище командитного товариства та порядок здійснення корпоративних прав

учасниками регулюються або кодексами комерційного (господарського) права або спеціальними законами.

1.2. Поняття та ознаки командитного товариства

В сучасній науковій юридичній літературі правове становище командитного товариства малодосліджене. Окремі правові питання організації та діяльності цих суб'єктів господарювання розглядаються дуже вузько й односторонньо і згадуються хіба що під час характеристики видів юридичних осіб. Немає і значних вітчизняних економіко-правових досліджень ефективності командитних товариств. І рідко які вчені-юристи, вивчаючи діяльність командитних товариств, висловлюють пропозиції з реформування законодавства в даній сфері [67, с. 3] .

У вітчизняному праві КТ є різновидом товариств осіб поряд з повним товариством. В праві Польщі та Німеччини перелік товариств осіб дещо ширший, зокрема в польському праві систему товариств осіб складають КТ, ПТ, а також партнерське товариство (ст.ст. 86-101 КТТ) та командитно-акціонерне товариство (ст.ст. 125-150 КТТ).

Окрім того, в теорії права існує поділ товариств на договірні і статутні. Для констатування порядку діяльності договірних об'єднань достатньо відповідного договору учасників, оскільки відсутній той тісний організаційний зв'язок, який властивий статутним об'єднанням [71, с. 6]. Оскільки правовий статус командитних товариств регулюється здебільшого договором, то і товариства, відповідно, відносяться до договірних.

Усі юридичні особи в Німеччині поділяються на юридичні особи приватного і юридичні особи публічного права. Юридичними особами приватного права визнаються: а) союз; б) товариство взаємного страхування; в) ТОВ; г) командитне товариство на акціях; д) АТ; е) кооператив; є) фонд. З урахуванням дуалізму приватного права Німеччини приватні юридичні особи поділяються на юридичні особи цивільного та корпоративного (торгового) права. Юридичні особи

корпоративного права поділяються на дві групи: господарські товариства із залученим капіталом (АТ, ТОВ, командитне товариство на акціях) та корпоративні об'єднання [77, с. 14]. До переліку товариств осіб окрім КТ відносяться також повне товариство, негласне товариство, партнерське товариство.

Хоча як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі КТ визнається товариством осіб, однак вченими висловлюється думка, що воно містить елементи як товариства осіб, так і товариства капіталу. На персональний характер товариства вказує: 1) необмежена відповідальність учасника з повною відповідальністю; 2) особисте ведення справ учасниками з повною відповідальністю. Ознаки товариства капіталу проявляються в наступному: 1) відповідальність частини учасників (вкладників) в межах вкладеного капіталу; 2) неможливість вкладником вести справи товариства та представляти товариство. Тобто його участь обмежується вкладом та не зумовлює особистої участі в діяльності товариства.

Однак в сукупності з іншими ознаками товариства (відсутність органів управління, відсилання до положень про ПТ тощо) безумовно КТ визнається товариством осіб.

Ознаки командитного товариства. Командитне товариство – це вид господарських товариств, який поєднує в собі багато рис повного товариства та деякі характеристики господарських товариств - об'єднань капіталів. В науковій літературі низкою фахівців виділяються ті чи інші відмітні ознаки командитного товариства. На думку І.М.Кучеренко, диференційною ознакою КТ є те, що учасники є власниками часток у складеному капіталі, але одні з них несуть повну відповідальність, а інші (вкладники) – обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства [105, с. 16-17].

Особливістю командитного товариства є встановлення додаткової, солідарної, по суті, необмеженої відповідальності повних учасників товариства всім своїм майном [201, с. 64]. Відмінною рисою командитного товариства є правовий статус його учасників. У командитному товаристві є дві категорії учасників: повні учасники та вкладники [203, с. 95-96].

Повні учасники несуть субсидіарну цивільно-правову відповідальність за зобов'язаннями КТ всім своїм майном, управляють справами товариства, зобов'язані брати майнову і персональну участь у товаристві. В свою чергу вкладники не несуть додаткової відповідальності за зобов'язаннями товариства не беруть участі в управлінні товариством та веденні його справами. Однак вкладники мають право брати участь у розподілі прибутку товариства пропорційно до розмірів своїх внесків та мають право вимагати першочергового повернення вкладу в разі ліквідації КТ.

Ю.В.Яковлєв виділяє загальні функціональні ознаки командитного товариства, як юридичної особи, і спеціальні ознаки, як господарського товариства, а також індивідуальні, які притаманні лише для командитного товариства, як своєрідній формі господарського товариства [209, с. 58]. До ознак другої групи належать суттєві елементи внутрішньої організації КТ такі як наявність "союзу осіб" (що є ознакою всіх господарських товариств); для учасників з повною відповідальністю – "союзи діяльності й відповідальності", які розкривають лише внутрішній взаємозв'язок й характеризують командитне товариство, як організаційно-правову форму юридичної особи.

Характерними ознаками командитного товариства є: а) ведення справ повними учасниками здійснюється із загальної згоди і при повній довірі всіх повних учасників командитного товариства (діє принцип один за всіх і всі за одного); б) характеру відповідальності його повних учасників; в) наявності у складі його учасників двох груп з різним правовим статусом [175, с. 280].

Ознаками КТ є:

1) кілька учасників, в тому числі не менше двох повних учасників;

2) два види учасників: повні учасники, які несуть солідарну додаткову повну відповідальність за зобов'язаннями товариства; і вкладники, які несуть лише ризик втрати вкладів;

3) управління командитним товариством здійснюється учасниками, які несуть повну відповідальність;

4) наявність ознак як повного товариства, так і ТОВ (щодо обмеження відповідальності вкладників) [115, с. 112].

Командитне товариство – це об'єднання людей, тому хоча в законодавстві і не прописаний цей аспект, але мінімальна кількість учасників командитного товариства (як повних, так і командитистів) становить дві особи [188, с. 90].

На думку О.В.Щербини, основними ознаками командитного товариства є: наявність двох категорій учасників: повних учасників та вкладників; субсидіарна відповідальність повних учасників за зобов'язаннями товариства усім своїм майном; наявність складеного капіталу, у якому доля вкладників не може перевищувати 50 %; відсутність органів управління; засновницький договір як установчий документ товариства; обов'язок для повних учасників брати участь в управлінні, підприємницькій діяльності товариства; заборона для вкладників на участь в управлінні товариством; вказівка на організаційно-правову форму та імена (найменування) повних учасників у найменуванні товариства; певні обмеження для повних учасників щодо членства в господарських товариствах; наявність спільних рис з повним товариством, застосування до командитних товариств положень законодавства, що регулюють діяльність повних товариств [117, с. 417].

В.О.Романенко виокремлює наступні ознаки командитного товариства:

1) відсутність органів управління товариством;

2) колегіальність управління – управління діяльністю товариства здійснюється за спільною/загальною згодою всіх учасників (повних учасників);

3) рівність права учасників на участь в управлінні товариством – згідно з ЦК України, кожний учасник повного товариства має один голос, якщо засновницьким договором не передбачено інший порядок визначення кількості голосів;

4) наявність двох видів учасників – специфічна ознака командитного товариства, де, крім повних учасників, є вкладники [169, с. 11-14].

В польській правничій науці виділяються схожі ознаки командитного товариства. Анджей Гербет зазначає, що до його засадничих ознак відноситься:

1) відсутність статусу юридичної особи;

2) податкова «прозорість» (*transparentność*) в частині податку на дохід юридичної особи (корпоративного податку);

3) особиста відповідальність учасників за зобов'язаннями товариства;

4) можливість внесення вкладу шляхом надання послуг чи виконання робіт учасником;

5) необхідність співзаснування, шляхом участі щонайменше двох учасників і при цьому двох різних видів;

6) концентрація повноважень щодо управління товариством в руках учасників з повною відповідальністю – принцип самоуправління (пол. – *zasada samodzielności wspólników w zarządzaniu spółką*; нім. – *Prinzip der Selbstorganschaft);* одноголосність щодо прийняття колективних рішень.

Стосовно висловлених вище ознак командитного товариства варто висловити декілька уточнень. По-перше, в дефініції командитного товариства про повних учасників згадується в множині («… учасниками, які … несуть субсидіарну відповідальність..»). І це може наштовхувати на думку про те, що повних учасників у КТ повинно бути щонайменше двоє. Однак помилковим видається відповідне твердження. Навпаки КТ може бути створене навіть одним повним учасником та вкладниками, що випливає з ч. 3 ст. 134 ЦК України: «якщо КТ створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум)».

По-друге, відсутність органів управління, як буде проаналізовано в Розділі 2 на конкретних прикладах із судової практики, не є диференційною ознакою. В більшості командитних товариств органи управління справді не створюються. Повний учасник (учасники) здійснює управління самостійно від свого імені. Однак заборони на створення органів управління в КТ немає. Виходячи із загальних принципів права, учасники за власним бажанням можуть утворювати органи управління. І правомірність такого порядку підтверджена прикладами в судовій практиці [165; 140].

По-третє, управління та ведення справ не є обов'язком кожного повного учасника КТ. Відповідно до ч. 2 ст. 68 Закону ведення справ товариства може

здійснюватися або всіма учасниками, або одним чи кількома з них, які виступають від імені товариства. В останньому випадку обсяг повноважень учасників визначається дорученням, яке повинно бути підписано рештою учасників товариства. Таким чином, ведення (управління) справами – це правова можливість повного учасника, якої його не може бути позбавлено, якщо інше не закріплено в засновницькому договорі. Однак повний учасник самостійно визначає, приймати участь в управлінні, чи ні.

По-четверте, хоча виходячи зі змісту норм Закону та засновницького договору випливає, що вкладники не беруть участь в управлінні товариством (ч. 3 ст. 81 Закону), однак законодавством не забороняється вкладнику взяти участь в управлінні та веденні справ на підставі довіреності. До прикладу, зовсім інший характер формулювання щодо заборони конкуренції. Повні учасники не можуть брати участь в управлінні іншим товариством, що здійснює аналогічний вид діяльності, чи займатися самостійно відповідною підприємницькою діяльністю. Тому вести мову про повну заборону вкладникам вести справи товариства було б не зовсім коректно.

Як уже зазначалось вище, КТ поєднує в собі ознаки повного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Ч. 3 ст. 133 ЦК України передбачає застосування щодо командитного товариства відповідних норм про повне товариство. На схожість із повним товариством вказує, зокрема, наявність у складі учасників, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов’язаннями відповідальність усім своїм майном, а з товариством з обмеженою відповідальністю – наявність осіб (вкладників), що несуть відповідальність за боргами командитного товариства тільки в межах своїх вкладів [61, с. 94].

Слід дещо критично поставитися до наведених ознак, оскільки характерною рисою участі учасників в ТОВ поряд з обмеженою відповідальністю є їх можливість участі в управлінні товариством, що не притаманно для КТ. Тому проводити паралелі між ТОВ та КТ видається необґрунтованим.

Дефініція. Поряд з ознаками варто також проаналізувати дефініції КТ та здійснити їх порівняння.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 КТТ Польщі командитне товариство — це товариство, метою якого є здійснення підприємництва під власним найменуванням, у якому принаймні один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність перед кредиторами за зобов'язаннями товариства, а відповідальність щонайменше одного учасника (командитиста) є обмеженою [24].

Командитне товариство Німеччини (*Kommanditgesellschaft, KG*) – це товариство учасників, які діють під одним найменуванням, серед яких відповідальність одного чи більше учасників обмежена певною сумою коштів, в той час як інші учасники несуть необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства (*persönlich haftende Gesellschafter*) [98, с. 96].

У вітчизняній правничій літературі висловлено ряд визначень командитного товариства. Командитне товариство — це об'єднання осіб, в якому хоча б один учасник несе відповідальність за спільними боргами товариства усім майном, а інший (або інші) ризикує лише власним вкладом [161, с.58].

Командитне товариство можна кваліфікувати як товариство змішаного типу, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном (повні учасники), є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства (вкладники або командитисти) [175, с. 280].

Відсутня єдність досліджуваного поняття і в чинному законодавстві. Правовий статус командитного товариства регулюється ЦК України та Законом України «Про господарські товариства». В Листі Держкомпідприємництва відзначається, що спеціальним законом, що визначає поняття і види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників є Закон України «Про господарські товариства», глава п'ята (статті 75 -83) якого безпосередньо регулює відносини командитного товариства [171].

В Основах цивільного законодавства Союзу РСР, які брались до уваги при розробці Закону України «Про господарські товариства» закріплювалося, що командитним товариством визнається товариство, в якому поряд з одним або деякі-

лькома учасниками, які займаються від імені товариства підприємницькою діяльністю та відповідають за зобов'язаннями товариства солідарно всім своїм майном (повними товаришами), є один або кілька учасників (командитистів, вкладників), які зазнають збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах сум внесених ними вкладів (ст. 19) [70].

Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники) (ч. 6 ст. 81 ГК України – на сьогодні нечинний (прим. автора)). До згаданої дефініції можна було висловити б низку зауважень, зокрема у зв’язку з відсутністю зазначення виду повної відповідальності учасників, що здійснюють від імені КТ підприємницьку діяльність, невизначеністю правового статусу вкладників стосовно їх участі в діяльності КТ, тощо.

Згідно Закону України «Про господарські товариства» командитне товариство – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства (ч. 1 ст. 75 Закону) [147].

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства (ч. 1 ст. 133 ЦК України [187]). Останнє визначення бралося до уваги Держкомпідприємництвом при наданні роз’яснень на лист суб’єктів підприємництва (Лист Державного комітету України

з питань регуляторної політики та підприємництва № 181 від 14.01.2009 року) [151].

Незважаючи на відомий ще з часів Римської імперії принцип теорії права «*Lex specialis derogat generali*» (спеціальний закон відміняє загальний закон), наявність дефініції одного і того ж поняття в різних нормативно-правових актах зовсім не сприяє однозначності правозастосування. З точки зору правил законодавчої техніки в законодавстві повинно бути надано одне визначення. А в інших правових актах за необхідності мало би бути посилання на відповідний правовий акт. А за даних обставин це зумовлює перевантаження діючих законодавчих актів нормами, які не несуть жодного додаткового змістовного навантаження.

Але навіть більше. Якщо порівняти дефініції вище наведених нормативно-правових актів, то прослідковується відмінність формулювань стосовно визначення командитного товариства.

По-перше, в Законі України «Про господарські товариства» в дефініції зазначається, що учасники, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Але не вказується, який саме вид повної майнової відповідальності покладено на таких учасників – субсидіарну (стягнення з їх майна тільки за умови недостатності активів господарського товариства) чи солідарну (можливість звернення кредитором своїх вимог як до боржника - командитного товариства так і до будь-кого із його учасників, які несуть повну відповідальність).

По-друге, в ЦК України йде мова про «ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів», а не про відповідальність учасників, що може ускладнювати стягнення з учасників сум заборгованості, які не охоплюються поняттям «збитки».

По-третє, в ЦК України зазначається, що вкладники несуть відповідальність в межах сум «зроблених» ними вкладів. Напевно, мається на увазі в межах внесених, оплачених вкладниками вкладів. Але тоді це суперечить іншим положенням чинного законодавства стосовно того, що вкладники несуть відповідальність

в тому числі в межах несплаченої ними частинки вкладу. Тобто коли фактично внесена сума коштів вкладником є меншою, ніж та, яка зазначена в засновницькому договорі.

По-четверте, чи не найголовніше слід розмежовувати «участь в діяльності» та «участь в управлінні» товариством. В чинних нормативно-правових актах йде мова про неможливість участі вкладників в діяльності командитного товариства. Детальніше про це йтиметься в Розділі 2 дослідження.

Вище наведені спірні та неоднозначні моменти потенційно на практиці можуть призвести до виникнення конфліктних ситуацій. І відсутність таких у зв'язку з вище наведеними відмінностями хіба-що зумовлено непопулярністю даної правової форми ведення підприємницької діяльності на практиці [127].

Вважаємо, в корпоративному праві України повинно міститися лише одне визначення командитного товариства. А з інших нормативно-правових актів дефініція повинна бути вилучена.

В юридичній літературі висловлюється думка, що законодавче регулювання статусу товариств слід уніфікувати та викласти в межах одного законодавчого акту. Серед науковців поширена думка, що з огляду на європейські стандарти корпоративного права постає необхідність прийняття окремих законів про інші види господарських товариств: товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, повних і командитних товариств, виробничих кооперативів та інших видів корпоративних утворень [60, с. 274]. Таким чином, вчена притримується точки зору про необхідність прийняття спеціального закону, який би врегульовував питання правового статусу КТ.

О.Р.Ковалишин аргументував, що відповідне визначення повинно міститися в ГК України або в Законі України «Про господарські товариства» [92, с.51].

В цілому погоджуючись з даною точкою зору, відзначимо, що станом на сьогодні ГК України уже скасований. Тому залишається все ще лише дилема вибору між Законом України «Про господарські товариства» та ЦК України.

Слід відзначити, що тенденцією розвитку вітчизняного корпоративного права є те, що правові форми юридичних осіб корпоративного типу поступово

закріплюються на рівні окремих спеціальних нормативно-правових актів. Так, у 2008 р. було прийнято Закон України «Про акціонерні товариства», в 2018р. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» і одночасно виключено відповідні норми з ЦК України. Тому з урахуванням зазначеного вектору розвитку корпоративного права України, видається, найбільш доцільним залишити норму-дефініцію про КТ в Законі України «Про господарські товариства», а з ЦК України аналогічну норму виключити. В такому випадку остаточно утвердився би системний підхід закріплення відповідних визначень на рівні спеціальних нормативно-правових актів.

Поряд з тим, з урахуванням вище зазначених зауважень, варто внести зміни до Закону України «Про господарські товариства» та викласти ч. 1 ст. 75 Закону в такій редакції:

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і *солідарно* несуть *додаткову (субсидіарну)* відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один чи кілька учасників (вкладників), які не беруть участі *в здійсненні підприємницької діяльності товариством*, та несуть відповідальність у межах сум їх вкладів *або в обсязі визначеному засновницьким договором.*

Порівнюючи правове становище КТ в праві України, Німеччини та Польщі варто зупинитися на відмінностях у правосуб'єктності. У французькій правовій доктрині повні та командитні товариства іноді називають «гібридними товариствами», а в італійському праві за ними визнається «можливість мати власну правоздатність», хоча вони і не є звичайними юридичними особами.

Основна відмінність в правовому статусі командитного товариства в праві України, Німеччини і Польщі зводиться до того, що за законодавством України командитне товариство є юридичною особою, так само як і інші види господарських товариств (ТОВ, АТ, ПТ). В праві Польщі командитне товариство не є повноцінною юридичною особою. КТ є неповною юридичною особою (*ułomna osoba prawna*) (суб'єктом права (*osoba ustawowa*)), що має правоздатність, дієздат-

ність та процесуальну правосуб’єктність як у цивільному, так і в адміністративному та виконавчому провадженнях [63, с. 71].

У Німеччині корпораціями є не тільки господарські товариства, але й об’єднання, які не мають статусу юридичної особи – повні та командитні товариства. Вони не наділені правосуб’єктністю в цивільних правовідносинах, але здатні набувати та реалізовувати права та обов’язки в межах торгових правовідносин [182, с. 57]. Таким чином, не маючи статусу юридичної особи КТ, однак може виступати учасником господарського обороту.

Згідно ст. 8 КТТ Польщі товариство осіб може набувати права, в тому числі право власності на нерухомість та інші речові права, укладати договори, бути позивачем та відповідачем у суді. А відповідно до ст. 33 ЦК Польщі до правових форм, які не є юридичними особами, але за якими визнається правосуб’єктність, застосовуються положення про юридичних осіб. Таким чином, ЦК Польщі фактично прирівняв квазіюридичні особи до повноцінних юридичних осіб в аспекті приватноправових відносин.

Факт самостійної правосуб’єктності підтверджується і тим, що за КТ закріплюється право провадити підприємницьку діяльність під власним найменуванням (с. 102 КТТ). Незважаючи на факт відсутності статусу повноцінної юридичної особи, відповідно до п. 4 ст. 36 Закону про судовий реєстр командитне товариство, так само як і повне товариство, підлягає внесенню до Судового реєстру Польщі (*Krajowy Rejestr Sądowy*) [46].

О.М. Вінник відзначає, що в контексті об’єднань товариств питання надання чи не надання їм статусу юридичної особи не має надзвичайного значення, а тому вирішується по-різному залежно від національних особливостей, що відображають римські традиції договірного товариського об'єднання чи сучасні тренди стосовно формалізації господарських утворень, що притаманне для Франції та країн пострадянського простору [66, с. 102].

Чи варто застосовувати обраний в Польщі та Німеччині підхід щодо невизнання статусу юридичної особи у командитного товариства у вітчизняному корпоративному праві?

У правничій науці України також висловлювались думки щодо необхідності забезпечення можливості створення повних та командитних товариств як із правами, так і без прав юридичної особи з наділенням їх ключовими ознаками [203, с. 98; 55, с. 57; 190, с. 6-7]. Пропонується щодо товариств осіб без статусу юридичної особи також застосовувати державну реєстрацію, але визнавати їх договірними об'єднаннями на основі засновницького договору, який оформлятиме новоствореного суб'єкта правовідносин.

У контексті інтеграції до ЄС, враховуючи тенденції близькості системи права України та Німеччини, нам необхідно орієнтуватися насамперед на німецький підхід до розуміння «корпорації». Хоча це й не виключає «вкраплення» норм французького права в частині розширення організаційно-правових форм корпорацій та доповнення німецької моделі (щодо визнання корпораціями повних та командитних товариств) [77, с. 16].

Ю.М.Юркевич вважає за можливе погодитися із необхідністю надання можливості створення повних товариств як із статусом, так і без статусу юридичної особи, проте з можливістю наділення таких товариств ключовими ознаками правосуб’єктності, обсяг якої доцільно визначати в умовах засновницьких договорів [205, с. 317].

І.В.Лукач вважає, що командитні товариства недоцільно визнавати юридичними особами, оскільки учасники з повною відповідальністю займаються спільною підприємницькою діяльністю, тобто вони самі є суб’єктами підприємництва [106, с. 139].

На думку С. Грудницької, О. Шеремета, необхідність гармонізації законодавства України з правом ЄС обумовлює доцільність закріплення у законодавстві України різновиду товариства осіб без прав юридичної особи. В процесі гармонізації з європейським законодавством підприємства також мають отримати право створювати об'єднання підприємств без прав юридичної особи (у формі товариства осіб без прав юридичної особи, яке підлягає держреєстрації як суб'єкт підприємницької діяльності). Доцільним буде використання зарубіжного, у тому числі європейського, досвіду оподаткування таких товариств (товариство без прав

юридичної особи не визнається платником податків, податки сплачують лише його учасники), що сприятиме практичному використанню цієї організаційно-правової форми, яка сьогодні фактично не використовується [72, с. 149].

На думку В.В.Анатійчук, основна проблема полягає не в наданні/ненаданні КТ статусу юридичної особи, а в тому, щоб при такій неоднозначності упередити ситуацію, при якій під час регулювання правового статусу КТ із статусом юридичних осіб, будуть застосовуватися положення, характерні для діяльності простих товариств, які є договірними об'єднаннями. При цьому автор ставить цілком обґрунтовані питання, що потребуватимуть вирішення:

1) наскільки правова система України готова до сприйняття поняття товариства без статусу юридичної особи, але із правосуб'єктністю;

2) оскільки засновницький договір не може бути уніфікованою правовою основою для діяльності як юридичної особи, так і договірного об'єднання з метою спільної підприємницької діяльності, то залишається відкритим питання установчого документу, на підставі якого повинно функціонувати відповідне товариство.

В цьому контексті варто погодитися з думкою А.В.Зеліско, що «до означеного кроку наша правова система станом на сьогодні не готова». Доцільними є позиції учених, які наголошують, що будь-які кардинальні зміни будуть ефективними і доречними за умов відповідності закономірностям розвитку суспільства і рівню правосвідомості індивідуумів [80, с. 220]. Наділення КТ правами «дефектної» юридичної особи (без статусу юридичної особи) є безумовно цікавою пропозицією розв’язання проблеми, але запровадження даного досвіду потребує перегляду концептуальних засад корпоративного права України, що потребує, напевно, не одного ґрунтовного наукового дослідження для його реалізації [93, с. 103]. Якщо припускати можливість ведення підприємницької діяльності на основі договірного об'єднання, то доцільним є використання уже усталених у корпоративному праві України правових форм, таких як просте товариство.

На нашу думку, запозичення досвіду Німеччини та Польщі в частині визнання КТ квазіюридичною особою є недоцільним. Так історично склалося, що для

Німеччини та Польщі поділ юридичних осіб на юридичних осіб з повною правосуб'єктністю та квазіюридичних осіб є традиційним і випливає із особливостей історичного розвитку корпоративного права цих держав. До прикладу, повне товариство (*offene Handelsgesellschaft*, Art. 85 ff. ADHGB) та командитне товариство (*Kommanditgesellschaft,* Art. 150 ff. ADHGB) функціонувало на території німецьких держав за довго до появи загальнонімецьких Реєстрів та появи товариств капіталу (АТ, ТОВ), які почали слугувати свого роду корпоративною вуаллю та засобом уникнення відповідальності за дії засновників товариства.

Вітчизняне корпоративне право сформувалось на основі німецької моделі з урахуванням певних особливостей національної правової традиції, в час, коли корпоративні форми, як окремі суб'єкти права, вже давно довели свою ефективність та життєздатність. Тому повернення до деякою мірою «архаїстичних» підходів шляхом закріплення за товариствами осіб статусу квазіюридичних осіб, є недоцільним. Значно ефективнішим в сучасних умовах є проведення гнучкої податкової політики та стимулювання до заснування КТ шляхом диференційованої податкової політики, зокрема закріплення різних ставок оподаткування.

На думку Н.Я.Борсук, законодавство України, що регулює правовий статус командитних товариств в Україні, потребує удосконалення та залучення досвіду зарубіжних країн. На позитивну динаміку розвитку КТ впливатиме, зокрема, чітке нормативне закріплення відповідальності командитних товариств, встановлення на державному рівні податкових пільг та преференцій для інвесторів, деталізація відносин повних учасників та вкладників шляхом внесення змін до законодавства [57, с. 82-83].

Щодо структури корпоративних правовідносин в командитному товаристві, то мають місце свої особливості. Перш за все це стосується суб'єктного складу, оскільки присутні дві групи суб'єктів з різним обсягом цивільно-правової відповідальності.

В корпоративному праві України стосовно суб'єктного складу командитного товариства застосовуються терміни «учасник з повною відповідальністю» або «повний учасник» та «вкладник».

В науковій літературі іноді вживається дещо інша термінологія щодо учасників товариства. В. Сазонов застосовує до сторін засновницького договору терміни «учасник з повною відповідальністю» та «учасник з обмеженою відповідальністю».

В польській та німецькій теорії права загальновживаним є комплементарний учасник (*der Komplementär* – нім., *komplementariusz* – пол.) та командитист (der *Kommanditist – нім., komandytariusz – пол.).*

Якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає учасником з повною відповідальністю. Відповідне правило захищає інтереси контрагентів КТ, які виходять із презумпції, що особи, зазначені у найменуванні товариства, відповідають за нього.

З одного боку зрозумілою є логіка авторів закону. Прізвище вкладника в найменуванні підприємства може ввести в оману споживача чи контрагента товариства щодо обсягу відповідальності даного вкладника. За аналогією з повним товариством у споживача чи контрагента може скластися хибна думка, що вкладник відповідає за боргами товариства в цілому.

Однак на практиці достатньо складно уявити механізм примусової зміни статусу учасника, який станом на сьогодні в жодному правовому акті не передбачено. Хіба що може йти мова про фактичну повну цивільно-правову відповідальність вкладника перед кредиторами у випадку подання відповідного позову.

Ще більшою мірою норма Закону України «Про господарські товариства» не узгоджувалася з вимогою встановленою п. 7 ст. 81 ГК України про те, що учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва. Яким чином вкладник міг примусово стати повним товаришем, якщо він на той час не зареєстрований суб'єктом підприємництва відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Види командитних товариств. В корпоративному праві Польщі КТ класифікують залежно від рівня участі командитиста у функціонуванні товариства [23, с. 56]. За цією ознакою виділяють три моделі. Перша модель КТ, яка називається *класичною*, полягає в обмеженні відношення командитиста до КТ особистою відповід-

альністю на рівні командитної суми, а також внесенням вкладу в товариство. Внесок, який перевищує або дорівнює командитній сумі, виключає особисту відповідальність командитиста. Тому командитист є пасивним спостерігачем за діяльністю компанії, має обмежене право контролювати дії учасників з повною відповідальністю, які виходять за рамки звичайної діяльності компанії. Ця модель передбачає підпорядкування положенням Кодексу торговельних товариств [22, с. 333].

Друга модель називається *проміжною* (між крайніми моделями – класичною та динамічною) і передбачає внесення змін до деяких диспозитивних положень Кодексу торговельних товариств шляхом включення відповідних відмінностей від запропонованої кодексом моделі в засновницькому договорі. Таким чином, дозволено активізувати командитиста в певних сферах, наприклад, дозволяючи йому вести справи на підставі довіреності, розширюючи право контролю. Однак у цій моделі використовуються не всі способи можливого втручання в справи КТ.

Останньою з розглянутих моделей є *динамічна* модель, яка є протилежністю класичної моделі, наближаючи КТ до повного товариства. Її особливістю є безпосередня участь командитиста у справах товариства. Передбачається, що командитист може впливати на справи товариства, коли це можливо, наприклад, у результаті права, наданого йому в засновницькому договорі на ведення справ товариства, або його представництво в результаті отриманої прокури. При цьому командитисту забороняється конкурувати з КТ [23, с. 56].

Одним із критеріїв поділу товариств в Польщі є можливість участі в організованій системі обігу цінних паперів та відповідно поділ їх на публічні та приватні. До публічних відносяться командитно-акціонерні товариства та акціонерні товариства, тому що тільки у цих товариствах права учасників можуть бути виражені в цінних паперах [99, с. 52]. Публічним товариством є товариство, хоча б одна акція якого є здематеріалізована відповідно до Закону Польщі «Про обіг фінансових інструментів» (ч. 2 ст. 5а) та підпадає під врегулювання Закону Польщі «Про публічні тендери» (п. 20 ст. 4). Приватними товариствами є всі інші

торговельні товариства. Відповідно до цієї класифікації командитні товариства в польському корпоративному праві відносяться до приватних товариств.

Окрім того, в корпоративному праві Німеччини та Польщі виділяють різновиди КТ, які вироблені не теорією, а практикою застосування КТ в господарському обороті.

1) GmbH & Co. KG Найбільш поширеною формою є КТ з учасником-ТОВ, який несе повну відповідальність за зобов'язаннями товариства (пол. *spółka z o.o. S.K.* або нім. *GmbH & Co. KG).* Часто учасники ТОВ, яке несе повну відповідальність за зобов'язаннями товариства, виступають вкладниками цього товариства. І, таким чином, одні і ті ж фізичні особи одночасно отримують вигоду від переваги КТ у зв'язку з відсутністю корпоративного податку на дохід КТ та користуються перевагами «корпоративної вуалі» ТОВ, засновниками (учасниками) якої вони є, і яка здійснює ведення справ та управління командитним товариством;

2) P*ublikums-KG.* Публічне командитне товариство (пол. *publiczna spółka komandytowa*, нім. P*ublikums-KG),* яке характеризується значною кількістю вкладників, роль яких зводиться виключно до формування капіталу товариства, і які практично ніколи не беруть участі в прийнятті хоча б якихось рішень, що стосуються діяльності товариства [35, с. 171]. На відміну від звичайного КТ, в якому вкладники, хоча й позбавлені права ведення справ, однак знайомі один з одним, беруть час від часу участь у прийнятті спільних рішень, то в P*ublikums-KG* присутність вкладників є масовою, вони незнайомі один з одним, а їх залучення відбувається через звичні канали рекламування для залучення інвестицій з метою фінансування певного проекту. Кількість вкладників вимірюється іноді сотнями осіб [26]. Часто P*ublikums-KG* в Німеччині виступають свого роду аналогом сучасних фондів спільного інвестування. Учасник з повною відповідальністю є компанією з управління активами. А вкладники такого товариства є інвесторами замість акціонерів у фондах з управління активами.

3) *Strohmann-KG*. КТ з «номінальним» учасником з повною відповідальністю (пол. *figurancka spółka komandytowa*, а нім. *Strohmann-KG),* – це КТ, в якому особа, що здійснює реальний вплив на підприємницьку діяльність товариства (нім.

Hintermann), має статус вкладника, а роль учасника з повною відповідальністю, «номінально» керуючого (нім. *Strohmann)* справами товариства, відіграє інша особа, яка не має майнового інтересу (або такий майновий інтерес зведений до мінімуму) в діяльності КТ і за рахунок свободи засновницького договору суттєво обмежена в правах стосовно КТ; вкладник-«реальний власник» діє на підставі прокури чи через довіреність з широкими повноваженнями. Як правило, такі підприємства особливо популярні в малому та середньому підприємництві [41]. Номінальний керуючий несе повну відповідальність за зобов'язаннями КТ, в той час як вкладник (*Hintermann*) отримує вигоду від ухилення від подвійного оподаткування і при цьому минаючи ризик необмеженої відповідальності за зобов'язаннями товариства. Причиною створення такої підприємницької моделі може бути також заборона особі здійснювати підприємницьку діяльність, займати керівні посади внаслідок участі в минулому в процедурі банкрутства чи застосування до нього кримінального покарання у вигляді позбавлення права обіймати керівні посади.

4) *kapitalistische KG.* Капітальне КТ – командитне товариство, в якому учасник з повною відповідальністю суттєво домінує у порівнянні з вкладниками за співвідношенням внесків до засновницького договору і за рахунок цього маючи найбільший вплив на діяльність товариства. Дана форма у зв'язку з набуттям популярності ТОВ є найменш поширеною на сьогодні, оскільки, домінуючи за рахунок більших внесків до складеного капіталу, такий учасник одночасно несе найбільшу відповідальність через ризик втрати майна, яке він вніс до складеного капіталу [19, с. 72].

В науковій літературі присутні також й інші різновиди класифікацій, зокрема згідно з однією з них, яка відображає особливості організації GmbH & Co KG, виділяють:

1. *GmbH & Co KG im weiteren Sinn* – це GmbH & Co KG, у якому крім основного ТОВ-комплементарного учасника (учасника з повною відповідальністю) є й інші комплементарні учасники. Останніми можуть бути як фізичні особи, так і юридичні.

2. *GmbH & Co KG im engeren Sinn* – це GmbH & Co KG, у якому ТОВ є єдиним комплементарним учасником.

3. *GmbH & Co KG im engsten Sinn* – це GmbH & Co KG, в якому командитисти є одночасно засновниками ТОВ-комплементарного учасника.

4. *Doppelstökige Gmbh & Co KG* – комплементарним учасником виступає не класичне товариство капіталів (ТОВ чи АТ), а інше товариство з організаційно-правовою формою Gmbh & Co KG (AG & Co KG) [97, с. 103].

Відмінність від суміжних товариств. В контексті дослідження суті та правових ознак КТ варто з'ясувати, чи можна віднести до корпорацій командитні товариства, адже в них відсутні органи управління як такі. А також відмежувати досліджувану правову форму від інших юридичних осіб корпоративного типу.

Б.І. Борисова вважає, що структура органів управління повинна бути конститутивною ознакою корпорації, а тому командитні товариства не повинні вважатися корпораціями [56, с. 10]. Однак Г.Ю.Смірнов заперечує, виходячи з наступних аргументів. По-перше, на відміну від унітарних підприємств, у командитних товариствах наявні членські відносини, про що свідчить майнова та немайнова участь повних учасників. Членство вкладників є специфічним, оскільки вони беруть лише майнову участь, в той час як існування немайнової (права брати участі в управлінні) залежить від довіреності та положень статуту [182, с. 57].

По-друге, хоч управління в командитних товариствах здійснюється безпосередньо повними учасниками, однак воно здійснюється шляхом формування волі юридичної особи, а самі учасники діють від її імені. В даних товариствах відсутнє відокремлене донесення волі самого суб'єкта управління, як це відбувається в унітарних підприємствах. Так, порядок прийняття рішення в повних товариствах, згідно зі ст. 121 ЦК України, передбачає участь в голосуванні, що є нічим іншим, як процедурою формування волі юридичної особи.

По-третє, орган корпорації є лише способом (інструментом) здійснення управління, в той час як характер управління в корпораціях передбачає участь у формуванні їх волі з огляду на організаційну приналежність учасників до корпорації. Водночас, жодна з існуючих законодавчих норм не визначає наявність системи

органів управління як конститутивну (невід'ємну) ознаку існування корпоративних відносин чи юридичної особи як корпорації. Так, ані в Законі України «Про господарські товариства», ані в ЦК України не конкретизується форма, в якій може реалізовуватися право на участь в управлінні – безпосередньо чи через органи управління. Більше того, управління може здійснюватися й самими учасниками товариства у встановлених законом випадках – а саме в організаційно-правовій формі командитного товариства [182, с. 58].

Стосовно відмежування від інших організаційно-правових форм, слід зауважити, що поряд з КТ серед товариств осіб виділяється повне товариство. Як відзначають деякі автори, свого часу в Європі КТ виникло з повного товариства. Частина спадкоємців учасників такого товариства не могли або не хотіли брати участь у підприємницькій діяльності, але разом із тим бажали зберегти діяльність товариства, а крім того ці учасники мали на меті нести обмежену відповідальність за зобов'язаннями, які виникають із комерційної діяльності такого товариства [108, с. 46]. Основна відмінність між даними видами товариств як в праві України, так і в праві Польщі та Німеччини полягає в наявності в КТ двох груп учасників – учасників з повною відповідальністю та вкладників і відповідно зі всіма випливаючими з цього обмеженнями стосовно вкладників. Обсяг таких обмежень та їх характер різниться в залежності від конкретної системи корпоративного права, про що йтиме мова в наступних підрозділах дисертаційного дослідження. Тому детальніше відмінності КТ від ПТ будуть проаналізовані згодом.

В корпоративному праві Польщі та Німеччини є ще одна форма товариств осіб – партнерське товариство, яке відсутнє у корпоративному праві України. Не в останню чергу це зумовлено також і тим, що станом на момент формування системи господарських товариств в Україні, тобто період прийняття Закону України «Про господарські товариства» (1991р.), в праві континентальної Європи, в тому числі Німеччині та Польщі, така форма як партнерське товариство була відсутня. Тобто не було з чим порівнювати, брати за зразок а відповідно і впроваджувати в національне законодавство.

Партнерське товариство – вид товариства, запроваджений у польську правову систему 1 січня 2001 р. з прийняттям КТТ. Дане товариство створюється партнерами для здійснення вільної професії в товаристві, яке веде підприємництво під своїм фірмовим найменуванням. Тому неприпустимо створювати товариства з метою, відмінною від заняття вільною професією, а також з метою здійснення певної економічної діяльності, наприклад, виробництва чи торгівлі, крім заняття вільною професією. Для створення партнерства необхідний запис у Національному судовому реєстрі.

У Польщі зареєстровано близько 2,4 тис. компаній-партнерств (дані на кін. 2019 р.). В праві Німеччини інститут партнерського товариства з'явився в 1994 р. для забезпечення інтересів так званих вільних професій. Слід відзначити, що уряд Німеччини відмовився від доповнення відповідним розділом Комерційного кодексу Німеччини. Партнерське товариство регулюється окремим законом (Закон про партнерські товариства (*Partnerschaftsgesellschaftsgesetz*) від 25.07.1994 р. [29]), в той час як командитне товариство (*Kommanditgesellschaft*) та повне товариство (*Offene Handelsgesellschaft*) завжди регулювалися Комерційним кодексом Німеччини.

Згідно ст. 1 абз. 2 Закону про партнерські товариства (*PartGG*esetz), вільна професія – це діяльність, що провадиться «на основі професійної кваліфікації та творчої обдарованості» і має «своїм змістом надання послуг в інтересах замовника і суспільства на високому рівні на принципах особистого виконання, повної відповідальності виконавця і його незалежності при виконанні своїх професійних обов'язків».

У ст. 18 Закону про прибутковий податок [8] (*Einkommensteuergesetz, EStG*) перераховуються конкретні професії, що відносяться до категорії вільних. До вільної професійної діяльності законодавство зараховує «самостійну професійну діяльність лікарів, лікарів-стоматологів, ветеринарів, адвокатів, нотаріусів, патентних юристів, інженерів-геодезистів, інженерів, архітекторів, хіміків в сфері торгівлі, аудиторів, податкових консультантів, консультантів-економістів, присяжних ревізорів, уповноважених з податкових питань, фахівців альтернативної медици-

ни, дантистів, фахівців з лікувальної гімнастики, журналістів, фоторепортерів, усних і письмових перекладачів, лоцманів та подібних до них професій».

Унікальною особливістю партнерського товариства, як товариства осіб, є можливість створення правління, ідентичного товариству з обмеженою відповідальністю. Усі партнери несуть солідарну відповідальність з партнерським товариством за зобов'язаннями, які бере на себе товариство, пов'язані з його щоденною господарською діяльністю (наприклад, погашення кредитів, податкові зобов'язання).

Відповідальність товаришів за зобов'язаннями товариства, що виникають у зв'язку з виконанням іншими учасниками товариства професії, встановлюється окремо. Як передбачено ст. 95 КТТ: «Партнер не несе відповідальності за зобов'язаннями товариства, що виникають у зв'язку з виконанням іншими партнерами професії в товаристві, а також за зобов'язання товариства, що є результатом дій або бездіяльності осіб, найнятих товариством відповідно до трудового договору або інших правовідносин, які перебували в управлінні іншим партнером, у наданні послуг, пов'язаних з господарською діяльністю товариства».

Передбачається, що у спільних проектах несе відповідальність за шкоду партнер, який помилився. Засновницьким договором може бути передбачено, що один або більше партнерів погоджуються нести відповідальність як партнери в повному товаристві.

В цілому партнерське товариство суттєво відрізняється від КТ, оскільки в даному виді товариств відсутні учасники, відповідальність, яких обмежується лише вартістю вкладу.

В корпоративному праві України та Німеччини відсутні інші правові форми товариств осіб, які були би до певної міри схожими з КТ. Однак в корпоративному праві Польщі наявна ще одна форма (окрім класичних АТ, ТОВ, ПТ, КТ) господарських товариств, а саме командитно-акціонерне товариство. КАТ проектувалось як механізм, розроблений для поєднання доступу до ринку капіталу з організаційною гнучкістю, сприятливим оподаткуванням (податок з доходів фізичних осіб, а не корпоративний податок) та імунітетом від поглинань [133, с.

4.34]. Воно є товариством осіб, однак поєднує в собі деякі ознаки товариств капіталу, а саме акціонерного товариства. Фактично командитно-акціонерне товариство є різновидом командитного товариства.

Відмінність полягає також в тому, що замість вкладів в командитно-акціонерному товаристві учасники з обмеженою відповідальністю володіють акціями подібно до акціонерів акціонерних товариств. Акції КАТ перебувають у вільному цивільному обороті, відносяться до цінних паперів і можуть торгуватися на фондовому ринку. КАТ має мінімальний статутний капітал у розмірі 50 тис. злотих.

У той час як повний учасник і вкладник в КТ повинні бути різними особами, в КАТ немає перешкод для того, щоб ролі учасника з повною відповідальністю та акціонера виконувала одна й та сама особа. Установчим документом КТ є засновницький договір, а в КАТ затверджується статут, що підлягає нотаріальному посвідченню. Крім того, у КАТ створюються органи управління: виконавчий орган, наглядова рада та загальні збори. Якщо кількість акціонерів перевищує 2 осіб, то обирається наглядова рада.

Останнім етапом засновницьких дій є запис товариства до реєстру підприємців у Судовому реєстрі Польщі. Запис у реєстрі має конститутивний характер. Командитно-акціонерне товариство реєструється повними учасниками впродовж шести місяців з дня підписання статуту. КТ в рамках цифровізації корпоративного права Польщі станом на сьогодні можна уже зареєструвати за допомогою мережі Інтернет. Стосовно КАТ такої можливості не передбачено.

КАТ поєднує елементи товариства осіб такі як: сталість персонального складу товариства у групі повних учасників; законне наділення повних учасників правом на ведення справ товариства; залежність рішень загальних зборів у питанні затвердження фінансового звіту та припинення товариства від згоди усіх або більшості повних учасників; визнання неспроможності (банкрутом) або вибуття єдиного повного учасника до причин, які зумовлюють припинення товариства, з елементами, які наявні у товаристві капіталів, зокрема: можливості здійснення випуску акцій, що дозволяє отримати інвестиційний капітал для товариства [99, с. 126]. Незважаючи на наявність такої можливості, жодне командитно-акціонерне

товариство Польщі не виходило з публічною пропозицією емісії, тобто його акції не були розміщені на біржі [37].

КАТ не є юридичною особою, однак так само як і інші товариства осіб володіє правосуб'єктністю, тобто може виступати окремим учасником в цивільному обороті. У порівнянні з КТ даний вид товариства може швидше залучати необхідний капітал через емісію акцій. У порівнянні з акціонерним товариством дохід КАТ не підлягає подвійному оподаткуванню, оскільки КАТ не є юридичною особою, тож відповідно не є платником корпоративного податку.

Зважаючи на ці особливості в польській літературі його навіть називають товариством осіб та капіталу або «гібридним» товариством *(osobowo-kapitałowa hybryda*) [45, с. 24]. А з точки зору оподаткування доходу акціонерів у судовій практиці Вищого адміністративного суду Польщі сформувалися дві позиції.

1) перша, згідно з якою доходом від акцій КАТ є отримані кошти, а моментом утворення доходу є момент сплати коштів товариством акціонеру;

2) друга, згідно з якою дохід акціонера КАТ має оподатковуватись на тих же умовах, що й дохід учасника з повною відповідальністю [28, с. 5].

Окрім того, є певні відмінності в оподаткуванні КТ та КАТ на користь останньої. Із вкладів учасників КТ сплачується додаткові податки та платежі (*składka społeczna i składka zdrowotna*), в той час як вартість акцій акціонера КАТ не обкладається відповідними податками та зборами.

Правовий режим командитно-акціонерного товариства досить специфічний та складний. Щодо командитно-акціонерного товариства застосовуються три групи положень:

1) положення Розділу IV частини II КТТ (щодо командитно-акціонерного товариства); натомість у справах, які не були врегульовані у цьому розділі:

2) щодо правовідносин повних учасників між собою та з акціонерами, а також з третіми особами та щодо внесків цих учасників до товариства, крім внесків для сплати статутного капіталу – відповідно положення, які застосовуються до повного товариства;

3) в інших справах положення щодо акціонерного товариства, зокрема ті, які стосуються статутного капіталу, вкладів акціонерів, акцій, наглядової ради або загальних зборів [99, с. 128].

Мають місце деякі відмінності і стосовно порядку припинення між КТ та КАТ у праві Польщі. У КТ кожен учасник, а також кредитор учасника у разі неможливості звернення стягнення з його рухомого майна, можуть заявити вимогу про розірвання засновницького договору. У КАТ розірвати договір товариства має право тільки повний учасник.

Що стосується процедури припинення, то КТ має перевагу перед КАТ у тому, що відсутня потреба дотримання формальностей процедури ліквідації. Це означає, що КТ можна закрити відносно швидко. У свою чергу, припинення КАТ вимагає застосування процедур, передбачених для закриття акціонерних товариств, у тому числі в порядку ліквідації. Про саму ліквідацію необхідно повідомити суд, а потім скласти баланс на момент відкриття та на момент закриття ліквідаційної процедури.

Вважаємо доречним запровадити такий різновид командитно-акціонерного товариства і у вітчизняному законодавстві. З одного боку, характерні особливості акціонерного товариства (вільний обіг часток) дозволять такому товариству швидше акумулювати кошти для провадження господарської діяльності у порівнянні зі звичайним КТ. З іншого боку, у порівнянні з класичним АТ в командитно-акціонерному товаристві даний вид товариства характеризується вищим рівнем відповідальності, оскільки поряд з вкладниками-акціонерами в ньому присутні щонайменше один учасник з повною відповідальністю, обсяг відповідальності якого не обмежуватиметься вартістю його вкладу.

Доречно запропонувати дефініцію відповідного товариства, яка би відображала його правову природу.

Згідно ч. 1 ст. 24 Закону України «про акціонерні товариства» акціонерним товариством визнається товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

З огляду на це, беручи за основу відповідне визначення схожого товариства капіталу, однак з врахуванням особливостей наявності учасників з повною та обмеженою відповідальністю пропонуємо наступне визначення командитно-акціонерного товариства – це товариство, яке має складений капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, у якому щонайменше один учасник (повний учасник) несе необмежену відповідальність, натомість принаймні один учасник є акціонером.

В праві Німеччини є ще одна форма товариств осіб – негласне товариство, яку з КТ споріднює те, що присутні два різновиди учасників (на відміну від ПТ та партнерського товариства, в яких правовий статус учасників ґрунтується на спільних засадах).

Термін «*Stille Gesellschaft*» у вітчизняній правовій науці не має єдиного узгодженого аналогу. У літературі зустрічаються декілька варіантів тлумачення цього терміна. Вживається поняття «негласне товариство» [163 с. 75]. В інших джерелах зустрічаємо «таємне товариство» [162, с. 252-253] або ж анонімне (негласне) товариство. Хоча термін «таємне товариство» є не зовсім коректним, оскільки не відповідає суті даної юридичної особи. Адже інформація щодо особи негласного учасника все ж доступна для контролюючих органів, кредиторів негласного товариства. Тобто про повну таємність не йде мова [94, с. 102].

Аналогічно з раніше розглянутими формами негласне товариство також може мати змішану форму. Останнім часом набув деякої популярності різновид класичного Stille Gesellschaft з ТОВ в ролі активного учасника – *GmbH & Still*. Часто негласним учасником такого товариства є один із учасників ТОВ, перш за все з метою податкової оптимізації.

Як і в КТ у негласному товаристві беруть участь два типи учасників:

- *учасник, який безпосередньо веде справи товариства* (*Unternehmer* або *Inhaber*), але може й не вносити майнового вкладу;

- *негласний учасник* (*Stiller Gesellschafter* або *Stille*), який в управлінні негласним товариством не бере участі.

Так само, як і в КТ, позбавлення негласного учасника права на участь в розподілі прибутку не допускається (ст. 231 КК Німеччини). Договором може бути виключено участь негласного учасника в збитках товариства. Прибуток виплачується в кінці кожного звітного року (звітного періоду). Відповідальність негласного учасника за збитки товариства обмежена вартістю його вкладу. Якщо його вклад оплачений не в повній мірі, то на негласного учасника покладається обов'язок брати участь в покритті збитків в межах вартості непогашеної частини вкладу.

Учасники також можуть домовитися про те, що негласний учасник отримує певний фіксований розмір прибутку від його вкладу незалежно від результатів господарської діяльності товариства. Але на відміну від аналогічного права вкладника в командитному товаристві право негласного учасника на отримання фіксованого прибутку не є гарантованим.

Внесок негласного учасника розглядається не як власний капітал товариства (*Eigenkapital*), а як позиковий капітал (*Fremdkapital*). Вкладом негласного учасника можуть бути як кошти, нерухоме майно, так і права інтелектуальної власності чи навіть надання послуг негласним учасником [4, с. 212].

Ключова відмінність даного товариства від КТ та інших товариств осіб полягає в тому, що участь одного із учасників не реєструється в Комерційному реєстрі та не розголошується по відношенню до третіх осіб. Зміст договору між учасником, який безпосередньо веде справи товариства (*Unternehmer* або *Inhaber*) та негласним учасником (*Stiller Gesellschafter*) не фіксується у судовому реєстрі. На відміну від КТ, в якому кількість вкладників, так само як і учасників з повною відповідальністю не обмежується, у негласному товаристві є всього два учасники [40].

Отже, в підсумку основні відмінності між КТ та негласним товариством зводяться до наступного: 1) відсутність необхідності реєстрації договору негласного товариства в судовому реєстрі; 2) обмеженість кількості учасників негласного товариства двома особами; 3) відсутність гарантованого прибутку на вклад негласного товариства.

Тому в підприємницькій практиці КТ набуло значно більшої поширеності у порівнянні з негласним товариством, кількість яких в останні роки поступово зменшується.

1.3. Роль командитного товариства в економіці України, Німеччини та Польщі

Важливе значення має з'ясування потенційної ролі та сфери застосовування галузі економіки, в яких КТ як правова форма, виходячи з його кваліфікуючих ознак, могло б знайти своє застосування.

Станом на 1 грудня 2021 р. в Україні зареєстровано: акціонерних товариств 14 710, товариств з обмеженою відповідальністю 576 554, повних товариств - 1 344, командитних товариств – 377. Для порівняння станом на 1 січня 2019 року було зареєстровано: акціонерних товариств - 15 206, товариств з обмеженою відповідальністю 532 401, повних товариств - 1 392, командитних товариств – 384 (див. Таблиця 1) [138].

Вище наведені статистичні дані відображають: по-перше, колосальний розрив кількості командитних товариств у порівнянні з будь-яким видом товариств капіталу. Значно менша кількість товариств осіб (командитних та повних товариств) у порівнянні з товариствами капіталу притаманна також системам права більшості європейських країн. Разом з тим в загальному обсязі підприємницьких товариств розбіжність у співвідношенні є не настільки суттєвою; по-друге, зменшення кількості зареєстрованих командитних товариств з кожним роком. Якщо кількість товариств капіталів поступово зростає, що свідчить про певне зростання економіки, покращення інвестиційного клімату в державі загалом, то загальна сукупність командитних товариств навіть зменшується. Причиною такої тенденції складно назвати проблеми в економіці, оскільки статистика зареєстрованих товариств капіталу доводить протилежне. На думку автора, основні проблеми полягають в неефективному правовому регулюванні повного товариства та команди-

тного товариства. Попри наявність низки досліджень відсутня відповідна реакція законодавця. Тобто неоднозначність регулювання цих товариств не є усунена станом і на сьогодні [54, с. 131].

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих підприємницьких товариств в Україні [138]

Станом -	**на 1 грудня 2019 року**		**на 1 грудня 2020 року**		**на 1 грудня 2021 року**	
Організаційно-правова форма	Загальна кількість	% від заг. к-сті, %	Загальна кількість	% від заг. к-сті, %	Загальна кі-лькість	% від заг. к-сті, %
Усього юридичних осіб	1185071		1235024		1298435	
акціонерні товариства	15206	1,28	14710	1,19	14310	1,10
з них						
публічне акціонерне товариство	3122	0,26	2186	0,18	1727	0,13
приватне акціонерне товариство	4348	0,36	5076	0,41	5304	0,41
товариство з обмеже-ною відповідальністю	532401	44,92	576554	46,68	632231	48,69
товариство з додатковою відповід-альністю	1392	0,12	1453	0,12	1502	0,12
повне товариство	1378	0,11	1344	0,11	1322	0,10
командитне товари-ство	384	0,03	377	0,03	370	0,03

кооперативи	26460	2,23	26975	2,18	27524	2,12

Для порівняння в Польщі та Німеччині різниця відсоткового відношення командитних товариств до інших суб'єктів господарювання корпоративного типу не є настільки разючою. В Німеччині товариства осіб займають вагоме місце в економіці країни. Станом на 2017 р. серед загальної кількості суб'єктів господарювання (3,48 млн.) було зареєстровано 844 609 господарських товариств, з яких товариства капіталу становили 520 524 (61,63 %), а товариства осіб - 324 085 (38,37%) [3]. Тобто товариства осіб становлять понад 1/3 від усієї кількості господарських товариств.

Значення та поширення КТ в економіці Польщі можна побачити з наступної статистики (див. Таблиця 2).

Таблиця 2.

Кількість зареєстрованих господарських товариств Польщі [50]

Станом -	на 01.01.2017 року		на 01.01.2018 року		на 01.01.2019 року	
Організаційно-правова форма	Загальна кількість	% від заг. к-сті, %	Загальна кількість	% від заг. к-сті,	Загальна кількість	% від заг. к-сті, %

				%		
Господарських товариств	501056	-	537273	-	489908	-
Акціонерне товариство (*spółka akcyjna*)	11769	2,35	12044	2,24	9938	2,02
Товариство з обмеженою відповідальністю (*Spółka z o.o.*)	420789	83,98	451863	84,10	402168	82,09
Партнерське товариство (*spółka partnerska*)	2249	0,45	2333	0,43	2376	0,48
Повне товариство (*spółka jawna*)	36368	7,26	36399	6,77	35753	7,29
Командитне товариство (*spółka komandytowa*)	25647	5,12	30654	5,71	35826	7,31
Командитно-акціонерне товариство (*spółka komandytowo-akcyjna*)	4234	0,84	3980	0,74	3847	0,78
Виробничий кооператив (*spółdzielnia*)	17633	3,52	17694	3,29	11655	2,37

В цілому командитні товариства в країнах з розвиненою ринковою економікою не відіграють провідної ролі. Такі товариства, як правило, є сімейними об'єднаннями з 2-3 осіб (батько і син, брати і сестри), які успадкували справу батьків. Однак немало і товариств, що складаються з професійно пов'язаних осіб, наприклад, фармацевт і аптекар [72, с. 9].

В літературі відзначається, що це товариство стоїть на вищому ступені розвитку, оскільки в ньому присутні всі необхідні риси, в яких можна побачити підйом даного об’єднання осіб на новий рівень і його етичну перевагу над іншими видами товариств, а саме: повні учасники без додаткового ризику набувають можливості збільшити свій початковий капітал за рахунок внесків вкладників товари-

ства, виключаючи тим самим необхідність залучення цього капіталу, з одного боку (шляхом укладення договорів позики, отримання кредиту й ін.). З іншого боку у вкладників виникає можливість отримання прибутку від підприємницької діяльності товариства на досить вигідних умовах – без участі в управлінні його справами і ризиком втрати тільки свого внеску в товаристві [116, с. 112; 189, с. 185].

Н.Я.Борсук виділяє такі переваги командитного товариства: відсутність вимоги до розміру та порядку формування складеного капіталу, здійснення діяльності на підставі засновницького договору, обмеження відповідальності вкладників вкладом у майні товариства [57, с. 80].

Переваги КТ в Німеччині зводяться до наступного: 1) простота створення; 2) максимальна гнучкість; 3) особистий контроль над справами товариства [27, с. 214].

На думку І.М.Кучеренко, з розвитком підприємницьких відносин розширюватимуться види діяльності, які матимуть право здійснювати тільки повні та командитні товариства [104, с. 36]. Банки провадять діяльність виключно в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або кооперативного банку (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [143]. Провадження господарської діяльності довірчих товариств провадиться у формі товариства з додатковою відповідальністю. Довірче товариство – товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірителями майна щодо реалізації їх прав власників (ст. 1 Декрету КМУ «Про довірчі товариства» [149]). В юридичній літературі зазначається, що доцільною є зміна організаційно-правової форми довірчих товариств із товариства з додатковою відповідальністю на повне товариство, що дало б змогу посилити відповідальність довірчих товариств перед клієнтом у разі зловживання з боку довірчих товариств довірою та їхньої недобросовісної поведінки [185, с. 14].

На фоні широкого розповсюдження окремих господарських товариств (наприклад, акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та додатковою відповідальністю) командитні товариства є не досить поширеними, хоча вони є оптимальним різновидом господарської організації малого підприє-

мництва, що дозволяє на основі взаємодовіри брати в ньому участь навіть тим особам, підприємництво для яких заборонене чи які в такому праві обмежені [61, с. 98].

Поряд з тим правове регулювання відповідної правової форми потребує суттєвого удосконалення, оскільки більшість норм, що стосуються командитного товариства залишаються незмінними від моменту прийняття першої редакції закону, яким регулюється правове становище командитного товариства. А в умовах розвитку ринкової економіки та зростання інвестиційної активності підвищується значення механізмів, що забезпечують баланс інтересів між учасниками і органами компаній [84, с. 199].

Командитні товариства є оптимальним різновидом господарської організації малого підприємництва, що дозволяє на основі сімейної взаємодовіри приймати в ньому участь навіть тим особам, підприємництво для яких заборонене чи в такому праві вони обмежені. Його перспективність зумовлена тим, що повні учасники без додаткового ризику набувають можливості збільшити свій початковий капітал за рахунок внесків вкладників товариства, виключаючи тим самим необхідність залучення цього капіталу зі сторони (шляхом укладення договорів займу, отримання кредиту та ін.) З іншого боку, у вкладників виникає можливість отримання прибутку від підприємницької діяльності товариства на досить вигідних умовах – без участі у керуванні його справами [134, с. 113; 189, с. 111]. Крім того, КТ як організаційно-правова форма могла би використовуватися не лише в сфері малого підприємництва, але й в сфері науково-технічної діяльності, зокрема при створенні наукових парків [81, с. 102-103].

Причиною недостатнього використання правової форми командитного товариства є також відсутність комплексного регулювання такого виду господарських товариств законодавством, яке повинно містити опрацьовані, продумані, скоординовані, розраховані на довгострокове застосування норми. На сьогодні підвищена відповідальність засновників за результати діяльності підприємства практично не врівноважується ніякими перевагами. Підприємства обирають

цю організаційно-правову форму хіба що тоді, коли цього вимагає законодавство [64].

Поширеними є факти порушень у сфері економіки та фінансів, бухгалтерської та банківської дисциплін, несплати податків та недобросовісної конкуренції. У такій ситуації нести необмежену, солідарну відповідальність бажаючих небагато, оскільки нелогічно створювати товариство осіб та брати на себе повну майнову відповідальність в період неузгодженості та заплутаності податкового законодавства, безсистемності законодавства про підприємництво, в процесі формування законодавства стосовно господарської діяльності в цілому [192, с. 17].

На думку В.Г.Жорнокуй, організаційно-правова форма КТ дозволяє максимально спростити структуру управління господарською організацією, підвищує привабливість юридичної особи при укладенні договорів, а також створює організації імідж «прозорої» і добросовісної компанії, що, звичайно, є плюсом у підприємницькій діяльності [76, с. 456].

С. Грудницька, О. Шеремет пов’язують майбутнє повних та командитних товариств зі сферою малого та середнього бізнесу і особливо з процесами кредитування та інвестування. У перспективі мова може йти також про розробку спеціальних заходів підтримки розвитку малого підприємництва під гарантії організаційно-правової форми товариства осіб [72, с. 13].

Однак в літературі міститься і критика існування командитного товариства. Зокрема, Н.Я.Борсук зазначає наступні недоліки КТ: грошові кошти, включаючи і виручку від продажу його майна при ліквідації, у разі припинення товариства у першу чергу розподіляються між вкладниками для повернення їм їх вкладів, а потім між учасниками з повною відповідальністю; неможливість вкладників брати активну участь в діях учасників з повною відповідальністю по управлінню справами командитного товариства; відповідальність повних учасників за зобов’язаннями товариства всім своїм майном [57, с. 81].

Хоча зазначений автор виділяє ці характеристики як недоліки, слід відзначити, що це є невід’ємними особливостями КТ, фактично його визначальними ознаками, що диференціюють його з-поміж інших господарських товариств. На

нашу думку, навряд чи можна віднести перелічені особливості до недоліків. Адже необмежена відповідальність учасників з повною відповідальністю радше перевага з точки зору кредиторів, ніж недолік. Так само пріоритетність задоволення вимог вкладників товариства у разі його припинення є чи не найбільш вагомою перевагою для вкладників, яка забезпечує їм впевненість, що кошти вкладені в розвиток підприємницької діяльності будуть повернуті. Крім того, завдяки даному принципу мінімізуються можливості повних учасників зловживати своїми правами, в тому числі доведенням до фіктивного банкрутства товариства [128, с. 44].

У зв'язку з цим, до прикладу, в Білорусі був підготовлений законопроект, яким пропонується виключити відповідні правові форми товариств з ЦК України. Справа в тому, що командитне товариство в сусідній країні є зовсім незатребуваним. В Білорусі станом на 30 серпня 2010 року в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та індивідуальних підприємців значилося 104 530 господарських (комерційних) організацій. Серед них унітарних підприємств – 52 606, ТОВ – 34 098, товариств з додатковою відповідальністю – 9 540, закритих акціонерних товариств – 2 212, відкритих акціонерних товариств – 1 959 селянських (фермерських) господарств – 2 793, виробничих кооперативів – 1 318, повних товариств - 1, командитних товариств – лише 3 [65, с. 54].

Таким чином, незважаючи на рівноцінне правове регулювання на рівні з товариствами капіталу, командитне товариство, так само як і повне товариство, не відіграє жодної економічно вагомої ролі в економіці Білорусі. Тому з огляду на їх незатребуваність в економіці країни (за інформацією Міністерства юстиції Республіки Білорусь станом на січень 2018 р. створено 1 повне товариство і 2 командитних) пропонувалося виключити дані організаційно-правові форми з числа підприємницьких юридичних осіб. Однак законопроект так і не був реалізований.

Причиною непопулярності та малої кількості повних та командитних товариств є проблеми, пов'язані з правовою освітою громадян, наслідком яких є ріст правового нігілізму в середовищі підприємців та їх небажання нести повну майнову відповідальність, що має бути нормою в процесі господарської діяльності [191, с. 28].

На думку С. Кузьменка, необмежена відповідальність учасників за боргами товариства не виправдана перевагами господарювання у цій організаційно-правовій формі. Притягнення повних учасників командитного товариства до додаткової субсидіарної відповідальності не завжди можливо, оскільки фінансовий стан учасників командитного товариства, наявність у них ліквідного майна як на момент створення товариства, так і надалі ніким не контролюється, а тому такого майна в нього може просто «не бути» і оплатити борги товариства буде нічим [103, с. 123].

На думку А.С.Вари, для того, щоб повні та командитні товариства зайняли гідне місце серед інших видів господарських товариств, насамперед, потрібно, щоб законодавство було стабільним, чітко визначало їх умови організації та діяльності. Потрібно, щоб норми діяли тривалий час, бо, як уже зазначалося, у таких товариствах має місце повна необмежена відповідальність, яка базується на економічній та правовій стабільності. Тобто потрібні гарантії збереження законодавчих умов, розраховуючи на які, створювалися б товариства, а також гарантії захисту від зловживань місцевих органів влади своїм становищем [64].

Варто висловити критичні зауваження до висловленої думки. З одного боку, погоджуємось з тезою автора про те, що нестабільність корпоративного законодавства до певної міри перешкоджає належному правовому регулювання корпоративних правовідносин, не мотивує іноземних інвесторів до капіталовкладень в Україні та перешкоджає розвитку підприємництва. Хоча динамічність змін в праві притаманна усім без виключення правовим системам, а особливо країнам постсоціалістичного правового простору. Однак в аспекті правового регулювання командитних товариств усе навпаки. Від самого початку формування правової основи функціонування командитних товариств з прийняттям Закону України «Про господарські товариства» у 1991 р. і по сьогодні, змін майже не було. А ті, які й мали місце, не мали суттєвого значення. Тож нестабільність правового регулювання не є притаманною командитним товариствам та не становить певного ризику для існуючих КТ. Радше навпаки, правова основа товариств осіб

повинна відповідати сучасним умовам та викликам, задовольняти потреби нових галузей підприємництва, що швидко розвиваються.

Незважаючи на наявність і ряд критичних зауважень щодо існування командитного товариства, вважаємо, що останнє має значну перспективу для розвитку економіки країни та перш за все малого і середнього бізнесу. Підтримуємо висловлену в фаховій літературі точку зору про те, що пропонована в окремих постсоціалістичних країнах відмова від командитного товариства є недоцільною. І неуспішність спроб ліквідувати командитне товариство як окрему правову форму, і позитивна динаміка провадження діяльності командитного товариства в державах-членах ЄС є прямими тому підтвердженнями. А відсутність директив, які б мали на меті уніфікувати корпоративне право держав-членів ЄС в частині права товариств осіб, обумовлена не європейським песимізмом щодо майбутнього цього товариства осіб, а радше різницею у концептуальних підходах до поняття командитного товариства у державах-членах ЄС. Тому виключення товариств осіб із системи підприємницьких товариств в Україні було б необґрунтованим та хибним кроком [93, с. 102].

Перевагами КТ є: 1) простота створення; 2) відсутність вимоги до розміру та порядку формування складеного капіталу; 3) високий рівень диспозитивності регулювання корпоративних відносин між учасниками; 4) особистий контроль над справами товариства; 5) обмеження відповідальності вкладників вкладом у майні товариства.

До недоліків слід віднести: 1) неефективне правове регулювання; 2) неможливість залучення значних обсягів фінансування через існуючі обмеження; 3) відсутність переваг в оподаткуванні у порівнянні з товариствами капіталу.

Слушним є твердження окремих науковців, що основне обмеження принципу свободи щодо господарських товариств зводиться до вичерпного переліку комерційних компаній. Сторони не можуть, посилаючись на принцип свободи, засновувати інші товариства, ніж ті, що визначаються в законі; натомість можливою є модифікація змісту взаємин у товаристві [44, с. 11].

Тому створення командитного акціонерного товариства чи інших форм товариств осіб, які поширені за кордоном, в умовах чинного вітчизняного корпоративного права є неможливим. Однак удосконалення правових засад для функціонування командитного товариства з ТОВ - учасником з повною відповідальністю (GmbH & Co KG) є цілком доречним, та, як видається, покращить інвестиційний клімат в Україні.

Досить часто в Польщі створюються такі командитні товариства, у яких єдиним повним учасником є товариство капіталів (ТОВ або АТ), а вкладниками зазвичай виступають учасники того ж товариства (*Spółka z o.o. & Co. Spółka komandytowa* / Командитне товариство ТзОВ &Co.). Вони створюються для оптимізації підприємницьких ризиків або фінансової оптимізації підприємницької діяльності.

В Німеччині набула поширення правова форма GmbH & Co KG, в якій ТОВ (АТ) - комплементарний учасник фактично одноосібно вирішує питання включення та вибуття командитистів. Даний різновид GmbH & Co KG характерний для тих видів комерційної діяльності, які вимагають залучення значного капіталу. Зокрема, часто дана організаційно-правова форма зустрічається при будівництві. Підприємство-підрядник виступає в ролі комплементарного учасника. Кошти на спорудження об'єкту залучаються від покупців квартир, які набувають статусу командитистів. Також часто в такий спосіб діють інвестиційні компанії, де комплементарний учасник фактично виконує роль компанії з управління активами. Для компанії з управління активами дана організаційно-правова форма приваблива перш за все тим, що законодавство про КТ характеризується більшою гнучкістю у порівнянні з жорсткими правовими нормами, що регулюють правовий статус АТ [92, с. 53].

За визначенням Крістіана Фрітца, Gmbh & Co KG не є результатом діяльності законодавця, а винахід практики [7, с. 11]. Це свого роду гібридна форма товариств капіталів і командитного товариства [47].

Оскільки законодавством Німеччини та Польщі статус GmbH & Co KG не регулюється, то до нього застосовується аналогія закону. Тому до правовідносин за

участю КТ з ТОВ на правах учасника з повною відповідальністю та всередині такого GmbH & Co KG застосовуються положення про КТ. Учасником, що несе повну відповідальність, може бути не лише ТОВ, а й акціонерне товариство. У такому випадку правова форма матиме назву *Aktiengesellschaft & Co KG* (*AG & Co KG)*.

За сьогодні чинним законодавством України провадження певного виду діяльності виключно у формі командитного товариства не передбачено. Та й закріплення обов'язковості здійснення господарської діяльності для окремих сфер народного господарства виключно у певній організаційно-правовій формі видається малоефективним. На нашу думку, такий імперативний порядок порушував би принцип свободи підприємницької діяльності, можливість вільного вибору виду товариства.

Найбільш доцільним, видається, метод встановлення певних преференцій для товариств осіб у порівнянні з товариствами капіталу, для того щоб учасники господарських відносин з власної волі були зацікавлені провадити діяльність саме у формі товариства осіб.

Тому одним із способів розв'язання даної проблеми могло би бути диференціювання ставок оподаткування в залежності від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання. На думку І.В.Лукач, в Україні варто було б запозичити досвід застосування податкових знижок для господарських товариств з метою заохочення інвесторів а також надання їм гарантій [108, с. 83].

Досвід диференційованого підходу в оподаткуванні юридичних осіб не є новим в податковому праві України. На сьогодні базова (основна) ставка податку становить 18 відсотків (ст. 136.1. Податкового кодексу України) [137]. Між тим, для окремих видів діяльності встановлюються інші ставки оподаткування (136.2). До доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України застосовуються наступні ставки оподаткування - 0, 4, 6, 12, 15 і 20 відсотків (п. 136.3). Запроваджена також система спрощеного оподаткування.

За раніше чинним Законом України «Про підприємництво» діяльність у сфері ломбардних операцій могла здійснюватись виключно у формі повних товариств (ч. 2 ст. 4) [154]. Але ні в проекті Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» [160], ні в Розпорядженні Державної комісії з регулювання ринків

фінансових послуг України № 3981 від 26.04.2005 року «Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами» жодних вимог щодо звуження переліку можливих організаційно-правових форм провадження ломбардної діяльності немає. Так само і для інших видів господарської діяльності на ринку фінансових послуг.

Крім того, в юридичній літературі висловлювалась думка щодо доцільності юридичних осіб з учасниками, які несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства. На думку Г.Ф. Шершеневича, відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями товариства дещо знецінює основне призначення юридичної особи, так як де-факто руйнує межу між юридичною особою як суб'єктом і фізичною особою як її учасником [193, с. 316].

Однак не можемо погодитися з такими аргументами, оскільки наявність спільної юридичної особи дозволяє здійснювати від імені юридичної особи підприємницьку діяльність набувати прав та обов'язків, що було б неможливо без створення окремого суб'єкта господарювання. Поряд з тим повна відповідальність мотивує більш відповідально ставитися до ведення справ товариства [123, с. 61].

Авторами концепції пропонується замінити на початковому етапі регулювання частини господарських товариств (особливо державної форми власності) спеціальним тимчасовим нормативно-правовим актом і таким чином було прийнято Закон «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» [78]. Однак даний закон значною мірою стосується регулювання підприємств державної форми власності і не торкається командитних товариств. Таким чином, проблематика регулювання КТ у випадку втілення Концепції оновлення ЦК України залишається відкритою: чи пропонується авторами Концепції інкорпорувати положення про КТ до ЦК України чи навпаки виключити відповідну правову форму із системи господарських товариств залишається неясним, оскільки в § 1.9. пропонується повернути до ЦК загальні положення про товариства з обмеженою відповідальністю та окремо зазначити про наявність спеціального регулювання у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та

одночасно визнати таким, що втратив чинність Закон України «Про господарські товариства». Тобто Концепцією допускається регулювання товариств капіталу на рівні спеціальних законів, що вже існують, а саме Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», Закону України «Про акціонерні товариства». Однак стосовно КТ спеціальним законом є саме Закон України «Про господарські товариства». А взамін його скасуванню авторами не наводиться жодних нових пропозицій.

Вважаємо, оновлення приватного права шляхом скасування таких правових форм як командитне товариство, що нагадуватиме «калькування» уже відомих пропозицій Республіки Білорусь, не може бути прийнятним у демократичному суспільстві, що характеризується різноманітністю правових форм провадження підприємницької діяльності з метою досягнення максимального економічного ефекту та при цьому врахування приватних та публічних інтересів. А тому незалежно від системи корпоративного права у випадку реалізації Концепції система існуючих господарських товариств (включно з КТ) не повинна бути звужена.

Як відзначено авторами Концепції, здійснення рекодифікації випливає із логіки подальшої трансформації суспільства, зокрема формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід'ємної складової громадянського суспільства та євроінтеграційної спрямованості всіх його компонентів. Серед чинників майбутнього реформування приватного та корпоративного права між іншого буде враховано значний розвиток ринкового законодавства в країні; сучасний досвід рекодифікації цивільних кодексів Франції та Німеччини — «бастіонів» приватного права; законодавчий приклад нових членів ЄС — колишніх країн «соціалістичного табору» [96, с. 5]. Слід зауважити, що в жодній із перерахованих держав та їх системах корпоративного права питання скасування командитного товариства, так само як й інших товариств осіб, не стоїть на порядку денному як в законотворчій діяльності, так і відсутня відповідна дискусія в європейській правовій науці. Навпаки спостерігається тенденція до запровадження нових симбіозів існуючих правових форм (як у випадку командитно-акціонерного товариства Польщі, Франції) чи запровадження таких форм товариств осіб, які пов'язані з підприємни-

цькою діяльністю, що тісно пов'язана з конкретними індивідами, що її здійснюють (як у випадку з партнерським товариством в Німеччині, Польщі).

Серед критиків існування товариств осіб в сучасних ринкових умовах відзначається й те, що в корпоративному праві України функцію накопичення капіталу виконує акціонерне товариство. В акціонерному товаристві будь-яка фізична чи юридична особа, набувши акцію, отримує ті ж переваги від участі в товаристві (можливість отримати прибуток, соціальний ефект від підприємницької діяльності товариства), що й в КТ. І навіть більше, оскільки акція передбачає право на управління товариством. Поряд з тим серед засновників нема жодної особи, яка би відповідала за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Втім варто відзначити також і недоліки акціонерної форми підприємницької діяльності.

До таких негативних рис відносять:

1) складність та тривалість їх створення (особливо публічних АТ);

2) значні вимоги до мінімального розміру статутного капіталу та складність реєстрації його зміни;

3) ігнорування інтересів меншості;

4) відокремлення акціонерів від управління АТ з причини можливості формування виконавчого органу з найманих працівників і необов'язковість персональної участі в них акціонерів;

5) складність управління АТ і контролю за його виконавчим органом з боку акціонерів, що викликано наявністю такої системи органів: загальних зборів акціонерів, правління, спостережної наглядової ради;

6) можливість зловживань з боку засновників у зв'язку з легкістю акумулювання коштів;

7) тяжіння до монополізму;

8) можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій, якщо такий контроль здійснюється на шкоду АТ та його акціонерам;

9) значний (часто надлишковий) ступінь державного регулювання діяльності товариства [90].

Вище наведені недоліки АТ не є виключно науковими припущеннями а підтверджуються статистичними даними.

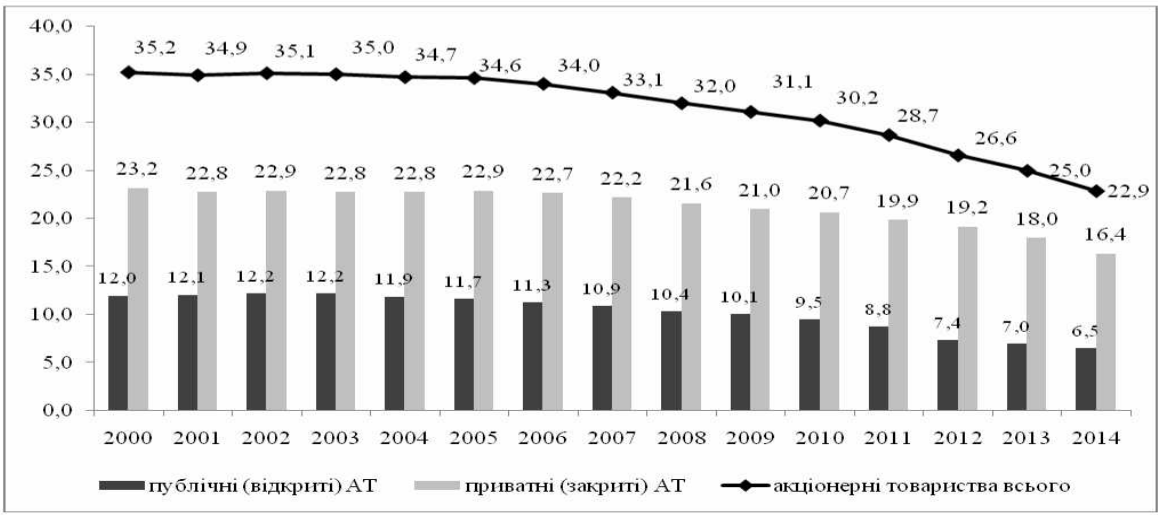

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих АТ, 2000-2014 рр.

З вище наведеної статистики вбачається, що поширеність та затребуваність АТ на ринку після 2008 р. суттєво знизилась. Це зумовлено не тільки економічними чинниками загальносвітового масштабу (фінансова криза 2008 р.) та погіршенням економічного становища в Україні, але й значною мірою жорсткими вимогами Закону України «Про акціонерні товариства». Засновники АТ в багатьох випадках або припиняли діяльність АТ або реорганізовували його в товариство з обмеженою відповідальністю, вимоги до управління яким не є такими жорсткими.

Однак правова форма ТОВ обмежена у можливостях швидкого залучення капіталу від значної кількості інвесторів. Для збільшення статутного капіталу учасники товариства можуть за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників.

Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства мають можливість внести додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови

від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів (ч. 2 ст. 18 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»). Окрім того, щодо залучення додаткового капіталу в ТОВ вимагається кваліфікована більшість голосів. Рішення про збільшення статутного капіталу приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань (ч. 2 ст. 34 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»).

Тому на практиці залучення капіталу ТОВ зустрічається щонайменше з такими труднощами: 1) по-перше, необхідність кваліфікованої більшості голосів для залучення додаткових коштів шляхом збільшення статутного капіталу; 2) по-друге, пропорційне збільшення часток кожного із учасників ТОВ (що не завжди вигідно окремим учасникам), якщо тільки інше не передбачено корпоративним договором (ч. 3 ст. 7 Закону); 3) складність масового залучення капіталу, коли значні кошти акумулюються за рахунок малих та середніх внесків від значної кількості нових учасників (вкладників).

Крім того, з прийняттям Закону України «Про ТОВ та ТДВ» засновники ТОВ постали перед тією ж проблемою, що й АТ у 2008 р. – необхідність приведення статутів до вимог нового спеціального Закону, який суттєво звужує диспозитивність багатьох правових положень, що містилися в Законі України «Про господарські товариства» стосовно ТОВ до прийняття спеціального Закону.

Тому альтернативною правовою формою для підприємницько активного населення могло би бути провадження діяльності в формі КТ, оскільки інших альтернатив окрім як АТ та ТОВ в Україні не передбачено. В приватному підприємстві кількість учасників обмежена (2-3 учасники); повне товариство характеризується необмеженою відповідальністю всіх учасників, що часто не вигідно на практиці; виробничий кооператив за своєю правовою природою та особливостями правового статусу, регулюванням правовідносин між його учасниками не пристосований для інвестування чи здійснення підприємницької діяльності.

За кордоном також постали перед проблемою досить жорсткого регулювання акціонерних товариств. Тому в деяких правових системах, в тому числі і в Польщі, передбачено можливість створення простого акціонерного товариства (*prosta spółka akcyjna, PSA*). Відповідний різновид АТ є можливим зареєструвати з 1 липня 2021 року. Як зауважив віце-прем'єр-міністр, міністр праці та розвитку технологій Польщі Ярослав Говін, просте акціонерне товариство є відповіддю на усвідомлені виклики сучасної економіки, зокрема щодо форм провадження інноваційної діяльності. Воно базується на двох основних засадах: перше - це простота функціонування товариства на практиці, тобто легкість створення, провадження господарської діяльності та припинення простого акціонерного товариства. По-друге, це гнучкість – зміни до КТТ не обмежують свободу акціонерів там, де це необхідно [32].

У простому АТ вимоги, пов'язані зі створенням і управлінням товариством, зведені до мінімуму: жодних формальних та фінансових бар'єрів на початку – достатньо статутного капіталу в розмірі 1 злотого, і компанія може бути заснована в системі реєстрації онлайн S24; акції можна набути за виконання робіт чи надання послуг, зберігаючи при цьому ключовий вплив на рішення в товаристві; ухвалення рішень та проведення зустрічей цифровізовано; допускається одноосібне управління, немає обов'язку створювати наглядову раду; також можливе створення єдиного органу, що поєднує управління та нагляд, - ради директорів; передбачена спрощена ліквідація товариства (скорочені строки для «класичної» ліквідації та можливість виключення компанії з Національного судового реєстру без ліквідації, шляхом поглинання її активів акціонером, із зобов'язанням задовольнити вимоги інших акціонерів і кредиторів [34].

Єдиною альтернативою в Україні є правовий режим Дія-сіті. З метою створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу в Україні, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій і талановитих фахівців 15 липня 2021 року прийнято Закон України № 1667-IX «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [158]. Закон запроваджує правовий режим «Дія Сіті» та визначає організаційні, правові й фінансові засади його функціонування. Однак коло

ТОВ, які можуть скористатися перевагами цього досить ліберального правового режиму, який пропонує додаткові правові механізми залучення інвестицій, досить обмежене.

Так відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» ТОВ може скористатися режимом Дія Сіті, якщо воно відповідає всім наступним вимогам:

1) здійснює один або кілька видів діяльності, визначених ч. 4 статті, що вказано у її статуті та/або відомостях про неї, що містяться у Єдиному державному реєстрі;

2) розмір середньої місячної винагороди залученим працівникам та гіг-спеціалістам, починаючи з календарного місяця, наступного за календарним місяцем, в якому набуто статус резидента Дія Сіті, кожного календарного місяця становить не менше, ніж еквівалент 1200 євро за офіційним курсом гривні щодо євро, встановленим Національним банком України станом на перше число відповідного календарного місяця;

3) середньооблікова кількість працівників та гіг-спеціалістів юридичної особи (у разі залучення) за підсумками кожного календарного місяця, починаючи з наступного за календарним місяцем, в якому юридичною особою набуто статус резидента Дія Сіті, становить не менше дев’яти осіб;

4) сума кваліфікованого доходу юридичної особи, отриманого за перших три календарних місяці, наступні за календарним місяцем, в якому юридичною особою набуто статус резидента Дія Сіті, становить не менш як 90 відсотків суми її загального доходу за такий період, а сума кваліфікованого доходу, отриманого за кожен календарний рік перебування у статусі резидента Дія Сіті, становить не менш як 90 відсотків суми загального доходу юридичної особи за той самий період (за наявності загального доходу).

Тобто, як вбачається, вимоги є досить складними, а сфера галузей підприємництва суттєво звужена, переважно це є ІТ-сектор. У зв’язку з цим станом на 16 лютого 2022 р. статус резидента спеціального правового та податкового простору

«Дія.City» отримали лише 55 українських та міжнародних ІТ-компаній, а всього заявки на вступ подали понад 70 [136].

Тому варто звернути увагу на переваги командитно-акціонерного товариства. Спочатку з моменту появи як нової правової форми командитно-акціонерні товариства в Польщі не користувалися особливою популярністю. Починаючи з 2001 р. і до кінця 2003 р., було зареєстровано лише 18 таких компаній, а на кінець 2004 р. – 23 компанії. Проте з роками їх популярність почала зростати: наприкінці 2009 р. було зареєстровано 714 командитно-акціонерних товариств, в 2010 р. — 1050, а наприкінці 2011 р. — аж 1513 таких товариств. На межі 2012 і 2013 років відбулося збільшення до 5709 зареєстрованих командитно-акціонерних товариств. Після правових змін в частині оподаткування, їх кількість почала зменшуватися, як у зв'язку з ліквідацією, так і через зміну правової форми (зазвичай на товариство з обмеженою відповідальністю чи акціонерне товариство) - у 2014 р. було 5 244 командитно-акціонерних товариств, в 2015 р. вже 4 699, тоді як у 2016 році – 4 234. На кінець 2018 р. загальна кількість командитно-акціонерних товариств становила лише 3 847 [37].

Підсумовуючи вище зазначене, варто відзначити, що правова форма командитного товариства вперше закріпилася в корпоративному праві Німеччини і згодом майже без змін запозичена та імплементована в Комерційному кодексі Польщі (на сьогодні Кодексі торговельних товариств) та Законі України «Про господарські товариства».

Командитне товариство в праві України сформувалось на основі німецької моделі, однак з деякими суттєвими відмінностями: 1) дублювання правового регулювання, а саме регулювання правового становища командитного товариства одночасно ЦК України та Законом України «Про господарські товариства»; 2) наявність статусу юридичної особи; 3) обмеженість майнової участі вкладників; 4) неможливість заперечення проти дій учасників з повною відповідальністю, що виходять за рамки звичної підприємницької діяльності товариства.

У порівнянні з товариствами капіталу (ТОВ, АТ), для яких характерні динамічність змін правого регулювання, нормативно-правова основа командитного

товариства в Україні, Польщі, Німеччині характеризується: а) відносною статичністю; б) відсутністю частих змін правового регулювання; в) відсутністю впливу та запозичень інститутів англо-американського права, що є доволі притаманним для товариств капіталу.

РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКАМИ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА

2.1. Заснування командитного товариства

Здійснення та реалізація корпоративних прав учасниками (засновниками) КТ невіддільно пов'язані з процедурою його створення. В процесі заснування КТ визначальне значення має укладення установчого (засновницького) договору та реєстрація КТ в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

В юридичній літературі щодо правової природи засновницького договору й необхідності його виділення в самостійний субінститут чи інститут договірного права висловлені різні, інколи полярні погляди. Одні вважають його різновидом договору про спільну діяльність [95, с. 32].

Ю. М. Жорнокуй та І. В. Спасибо-Фатєєва зазначають, що засновницькі договори можна віднести до договорів про спільну діяльність, але в них буде досить багато особливостей. Це і виникнення юридичної особи як наслідок укладення засновницького договору, і визначення засновницьких договорів установчими договорами, і здійснення корпоративних прав сторонами договору та створюваної ними юридичної особи, і правовий режим майна [77, с. 15].

Інші відмежовують його від цього договору. Так, на думку Н. О. Саніахметової, відмінність засновницького договору та договору про сумісну діяльність полягає в тому, що в першому випадку спільні дії засновників спрямовані на створення юридичної особи й визначають статус створеної комерційної структури із належним тільки їй майном, в той час як у договорі про сумісну діяльність виникають відносини спільної часткової власності на створене чи придбане майно. Власником майна створеної на основі засновницького договору юридичної особи є саме така юридична особа [171, с. 135]. Треті взагалі виходять з того, що засновницький договір є самостійним договірним навіть не видом, а типом. Так, на думку В. В. Луця [109, с. 117], В. М. Коссака [100, с. 18], А. С. Довгерта [74, с. 35],

цей договір розглядається як різновид договору про спільну діяльність. У роботах інших авторів проводиться відмежування засновницького договору від договору про спільну діяльність.

Як відзначає В. В. Луць, особливість та специфіка засновницького договору полягають у тому, що він не лише регулює взаємовідносини за спільною діяльністю щодо створення юридичної особи та наділення її майном, а й визначає правовий статус юридичної особи і є складовою частиною засновницьких документів [110, с. 272].

На думку А. В. Зеліско, призначенням такого договору є регулювання спектра питань, які полягають у вчиненні засновниками фактичних і юридичних дій, спрямованих на виникнення юридичної особи, наприклад, необхідність сплати до проведення установчих зборів майнових внесків та форму їх сплати, порядок сплати майнових внесків, порядок їх оцінки тощо [80, с. 163].

В. Сазонов вбачає основну відмінність установчого договору від цивільно-правових договорів, які діють у сфері підприємництва, в тому, що установчий договір укладається з метою об'єднання його сторін у певну організаційно-правову форму суб'єкта підприємництва, тоді як цивільно-правові договори – спрямовані не на опосередкування організації, а на реалізацію підприємницької діяльності. Засновницьким договором є договір (домовленість) між засновниками (учасниками), наділеними корпоративною правосуб'єктністю, в якому визначається зобов'язання засновників створити товариство, порядок їхньої спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників та інші умови відповідно до організаційно-правової форми створюваного господарського товариства [170, с. 65].

Є. О. Харитонов зазначає, що особливістю установчих документів КТ є те, що на відміну від АТ та ТОВ, КТ діє на підставі тільки засновницького договору. Це пов'язано насамперед з тим, що у статуті АТ або ТОВ закріплюються норми, пов'язані з діяльністю товариства, як особливого суб'єкта господарських правовідносин. Що стосується КТ, то під діяльністю такого товариства розуміється діяльність його повних учасників. Тому закріплення певних положень стосовно, на-

приклад, органів управління товариства, які зазвичай містяться в статуті, у КТ не потрібне [116, с. 112].

Ю. М. Юркевич розрізняє договори про створення таких об'єднань (зокрема, повних і командитних товариств) у широкому та у вузькому значеннях: у широкому значенні договір про створення об'єднань фізичних та юридичних осіб є домовленістю двох або більше фізичних або юридичних осіб, спрямованою на встановлення, зміну і припинення їхніх цивільних прав та обов'язків щодо заснування договірних форм об'єднань з метою одержання прибутку або досягнення іншої правомірної мети; у вузькому значенні договір про створення об'єднання фізичних або юридичних осіб є домовленістю двох або більше фізичних та юридичних осіб, спрямованою на утворення об'єднання із визначеним за згодою їхніх учасників обсягом правосуб'єктності [205, с. 4].

Оскільки обов'язки вкладників обмежуються значною мірою виконанням своїх інвестиційних зобов'язань, то для них засновницький договір може розглядатися як різновид інвестиційного договору й має всі притаманні таким договорам ознаки. В засновницькому договорі про створення командитного товариства відображається той момент, що різний характер спільних дій всіх його сторін у кінцевому результаті спрямований на досягнення однієї і тієї ж мети. Засновники мають право на отримання прибутку від вкладених інвестицій, а також на здійснення корпоративного управління утвореною структурою, за рахунок чого досягають балансу інтересів власників у межах чинного законодавства [210, с. 122].

Ю. В. Яковлєв стверджує, що засновницький договір командитного товариства відноситься до синалагматичних договорів, де інтереси сторін повністю співпадають. Він одночасно є й інвестиційним договором, у якому взаємоузгоджені інтереси двох груп сторін: учасників самих між собою і з товариством та вкладників тільки з товариством. Вчений відстоює тезу про необхідність виділення в новому ЦК України субінституту засновницького договору в рамках договорів про сумісну діяльність, що надасть їм стабільності та буде запорукою єдності правозастосовної практики [208, с. 9]. Він підкреслює, що засновницький договір є субінститутом саме договорів про спільну діяльність як способу кооперації у зв'язку з:

1) наявністю спільної для всіх учасників аналізованого договору мети; 2) формою та спрямованістю волевиявлення. Форма та спрямованість волевиявлення зазначених договорів є однотипними, тобто тільки письмова й така, що співпадає з інтересами інших учасників; 3) особливостями конструювання прав та обов'язків учасників. У загальному плані вони залежать від рівності становища всіх засновників. Якщо в договорі про сумісну діяльність кожен з його учасників має права та обов'язки по відношенню до інших учасників, то і в засновницькому договорі такий підхід також витримується; 4) способом створення майнової бази (спільного майна); 5) порядком та засадами розподілу майна.

З урахуванням вище наведених аргументів науковців, на нашу думку, *засновницький договір КТ* є особливим видом інвестиційного договору, який обумовлює можливість здійснення корпоративних прав, а саме право на отримання прибутку, визначає порядок створення, формування складеного капіталу, ведення справ та управління товариством, припинення товариства та притягнення до майнової відповідальності його учасників.

Згідно норм КК Німеччини товариство, з точки зору внутрішніх відносин між учасниками, вважається створеним після укладення засновницького договору. Що ж стосується зовнішніх відносин товариства з третіми особами, то воно не визнається таким, що існує лише на підставі укладення засновницького договору. Для цього потрібна реєстрація товариства в торговельному реєстрі або фактичний початок його господарської діяльності. Реєстрація товариства в торговельному реєстрі означає завершення процесу його створення (1, абз. 1 § 123). Однак командитне товариство може вступати у відносини з третіми особами ще до його реєстрації, якщо воно фактично вже розпочало провадження господарської діяльності (1, абз. 2 § 123). Для цього потрібна явна або мовчазна згода всіх товаришів на початок діяльності [82, с. 242].

Дискусійним є питання кола суб'єктів, які беруть участь у підписанні засновницького договору КТ.

Частина авторів висловлює думку, що договір підписується лише всіма повними учасниками, а вкладники не є сторонами засновницького договору КТ

[115, с. 113]. Ю. М. Юркевич заперечує доцільність встановлення обов'язку підписувати засновницький договір із вкладниками [206, с. 120]. Якщо засновницький договір підписують лише учасники з повною відповідальністю, то відповідно вкладники усуваються від підпису цього документа [205, с. 157].

Відповідно до Листа Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 181 від 14.01.2009 року «Про надання роз'яснень» засновницький договір підписується усіма повними учасниками згідно із ч. 1 ст. 133 ЦК України [151].

Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені відповідною статтею для командитного товариства (ч. 3 ст. 134 ЦК України). Така заява набуває значення установчого документу, тому повинна містити всі реквізити, які встановлені ЦК України до засновницького договору КТ. Тобто виходячи з системного тлумачення норм ЦК України, можна зробити висновок, що засновницький договір укладається лише учасниками з повною відповідальністю.

Інші притримуються протилежної думки, зазначаючи, що відсутність права в учасників з обмеженою відповідальністю (вкладників) у КТ підписати засновницький договір вступає в суперечність з ч. 2 ст. 207 ЦК, яка містить вимогу щодо затвердження його сторонами, без розділення їх на повних учасників товариства та учасників з обмеженою відповідальністю. Цілком очевидно, що, незважаючи на різний правовий статус повних учасників та учасників з обмеженою відповідальністю (вкладників), вони є учасниками одного товариства та розмежування їхніх прав та обов'язків теж має бути здійснено та підтверджено одним документом [170, с. 65].

Ю. Ю. Симонян обґрунтовує необхідність обов'язкового укладання договору між командитним товариством та кожним вкладником з метою оформлення правовідносин, які виникають щодо реалізації корпоративних прав. Так, у США в

командитному товаристві не тільки повні товариші, а й вкладники беруть участь в укладенні установчого договору [174, с. 5].

Внаслідок укладення засновницького договору між повними учасниками виникають права (наприклад, на отримання частини прибутку) та обов'язки (наприклад, внесення частини майна до фонду створеного КТ) у вкладників. Таким чином, згода вкладників при створенні КТ є визначальною [190, с. 16-17].

Цікавою у зв'язку з цим видається пропозиція Т. І. Бровченко щодо укладення засновницького договору командитного товариства лише між його повними учасниками. При цьому учасники з обмеженою відповідальністю (вкладники) мають право укласти відповідний договір з уже наявним командитним товариством [186, с. 317]. Однак В. Сазонов заперечує, оскільки в цьому випадку ускладнюється виконання основного завдання щодо залучення учасників з обмеженою відповідальністю як способу об'єднання додаткових фінансових ресурсів. З одного боку, такі відносини нагадують договірні, адже вкладники беруть участь у товаристві за згодою з його повними учасниками (під час створення товариства) або з товариством (у подальшому після його державної реєстрації), хоча такого договору вони не укладають. З іншого, права вкладників схожі з корпоративними правами учасників товариства з обмеженою відповідальністю, але не можуть вважатися такими, оскільки до їх складу не входять можливості брати участь в управлінні командитним товариством. В умовах створення товариства з неоднаковим правовим статусом його учасників можна вважати більш логічним та доцільним розмежувати їхній правовий статус саме в одному засновницькому документі [170, с. 66].

Слід зауважити, що права та відповідальність вкладників визначаються нормами Закону та ЦК України (ст. 137, ст. 138). Тому порушувати питання про неправомірність вказівки в засновницькому договорі на певний комплекс прав, обов'язків та відповідальність вкладника, незважаючи на те, що останній не є серед підписантів даного договору, видається, недоцільним. Звертаємо увагу також на те, що у ст. 134 ЦК України не зазначено, яким чином вкладники впливають на створення КТ, а також яким чином повинні бути закріплені в засновницькому до-

говорі їхні внески до створеного товариства. Це питання є принциповим у зв'язку з тим, що без існування закріпленої волі вкладників щодо створення командитного товариства, а також у разі відсутності їхніх вкладів саме товариство не може бути створене. Відсутність документів, що підтверджують цю обставину, призведе до неможливості державної реєстрації командитного товариства [116, с. 112].

Видається, в питанні, чи є вкладники стороною договору, а, отже, і його підписантами слід виходити з того, що вкладники є не звичайними інвесторами, а учасниками корпоративних правовідносин. Отже, володіють корпоративними правами і несуть корпоративні обов'язки. Виходячи з цього, вкладники не можуть бути поза межами кола осіб, які укладають засновницький договір, тобто тих осіб, які здійснюють волевиявлення. Нелогічним видається наділення особи обов'язками поза її волевиявленням. Саме тому вкладники є сторонами засновницького договору, які шляхом здійснення волевиявлення на його укладення набувають корпоративних прав та обов'язків. Більше того, як буде обґрунтовано в наступних підрозділах, вкладники за певних обставин впливають на здійснення підприємницької діяльності товариства, можуть бути суб'єктами цивільно-правової відповідальності понад вартість свого вкладу. Зважаючи на це, вони повинні бути сторонами засновницького договору на рівні з учасниками з повною відповідальністю.

В корпоративному праві України питання внесення змін до засновницького договору у зв'язку зі зміною складу КТ залишаються практично не врегульованими. Лише з ч. 3 ст. 82 Закону випливає відповідна правова можливість: вкладник командитного товариства відповідає за борги товариства, які виникли до його вступу у товариство, перед третіми особами в тому ж порядку, як і інші вкладники. Тобто з відповідної правової норми вбачається допустимість вступу нових вкладників до складу КТ.

В ч. 1 ст. 69 закріплено право відчужити частку (її частину) одним учасником з повною відповідальністю на користь іншого чи третіх осіб. Передача учасником повного товариства своєї частки (її частини) іншим учасникам цього товариства або третім особам може бути здійснена лише за згодою всіх учасників. З переда-

чею частки (її частини) третій особі здійснюється одночасно перехід усієї сукупності прав та обов'язків, що належали учаснику, який вибув з повного товариства або відступив частину своєї частки (ч. 2 ст. 69 Закону). Ці правові норми за аналогією закону застосовуються до КТ.

Однак у вітчизняному праві залишається неврегульованим питання можливості вступу нових учасників з повною відповідальністю поза процедурою набуття частки (її частини) уже існуючого учасника з повною відповідальністю. Також неврегульованим залишається порядок вступу нових учасників в порядку ч. 1 ст. 69 та ч. 3 ст. 82 Закону. В Законі не визначено коло учасників, які приймають рішення про вступ нових учасників. Тому, не зрозумілим залишається, чи таке право мають лише учасники з повною відповідальністю, чи відповідним правом голосу наділені як учасники з повною відповідальністю, так і вкладники.

В праві Польщі, за умови зазначення про це в засновницькому договорі, вкладник може набути статусу учасника з повною відповідальністю, або третя особа може вступити до КТ як повний учасник, за згодою всіх інших учасників (ст. 115 КТТ). Тобто прийняття до КТ нового учасника з повною відповідальністю можливе за наявності таких умов:

1) закріплення відповідного порядку в засновницькому договорі (*umowa spółki*). Отже, якщо в засновницькому договорі відсутній відповідний порядок, то розширення кола учасників є неможливим;

2) одноголосна згода (*jednomyślna zgoda*) всі учасників КТ. Під одноголосним прийняттям рішення мається на увазі згода як всіх учасників з повною відповідальністю, так і вкладників. При цьому, як вбачається з формулювання ст. 155 КТТ Польщі, засновницьким договором можна змінювати порядок вступу, але умова одноголосності залишається незмінною.

З урахуванням неврегульованості правовідносин вступу нових учасників з повною відповідальністю до КТ доцільно, на нашу думку, врахувати відповідний правовий досвід у вітчизняному корпоративному законодавстві.

На нашу думку, вступ до КТ нового учасника з повною відповідальністю має бути можливим за умови: 1) одноголосності прийняття рішення; 2) участі в голо-

суванні обох груп учасників (з повною відповідальністю та вкладників, якщо це передбачено засновницьким договором).

Необхідність встановлення такого досить жорсткого правила, обумовлена тим, що з моменту набуття статусу учасника з повною відповідальністю останній набуває право вчиняти дії від імені КТ без довіреності, вести справи товариства, брати участь в управлінні тощо. Своїми діями учасник з повною відповідальністю ставить під ризик майновий інтерес вкладників, оскільки останні ризикують втратити свій вклад внаслідок непрофесійних чи занадто ризикованих дій учасника з повною відповідальністю. Тому, вважаємо, владники повинні мати можливість впливати на вступ до КТ нових учасників з повною відповідальністю.

Поряд з тим вступ до КТ нового вкладника не повинен ставитися в імперативну залежність від одноголосної згоди всіх учасників КТ. По-перше, прийняття нового вкладника не впливає на управління та ведення справ товариства, оскільки вкладники апріорі позбавлені такого права. З огляду на це, ймовірність негативного впливу нових вкладників на стан справ в КТ є мінімальною.

По-друге, досить часто саме за рахунок вкладників формується більша частина складеного капіталу КТ, що визначає фінансові можливості підприємства провадити діяльність. Тому недоцільно закріплювати імперативну вимогу про одноголосність прийняття рішення щодо вступу нових вкладників, оскільки це суттєво ускладнить порядок здійснення корпоративних прав учасниками з повною відповідальністю, зокрема, збільшення складеного капіталу КТ за рахунок нових вкладів і, таким чином, правова форма КТ втратить привабливість як правовий механізм акумулювання коштів для розвитку підприємницької діяльності. Відповідно не зможе себе реалізувати сповна в тих галузях економіки, де має значні перспективи (будівництво, сфера фінансових послуг, ІТ-сектор тощо).

Виходячи з вище зазначеного, пропонуємо внести зміни до Закону та доповнити ст. 78 частинами 2-4 такого змісту:

«2. Порядок вступу учасника до товариства визначається засновницьким договором.

3. Рішення про вступ учасника з повною відповідальністю приймається одноголосно всіма учасниками товариства.

4. Рішення про вступ вкладника приймається простою більшістю голосів учасників з повною відповідальністю».

Зміст договору відповідно до ст. 628 ЦК України становлять, по-перше, умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та по-друге, умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Істотні умови засновницького договору товариства осіб повинні містити інформацію про тип товариства, порядок розподілу прибутків та збитків, предмет і цілі діяльності товариства, найменування, склад засновників та учасників, розмір та порядок формування складеного капіталу, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок підписання засновницького договору, внесення до нього змін, а також процедуру ліквідації і реорганізації товариства (ст. 4 Закону). Додатково засновницький договір КТ, крім умов передбачених ст. 4 Закону, повинен включати розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства. Дещо інший перелік відомостей, які повинні міститися в засновницькому договорі, визначено в ЦК України. Зокрема, визначається, що в засновницькому договорі повинно бути вказано сукупний розмір вкладів вкладників та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі КТ.

Слушною видається пропозиція В. М. Коссака про доцільність передбачити порядок одержання прибутку товариства, порядок виходу з товариства та одержання вкладу, відповідальність вкладника за невнесення вкладу [115, с. 137]. З метою забезпечення анонімності вкладів вкладників по відношенню до третіх осіб висловлено також думку про необхідність редагування ч. 2 ст. 76 Закону України «Про господарські товариства» у такій редакції: «В засновницькому договорі КТ стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства без зазначення їх персональних даних» [174, с. 16]. В літературі також відзначається, що анонімність перш за все повинна забезпечуватися обмеженістю до-

ступу до таких даних в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій. Невнесення даних про осіб в засновницький договір може зумовити настання певних ризиків для самих вкладників, оскільки доведення їх участі в товаристві через вклад буде суттєво ускладнене [92, с. 51].

Однак на переконання Ю. М. Юркевича, це не зовсім узгоджується з принципами відкритості й прозорості здійснення діяльності підприємницьким товариством. Після державної реєстрації як суб'єкта господарювання - юридичної особи функції засновницького договору полягають у регламентації корпоративних правовідносин, а також закріпленні правового статусу господарської організації [203, с. 97].

О. С. Шеремет пропонує доповнити перелік відомостей, які мають відображатися у засновницькому договорі, відомостями про відповідальність за порушення зобов'язань щодо внесення вкладів, передбачивши відповідальність у 10% річних з невнесеної частини вкладу і відшкодування завданих збитків, якщо інші наслідки не встановлені засновницьким договором [190, с. 8].

В праві Польщі командитні товариства створюються та діють на підставі засновницького договору та підлягають реєстрації в Національному судовому реєстрі [68, с. 23]. Однією із істотних умов договору є вказівка на місцезнаходження товариства. В польській літературі пропонується підхід, згідно з яким у випадку відсутності зазначення в засновницькому договорі місцезнаходження товариства, то *per analogiam* до товариства слід застосовувати місцезнаходження учасника з повною відповідальністю [33, с. 189] або місце здійснення його діяльності. Однак, як видається, на практиці можуть виникати спірні моменти, оскільки якщо в КТ декілька учасників з повною відповідальністю, то постає питання, яке з місцезнаходжень цих учасників визнавати як місцезнаходження товариства. КТ може провадити декілька видів діяльності в різних місцевостях. І таким чином існує ризик виникнення спору щодо місцезнаходження КТ.

Свого часу у вітчизняному праві теж містилася вказівка щодо необхідності закріплення місцезнаходження товариства в установчих документах. Однак на сьогодні, на відміну від польського права, в корпоративному праві України не вимага-

ється зазначення в засновницькому договорі місцезнаходження товариства. На нашу думку, відсутність такої вимоги надає більшої гнучкості товариству в частині можливої зміни місця діяльності, оскільки не потрібно вносити змін до засновницького договору.

Як в праві України, так і в праві Польщі та Німеччини в засновницькому договорі повинна міститися інформація щодо предмету діяльності товариства. Зазначення виду підприємницької діяльності мало особливо важливе значення в той час, коли існували обмеження щодо провадження видів діяльності, які в засновницькому договорі не передбачено. Тому, як правило, при реєстрації засновники зазначали досить широкий спектр видів підприємницької діяльності аби убезпечити товариство від ризику провадження «позастатутної» діяльності, що могло б призвести до негативних податкових наслідків для товариства. Втім на сьогодні відповідні обмеження щодо товариств капіталу зняті. Як ТОВ, так і АТ мають право провадити види господарської діяльності як ті, що зазначені в статуті, так і ті, які в ньому не передбачені. Для товариств осіб вимоги ст. 4 Закону залишаються чинними. Тобто потрібно зазначати види економічної діяльності, якими займається КТ, що, на нашу думку, недостатньо обґрунтовано та суперечить деякою мірою принципу свободи підприємницької діяльності.

Також одне із дискусійних питань полягає в тому, чи повинен відповідати предмет діяльності, зазначений в засновницькому договорі, видам економічної діяльності, які затверджені органами виконавчої вади у відповідних КВЕДах. У вітчизняній судовій практиці відсутня відповідь на це питання. Тому слід виходити із загальних принципів цивільного та господарського права. Виходячи із принципу свободи договору (п. 3 ст. 3 ЦК України), засновники (сторони) договору користуються правом на свій розсуд визначати (формулювати) види економічної діяльності.

В польському праві Міністерство юстиції рішенням від 21.12.2000 р. зазначило, що «суд зобов’язаний перевіряти відповідність предмету діяльності зазначеного в засновницькому договорі тому предмету діяльності, який зазначений при внесенні даних до Реєстру. Однак словесний опис діяльності може не співпадати в

буквальному формулюванні з описом, який надано в Класифікаторі видів діяльності Польщі (*Polska Klasyfikacja Działalności*)» [20].

Згідно польського законодавства обов'язковим є зазначення строку діяльності товариства (*czas trwania spółki*): чи товариство діє протягом визначеного чи невизначеного часу. У випадку строковості функціонування КТ в засновницькому договорі вказується термін, кінцева дата або подія, з якою має пов'язуватися завершення строку діяльності КТ [121, с. 19]. Такою подією до прикладу, може бути завершення строку дії ліцензії, патенту чи договору концесії. Також в засновницькому договорі обов'язково вказуються вартість вкладів командитистів та учасників з повною відповідальністю, в той час як до Реєстру вноситься інформація лише про вартість вкладів учасників з повною відповідальністю.

Умова про порядок розподілу прибутків та витрат обов'язково повинна бути зазначена лише в тому випадку, якщо учасники бажають здійснити розподіл прибутків чи збитків в іншому порядку, ніж пропорційно до вартості їх вкладів [31, с. 916].

Відмінності стосовно здійснення корпоративних прав в законодавстві України, Польщі і Німеччини полягають в аспекті регулювання обсягу вкладів командитистів.

Зазначення переліку учасників є традиційно обов'язковим незалежно від системи права. При цьому для КТ має місце своя особливість. Зважаючи на те, що в КТ є два види учасників, то в засновницькому договорі окрім прізвища, імені, побатькові (найменування) обов'язково повинно бути зазначено, до якого виду учасників належить даний учасник (вкладник чи учасник з повною відповідальністю). В польській літературі висловлена думка про те, що у випадку відсутності відповідної вказівки такого учасника за замовчуванням слід прирівнювати до учасників з повною відповідальністю [49, с. 166].

Зважаючи на вище викладене, вважаємо, що серед істотних умов засновницького договору слід, окрім тих, які уже зазначені в законі, закріпити: перелік рішень, які потребують погодження з вкладниками; умови про відповідальність за

невнесення вкладу; розмір командитної суми у випадку неплатоспроможності товариства.

В українському корпоративному праві при формуванні складеного капіталу сукупний розмір часток вкладників не повинен перевищувати 50 відсотків майна товариства, зазначеного в засновницькому договорі (ч. 3 ст. 135 ЦК України), в той час як в праві Польщі та Німеччини відповідна вимога відсутня. Складений капітал командитного товариства підлягає сплаті його учасниками до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства.

Згадана правова норма суттєво обмежує сферу застосування командитного товариства в багатьох сферах економіки, оскільки командитне товариство завжди слугувало інструментом залучення економічно активною частиною населення коштів від економічно пасивної частини інвесторів. При цьому саме можливість залучення інвестицій за рахунок вкладників у кратному розмірі до внесків учасників з повною відповідальністю є перевагою відповідної правової форми.

В деяких західноєвропейських державах командитне товариство використовується в сфері будівництва, залучення інвестицій. Йде мова про *publikums-KG* (в Австрії) чи *spółka komandytowo-akcyjna* (в Польші). Згадані організаційно-правові форми характеризуються множинністю вкладників, які, як правило: 1) залучаються за допомогою стандартизованих додаткових договорів приєднання до засновницького договору 2) у підготовці проекту засновницького договору участі не беруть; 3) не мають фактично жодного впливу на товариство (як правило, їх інтереси представляє комітет вкладників (командитистів)) [92, с. 52].

Вважаємо, що обмеження участі вкладників в активах на рівні не більше 50% складеного капіталу не відповідає ринковим умовам суб’єктів господарювання, оскільки суттєво обмежує потенціал досліджуваної правової форми, а також суперечить одній із засад здійснення господарської діяльності – свободі договору (ч. 1 ст. 4 ЦК України).

Положення стосовно обмеження залучення капіталу від вкладників, очевидно маючи на меті уберегти ринок від виникнення фінансових бульбашок, факти-

чно нівелює всі переваги командитного товариства у порівнянні з іншими видами господарських товариств. І таким чином суттєво скорочує сферу застосування.

Тому з метою ліквідації перепон щодо залучення в командитному товаристві вкладів, вважаємо, необхідно виключити ч. 3 ст. 135 ЦК України щодо обмеження частки вкладів вкладників в складеному капіталі товариства.

В праві Польщі вклад може бути як у грошовій, так і не грошовій формі. Відсутні обмеження щодо правового титулу внесеного вкладу у випадку негрошової форми. Тобто відповідно це може бути як майно на праві власності, так і право оренди, право користування тощо. Так само відсутні обмеження щодо розміру вкладу командитистів. Має місце лише єдине обмеження. В польському праві вкладник не може вносити вклад шляхом виконання робіт, чи надання послуг, чи як винагороду за супровід реєстрації КТ, що випливає із ч. 2 ст.107 КТТ.

Слід відрізняти три поняття стосовно вкладу;

1) внесений вклад (ч. 4 ст. 105, ст. 107, ч.1 ст. 112 КТТ);
2) обумовлений вклад (ч. 3 ст. 123 КТТ);
3) командитна сума (ст.ст. 111, 113 КТТ);

Під внесеним вкладом (*wkład wniesiony*) розуміється фактично внесена вартість активів вкладника. Однак засновницьким договором може бути обумовлено, що вклад вноситься поступово. Таким чином, на певний момент в часі вартість внесеного вкладу може відрізнятися (бути нижчою) ніж та, яка зазначена в засновницькому договорі (*wkład umówiony*).

Під командитною сумою (*suma komandytowa*) розуміється обсяг майнової відповідальності вкладника. Командитна сума може бути тотожною обумовленому вкладу, так і вища за вартість обумовленого вкладу.

В польському праві стосовно командитного товариства не має явно вираженого обов'язку щодо внесення вкладу до складеного капіталу на відміну від інших товариств, де статутний (складений) капітал повинен бути не тільки номінальним, але й реально сформованим. Тому в науковій літературі іноді ведеться мова про так зване «безвкладне товариство» (*spółka bezwkładowa*) [48, с. 27]. Однак більшість авторів сходиться на думці, що невнесення вкладу до складеного капіталу є пору-

шенням норм корпоративного права Польщі, виходячи із загальних положень КТТ (ст. 3) про необхідність виконання учасниками товариств свого обов'язку щодо внесення вкладу. Участь вкладника в КТ є пасивною, тобто значною мірою обмежується обов'язком вкладника внести свій вклад. Тому звільнення вкладника від обов'язку фактичного внесення вкладу до товариства спотворює зміст корпоративних правовідносин в товаристві. Звідси випливає, що обов'язок командитиста стосовно внесення ним вкладу є безумовним та не підлягає сумніву.

По-іншому видається обов'язок комплементарного учасника щодо внесення ним вкладу до товариства. Зважаючи на те, що 1) останній відповідає за зобов'язаннями товариства всім своїм майном та 2) його вклад не обмежується майновим виміром (тобто може полягати у виконанні робіт або наданні послуг), то в праві Польщі до комплементарного учасника не ставляться відповідно такі жорсткі вимоги щодо фактичного внесення вкладу.

Як українське, так і польське чи німецьке право не визначають імперативно порядок внесення вкладу та кінцевий момент його формування. Таким чином, учасники на власний розсуд визначають порядок внесення вкладу (на момент укладення засновницького договору чи поетапно).

В праві Польщі у випадку невнесення вкладником свого вкладу на момент укладення засновницького договору КТ, такий обов'язок боржника повинен бути виконаний на підставі ст. 455 ЦК Польщі негайно за першою вимогою.

До обов'язків вкладників насамперед належить обов'язок з внесення вкладів у складений капітал товариства, виконання якого посвідчується «свідоцтвом про участь у командитному товаристві» (ч. 1 ст. 137), яке і засвідчує статус вкладника. Законодавством не встановлені вимоги до цього свідоцтва, тому воно видається в довільній формі від імені командитного товариства повними учасниками, які здійснюють управління діяльністю товариства [134, с. 115].

В літературі слушно зауважується, що норма про порядок внесення вкладу учасником сформульована в диспозитивний спосіб і надає можливість учасникам товариства на власний розсуд вирішувати питання щодо форми та розмірів вкладу. Але в Законі недостатньо чітко розмежовано поняття вкладу вкладника і розміру

його відповідальності. Тому її необхідно сформулювати таким чином, щоб в реєстрі відображалась інформація щодо обсягу відповідальності вкладника. Розмір його внеску мав би зазначатися у внутрішніх документах товариства. Немає необхідності вказувати про вартість його вкладу в реєстрі. Така додаткова конфіденційність лише сприятиме привабливості командитного товариства серед потенційних інвесторів [92, с. 51].

В статті 137 ЦК України містяться певні неточності стосовно регулювання прав та обов'язків вкладника КТ. Йдеться про п.3 ч. 2 ст. 137 ЦК України та п. «в» ч. 1 ст. 79 Закону. У відповідних правових нормах містяться посилання на законодавство, яке на сьогодні уже не є чинним. Відповідно до ч. 2 ст. 137 ЦК України вкладник КТ має право переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень ст. 147 ЦК України. Однак ст. 147, що регулювала порядок переходу частки учасника у статутному капіталі ТОВ до іншої особи, втратила чинність на підставі Закону України № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [159]. Згаданим законом усі положення ЦК України щодо ТОВ, і якими за аналогією закону мав би регулюватися порядок оплатного відчуження вкладу КТ, втратили чинність. Таким чином, ст. 147 уже не чинна, а в ст. 137 все-ще міститься на неї посилання.

Схожа ситуація склалася з абзацом «в» ч. 1 ст. 79 Закону. Відповідна правова норма має відсилочний характер і закріплює порядок реалізації преважного права на викуп вкладу за аналогією закону. Однак тут відсутні вказівки щодо конкретної норми, яка повинна застосовуватися: ч. 3 ст. 38 Закону, що регулювала порядок переважної купівлі-продажу акцій чи ч. 3 ст. 53 Закону, що закріплювала переважно право учасників при переході частки (її частини) учасника у статутному капіталі ТОВ. У будь-якому випадку обидві норми втратили на сьогодні чинність на підставі уже згаданого Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а ч. 3 ст. 38 на підставі Закону України № 514-VI 17 вересня 2008 року «Про акціонерні товариства» [142]. З огляду на це, абзац «в» ч. 1 ст. 79 Закону відсилає до уже нечинних на сьогодні норм.

З метою врегулювання даного питання, яке відноситься до одних з найбільш конфліктних на практиці незалежно від виду господарського товариства, пропонуємо доповнити Закон статтею 78-1 «Переважне право учасника товариства» такого змісту:

«Вкладники та учасники з повною відповідальністю користуються переважним правом купівлі вкладу пропорційно до розмірів своїх часток, якщо засновницьким договором товариства не встановлений інший порядок здійснення цього права. Купівля здійснюється за ціною та на інших умовах, на яких вклад (його частина) пропонувався для продажу третім особам. Якщо вкладники та учасники з повною відповідальністю товариства не скористалися своїм переважним правом протягом місяця з дня повідомлення про намір учасника продати вклад (його частину) або протягом іншого строку, встановленого засновницьким договором товариства чи домовленістю між його учасниками, вклад (його частина) може бути відчужений третій особі».

Окрім змісту засновницького договору КТ не менш актуальним залишається питання щодо його форми. Цивільно-правовий договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги стосовно неї не встановлені спеціальним законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній визначеній формі, то такий договір вважається укладеним із моменту надання йому відповідної форми, навіть якщо законом ця форма для відповідного виду договорів не закріплена. Також якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він уважається укладеним у письмовій формі. Такими є положення ЦК України, що застосовуються до цивільно-правових договорів.

Закон України «Про господарські товариства» не визначає форми засновницького договору між учасниками командитного товариства. Ст. 76 «Зміст засновницького договору про командитне товариство» закріплює вимоги щодо розміру часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства. Однак про форму засновницького договору нічого не згадується. Відсутні в Законі будь-які згадки щодо форми договору і стосовно інших правових форм товариств: акціонерного

товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи повного товариства. Видається, таке становище обумовлене відсутністю уваги законодавця до форми договору на момент прийняття Закону. До прикладу, договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю укладається в письмовій формі. Справжність підписів учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю - фізичних осіб на такому договорі засвідчується у встановленому порядку.

В ЦК України форма засновницького договору командитного товариства також залишена поза увагою. Хоча для порівняння Кодекс містить приписи щодо форми договору деяких інших господарських товариств. Відповідно до ч. 2 ст. 153 ЦК України договір про заснування акціонерного товариства укладається в *письмовій формі*. Якщо акціонерне товариство засновується за участю фізичних осіб, справжність підписів на засновницькому договорі підлягає нотаріальному посвідченню.

До прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» для них в ЦК України містилася вимога, що ТОВ засновується кількома особами. Ці особи у разі необхідності могли визначити взаємовідносини між собою щодо створення товариства, укласти договір у *письмовій формі*, який встановлював порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови (ч. 1 ст. 142).

Отже, в той час як для командитного та повного товариства вимог щодо форми не містилося, для товариств капіталів закріплювалась вимога простої письмової форми засновницького договору (договору про створення). З прийняттям спеціальних законів стосовно товариств капіталів (Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», Закон України «Про акціонерні товариства») положення стосовно їх засновницького договору взагалі виключено. З огляду на це, учасникам (засновникам) надано ширшу свободу щодо визначення

між ними їх взаємних прав та обов'язків щодо створення товариства, а також щодо форми правочину, яким оформляються відповідні взаємні зобов'язання.

Що стосується засновницьких договорів повного та командитного товариств, то ч. 1 ст. 120 та ч. 1 ст. 134 ЦК України передбачено, що засновницький договір повного товариства підписується всіма його учасниками, а засновницький договір командитного товариства – усіма повними учасниками. З наведеного можна зробити лише один висновок – засновницький договір укладається в простій письмовій формі.

Засновницький договір командитного товариства повинен укладатися шляхом складення єдиного документа, підписаного всіма учасниками з дотриманням правил про вчинення правочинів, що вимагають простої письмової форми. Укладення засновницького договору шляхом обміну листами, телеграмами тощо (ч. 1 ст. 207 ЦК України) неприйнятне в цьому разі.

У вітчизняній науковій літературі висловлюється думка про необхідність запровадження кваліфікованої форми договору. Т. І. Бровченко зазначає, що загальні дозволи, які містить чинне українське законодавство, більше шкодять, ніж сприяють розвитку підприємництва та створенню інших юридичних осіб. Всі дозволи мають бути виваженими і відповідати не лише приватним, а й публічним інтересам. Тому автор пропонує внести до ЦК України зміни щодо того, що установчі документи юридичних осіб мають посвідчуватися нотаріально [58, с. 81]. Підтримує згадану точку зору О. С. Кочина, але з застереженням про те, що установчі документи не всіх без виключення юридичних осіб, а тільки юридичних осіб приватного права підлягають нотаріальному посвідченню [101, с. 64].

На думку Ю. М. Юркевича, виходячи з міркування щодо доцільності запровадження обов'язку внесення відомостей про укладені договори про створення об'єднань осіб (зокрема ті, що не передбачають створення суб'єктів зі статусом юридичної особи) до єдиного державного реєстру (наприклад, внесення до реєстру, в якому містяться, зокрема, дані про юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та інших суб'єктів), необхідним є закріплення в цивільному законодавстві України права будь-якої особи-сторони такого договору в порядку повідомлення подавати

інформацію про укладений договір уповноваженому державному реєстраторові, який вноситиме її у визначений розділ реєстру [207].

В польському корпоративному праві стосовно засновницького договору вимагається кваліфікована форма договору. Відповідно до ст. 106 КТТ засновницький договір укладається в нотаріально засвідченій формі [130, с. 195].

Наявність вимоги обов'язкового нотаріального засвідчення є свідченням більш ускладненої процедури заснування товариства, продиктованої необхідністю: 1) захисту інтересів інвесторів; 2) захисту прав та інтересів вкладників, які за загальним правилом не мають доступу до управління товариством, обмежені в праві контролю діяльності командитного товариства [31, с. 913]. Саме цим і обумовлюється необхідність нотаріальної форми засновницького договору в праві Польщі. При цьому слід зауважити, що стосовно повного товариства відповідна вимога відсутня (ст. 23 КТТ). Тобто форма засновницького договору повного товариства є простою письмовою. Таким чином, нотаріальна форма засновницького договору має місце лише в тих товариствах осіб Польщі, яким притаманне обмеження цивільно-правової відповідальності частини учасників. Тому нотаріально засвідчена форма обов'язкова не лише для командитного товариства, але так само і для партнерського товариства (ст. 92 КТТ), командитно-акціонерного товариства (ст. 131 КТТ).

В польській літературі відбувалася дискусія стосовно того, чи нотаріальна форма засновницького договору стосується положень договору лише щодо зовнішніх відносин командитного товариства, чи й внутрішніх (між учасниками КТ) [31, с. 914]. Більшість вчених притримується думки, що необхідність нотаріально засвідченої форми поширюється на всі без виключення положення засновницького договору [22, с. 201; 43, с. 481].

В корпоративному праві Польщі передбачено також механізм заснування командитного товариства з використанням модельного засновницького договору. Укладення засновницького договору з використанням модельного засновницького договору відбувається з використанням електронної форми в інформаційній системі з використанням цифрового або особистого підпису (ст. 106-1 КТТ). Від-

повідно такий механізм виключає необхідність та й фактичну можливість укладення засновницького договору в нотаріальній формі. Внесення змін до засновницького договору відбувається на підставі модельних рішень засновників (ч. 4 ст. 106-1 КТТ). Зразки модельного засновницького договору, так само як і рішень учасників про внесення змін затверджуються Міністерством юстиції Польщі (ч. 5 ст. 106-1 КТТ).

В корпоративному праві Німеччини засновницький договір, як правило, укладається у письмовій формі. Оскільки форма засновницького договору взагалі не регламентована, то допускається будь-яка форма його укладення, в тому числі усна. Хоча на практиці в переважній більшості випадків має місце саме письмова форма договору.

Засновницький договір потребує нотаріального посвідчення лише у виняткових випадках, зокрема, якщо ним встановлюються зобов'язання передати майно або частку ТОВ [6]. Відповідно до розділу 311b Цивільного кодексу Німеччини (*Bürgerliches Gesetzbuch*), існує обов'язок нотаріального засвідчення правочину, в результаті якого відбувається розпорядження об'єктом нерухомості (його частиною).

На нашу думку, засновницький договір повинен укладатися в простій письмовій формі. Ми підтримуємо таку модель КТ, яка була б ефективним альтернативним механізмом залучення капіталу у порівнянні з ТОВ чи АТ. Простота заснування відіграє важливе значення. Нотаріальне засвідчення договору, видається, було б лише додатковою перепоною для ведення діяльності повними учасниками та залучення капіталу від вкладників.

Крім того, з урахуванням тенденції до цифровізації корпоративного права варто врахувати і передбачити можливість укладення засновницького договору в електронній формі. Відповідної практики поки-що немає ні в Україні, ні в Німеччині та Польщі. Таким чином, набуття корпоративних прав в КТ можливе тільки через укладення «класичного» письмового договору.

Однак якщо поглянути на товариства капіталу (ТОВ, АТ), то вбачається відчутний вплив цифровізації на процедуру заснування та набуття корпоративних

прав в цих правових формах. Створення ТОВ є можливим на підставі модельного статуту онлайн. В АТ набуття корпоративних прав шляхом придбання акцій уже тривалий час дематеріалізоване і відбувається онлайн. І в той же час заснування товариств осіб (КТ та ПТ) відбувається виключно тільки в традиційній простій письмовій чи кваліфікованій письмовій формі, що, видається, зовсім не сприяє залученню інвестиційного капіталу у відповідних правових формах.

Тому поряд з простою письмовою формою договору відстоюємо допустимість укладення засновницького договору в електронній формі.

В процесі господарської діяльності КТ виникає необхідність внесення змін до засновницького договору. Даний аспект не регулюється жодними спеціальними нормами вітчизняного корпоративного права, так само як і в польському чи німецькому праві. Тобто визначення порядку внесення змін до засновницького договору віднесено виключно на розсуд учасників КТ. Найчастіше зміни стосуються предмету діяльності, підвищення вартості вкладів, зміни пропорції в розподілі прибутків, порядку представлення КТ та ведення його справ.

Постає питання щодо кількості голосів, якою затверджується нова редакція засновницького договору: одноголосно чи більшістю голосів. В праві Польщі за загальним правилом будь-яка зміна засновницького договору потребує одноголосності. Тобто рішення про внесення змін до засновницького договору приймаються як учасниками з повною відповідальністю, так і вкладниками. Такий висновок випливає із загальних положень КТТ (ст. 9), оскільки бракує спеціальних норм, які б регулювали порядок прийняття рішень в КТ. Рішення можуть прийматися щодо збільшення вартості внесених вкладів, зміни співвідношення вкладів у складеному капіталі товариства, редагування положень засновницького договору в частині надання повноважень щодо представництва КТ тощо [15, с. 95]. Додатковий договір про внесення змін до засновницького договору підлягає нотаріальному засвідченню (ст. 106 та ст. 77 КТТ).

В праві Німеччини теж утвердився принцип одноголосного голосування за прийняття рішень, особливо в тих випадках, коли виникають загрози подальшому існуванню товариства [51, с. 23; 17, с. 468-469].

Поряд з тим згідно ст. 9 КТТ Польщі, якщо в засновницькому договорі учасники погодили інший порядок, допускається внесення змін до засновницького договору не шляхом одноголосного прийняття рішень, а на основі більшості голосів. Однак можливість прийняття рішень не одноголосно, а кваліфікованою або навіть простою більшістю голосів породжує ризик порушення прав меншості учасників, які у голосуванні участі не беруть. Саме тому як в німецькому, так і в польському праві утвердився принцип правової визначеності (нім. *Bestimmtheitsgrundsatz*, пол. *zasada określoności*). Його суть в даному відношенні полягає в тому, що, закріплюючи право учасників на внесення змін до засновницького договору, слід вичерпно передбачити перелік умов засновницького договору, зміна яких допускається шляхом голосування простою або кваліфікованою більшістю. Виходячи з даного принципу, ряд авторів приходять до висновку, що положення «зміна умов засновницького договору більшістю голосів» є порушенням відповідного принципу [17, с. 469].

Що стосується складеного капіталу товариства, то він формується за рахунок вкладів його учасників з повною відповідальністю, а також внесків його вкладників. Порядок та форми вкладу регулюються статтею 78 Закону України «Про господарські товариства» [147], ст.ст. 107 КТТ Польщі (*Kodeks spółek handlowych*) [24], ст. 171 КК Німеччини (*Handelsgesetzbuch*) [13].

Ст. 78 Закону України «Про господарські товариства» є не надто деталізованою та закріплює тільки, що вкладник може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів. Таким чином, із змісту статті випливає, що окрім грошових внесків вкладом можуть бути лише певні матеріальні активи. Тобто внески у формі немайнових активів не можуть бути об’єктом для внесення до складеного капіталу товариства.

Поряд з тим, виходячи із загальних положень Закону, вкладом до складеного капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом (ч. 1 ст. 13 Закону).

Таким чином, вбачається деяка суперечність положень ст. 78 та ст. 13 Закону. Недостатньо ясним є поняття матеріального вкладу, оскільки у вітчизняному законодавстві відсутнє визначення даного терміну. Близьким до нього є поняття «матеріальних активів», до яких у відповідності із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» (на сьогодні нечинний – *прим. автора*) належали основні фонди та оборотні активи у будь-якому виді, що відрізняється від коштів, цінних паперів, деривативів та нематеріальних активів [152].

Матеріальні активи – у бухгалтерському і в податковому обліку, а також в економіці підприємства, – це тип ресурсів/основних засобів підприємства, який, на відміну від нематеріальних активів, має відчутну фізичну (матеріально-речову) форму. До таких активів належать будинки, споруди, машини, сировина, матеріали, обладнання, готова продукція, тощо. У широкому розумінні матеріальні активи – це основні фонди і активи будь-якого виду, відмінного від коштів, цінних паперів, дериватів та нематеріальних активів.

Отже, цінні папери до матеріальних активів не відносились. Цінні папери на сьогодні можуть бути як в документарній (матеріалізованій), так і бездокументарній формі. Їх навряд чи можна віднести до матеріального вкладу. Тобто має місце явна суперечність вище наведених норм.

Поряд з тим в ст. 13 Закону міститься ряд заборон стосовно того, що не може бути внесено як вклад до складеного капіталу. Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом (ч. 3 ст. 13 Закону).

На думку Ю. Ю. Попова, численні заборони, передбачені цією нормою, видаються необґрунтованими. Наприклад, незрозуміло, чому не можна сплатити як вклад кошти, одержані в кредит, чи передати товариству такий цінний папір, як вексель (в той час як акції чи облігації, навпаки, можна), а що таке «кошти,

одержані під заставу» взагалі незрозуміло. Крім того, штучні обмеження використання коштів залежно від джерела їх походження не так легко проконтролювати [139, с. 261].

Яскравим прикладом цього є Лист Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Щодо формування статутного капіталу господарського товариства» від 13.03.2017 р. №3211-13/7868 [202], в якому Міністерство дає роз'яснення, що збільшувати статутний (складений) капітал господарського товариства за рахунок коштів, одержаних у кредит або під заставу, заборонено. Разом з тим законодавством України не забороняється збільшувати статутний (складений) та додатковий капітал, а також інші фонди господарського товариства на суму кредиторської заборгованості такого господарського товариства перед одним із засновників (учасників, акціонерів) цього господарського товариства за договором позики або іншими видами договірних зобов'язань (крім договорів кредитування або застави).

Тобто між окремими нормами Закону України «Про господарські товариства» (ч. 1 ст. 13, ч. 3 ст. 13 та ч. 1 ст. 78) містяться суперечності, які є недопустимими для ринкових відносин.

Стосовно робіт та надання послуг в ст. 78 Закону мова не ведеться взагалі. Але виходячи з відсутності відповідного нормативного регулювання, випливає, що роботи та послуги не можуть вноситися до складеного капіталу командитного товариства. Для порівняння право Польщі та Німеччини в частині регулювання вкладів значно деталізованіше.

Найбільшою деталізацією характеризується польське право. Вкладом до складеного капіталу товариства можуть бути як грошові кошти, так і майно в натуральній формі, вклади в немайновій формі.

Якщо внеском вкладника в товариство є немайновий вклад повністю або частково, у засновницькому договорі зазначаються предмет вкладу, його вартість, а також особа учасника, який вносить такий безготівковий внесок (ч. 1 ст. 107 КТТ). Право Німеччини містить положення *per analogiam* щодо різновидів майна, яке може бути внесено до складеного капіталу товариства. Незважаючи на те, що

нормам, які регулюють види та порядок внесення майна, уже більше ста років, і їм не притаманна значна деталізація правового регулювання, згадані особливості рівною мірою застосовуються до внесення вкладів в німецьких КТ [120, с. 408].

В німецькому праві вклад в натуральній формі може передаватися як у власність (*zum Eigentum*), так і в користування (*zum Gebrauch*). Вкладом до товариства може бути будь-який об'єкт інтелектуальної власності, а також певне ноу-хау. Стосовно послуг (*Dienstleistungen*) хоча й немає чіткої заборони, однак можливість їх надання як вкладу до складеного капіталу товариства є досить спірною [36, с. 374].

В польському корпоративному праві внесок в натуральній формі підлягає оцінці, про яку зазначається в засновницькому договорі. Але, як відзначає А. Шайковський, відповідна оцінка не обов'язково повинна мати характер формалізованої експертної оцінки. Вважається, що від ризику переоцінки вкладу інтереси кредиторів захищаються командитною сумою та необмеженою відповідальністю учасника з повною відповідальністю [42, с. 503].

Діють обмеження *per analogiam* щодо послуг та виконання робіт як внеску до складеного капіталу товариства. Відповідно до ч. 2 ст. 107 КТТ зобов'язання щодо виконання робіт або надання послуг товариству та винагорода за надані послуги під час заснування товариства не можуть становити внесок вкладника в товариство, якщо вартість інших його вкладів у товариство є нижчою, ніж командитна сума вкладника. Мета відповідного положення полягає в захисті кредиторів у контексті механізму зменшення особистої відповідальності вкладника в межах внесеного вкладу. При цьому внесок у вигляді праці дозволяє уникнути витрат, пов'язаних з використанням сторонніх послуг, але не збільшує активи товариства.

Положення ст. 107 ч. 2 КТТ також обмежує можливість заліку претензій вкладника до товариства за послуги, надані при його створенні (*prowizja grynderska*).

Якщо учасник з повною відповідальністю є ТОВ, простим АТ або АТ, а вкладник є учасником цього товариства, то його частка у відповідному товаристві не може бути вкладом у командитному товаристві (ч. 3 ст. 107 КТТ).

Порівнюючи правове регулювання вкладу в українському, польському та німецькому корпоративному праві, хотілося б зауважити, що доцільним є розширення змісту ст. 78 Закону, зміст якої уже не відповідає сучасній різноманітності об'єктів цивільних прав, який суттєво розширився за останні тридцять років перш за все за рахунок об'єктів інтелектуальної власності, які за своєю правовою природою є об'єктами нематеріальними. Сьогодні часто учасники корпоративних правовідносин формують (збільшують) складений капітал за рахунок нематеріальних активів.

Тому пропонуємо ст. 78 Закону України «Про господарські товариства» викласти в такій редакції: «Вкладник може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошей, цінних паперів, іншого майна, якщо інше не встановлено законом».

Відмінності стосовно правового регулювання правового статусу КТ існують також стосовно моменту виникнення, реєстрації товариства.

КТ за українським законодавством вважається створеним з моменту внесення даних про КТ до ЄДРПОУ. У вітчизняному праві всі без виключення юридичні особи вважаються зареєстрованими з моменту внесення даних до Реєстру. Дещо по-іншому відбувається створення товариств осіб як окремого суб'єкта в праві Польщі та Німеччини. Польське повне товариство вважається створеним з моменту укладення засновницького договору. Тобто внесення інформації про товариство до Реєстру не має конститутивного значення, а радше декларативний. Однак щодо КТ діє інше правило. Відповідно до ч. 1 ст. 109 КТТ командитне товариство виникає з моменту внесення даних про товариство до Реєстру. Тобто незважаючи на спільність ознак між повним та командитним товариствами, момент їх створення відрізняється: повне товариство – з моменту укладення засновницького договору, командитне товариство – з моменту внесення даних до Реєстру.

2.2. Ведення справ та управління товариством

В теорії вітчизняного корпоративного права поняття «ведення справ» та «управління» командитним товариством не розмежовуються, а значення терміну «ведення справ» в законодавстві не розкривається. В. А. Васильєва під веденням справ розуміє представництво інтересів товариства осіб в комерційному обороті [117, с. 298]. На думку Є. О. Харитонова, під веденням справ мається на увазі представництво товариства в цивільному обігу, тобто здійснення від його імені юридично значимих дій [116, с. 114].

І. М. Кучеренко зазначає, що поняття "ведення справ" скоріше властиве для зобов'язальних відносин, наприклад, договору про спільну діяльність. Тому вчена обґрунтовує, що більш прийнятним уявляється застосування терміну "управління повним товариством", як і іншими суб'єктами господарювання, а не ведення справ [104, с. 36-37].

О. Р. Кібенко управління та ведення справ товариством розмежовує. На її думку, управління товариством – це вирішення найбільш важливих питань діяльності товариства, а саме: визначення основних напрямків діяльності товариства, внесення змін до засновницьких документів, прийняття та виключення учасників із товариства, визначення напрямків використання спільного прибутку, реорганізація (в тому числі злиття, приєднання, поділ тощо) та ліквідація товариства тощо. Ведення справ товариства – це підприємницька діяльність, що здійснюється учасником повного товариства від імені товариства, представництво товариства у відносинах з третіми особами при укладанні угод і здійсненні інших юридично значимих дій [88, с. 367-368].

Погоджується з таким твердженням О. С. Шеремет та С. М. Грудницька, оскільки таке розмежування враховує різницю між вирішенням найбільш важливих питань загальними зборами учасників та поточним веденням справ, що є принциповим, адже порядок здійснення тих та інших дій в колективних суб'єктах підприємництва недоцільно уніфіковувати [72, с. 74].

В доктрині вітчизняного права управління товариством визначається як процес цілеспрямованого впливу його органів (загальних зборів учасників, виконавчого органу, контрольних органів) на діяльність компанії для досягнення поставле-

них цілей, визначення стратегії, контролю за виконанням рішень та забезпечення дотримання законності. Це комплекс дій, що включають прийняття стратегічних рішень, керівництво щоденною діяльністю та забезпечення її відповідності законам і установчим документам. Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про господарські товариства» управління товариством здійснюють його органи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається відповідно до виду товариства. Управління включає в тому числі функцію контролю, яка є визначальною для ефективного господарювання. Система органів нагляду не є статичною та змінюється у відповідності з тими викликами та тенденціями, які мають місце в економіці держави [83, с. 227].

Отже, на перший погляд, виходячи з доктринального розуміння та легального визначення в Законі, управління та нагляд можливі лише через органи товариства.

Однак варто звернути увагу на ч. 1 ст. 97 ЦК України, у відповідності з якою управління товариством здійснюють його органи або безпосередньо його єдиний учасник, фізична особа, у разі прийняття таким учасником рішення про це та після внесення відповідних відомостей до єдиного державного реєстру. З огляду на це, кодекс допускає можливість здійснення управління і без створення відповідних органів за умови, якщо в товаристві наявний лише один учасник. Видається, що ця норма цілком може бути застосована до командитного товариства та дає відповідь на питання допустимості/недопустимості управління в командитному товаристві.

Поряд з тим ЦК України недостатньо чітко розрізняє поняття “управління повним товариством” (ст. 121) і “ведення справ повного товариства” (ст.122). Так, згідно зі ст.121 управління діяльністю повного товариства здійснюється за спільною згодою всіх учасників. Засновницьким договором товариства можуть бути передбачені випадки, коли рішення приймається більшістю голосів учасників. Отже, вказується лише на те, що управління провадиться спільно. Однак, що саме становить собою управління, – не деталізується.

Стосовно ведення справ зазначається, що кожний учасник повного товариства має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не ви-

значено, що всі учасники ведуть справи спільно, або що ведення справ доручено окремим учасникам (ч. 1 ст. 122 ЦК України).

Вважаємо, що ведення справ та управління товариством не є тотожними поняттями. *Ведення справ КТ* – це представництво товариства учасниками з повною відповідальністю у відносинах з третіми особами в процесі здійснення юридично значимих дій. *Управління товариством* – це діяльність учасників з повною відповідальністю щодо прийняття рішень, з метою виконання завдань і досягнення мети товариства, визначених засновницьким договором. Участь у КТ — це форма здійснення корпоративних прав, що полягає у можливості учасника брати участь в управлінні товариством (за виключенням вкладників), отримувати частку прибутку та активів у разі ліквідації, а також виконувати передбачені законом обов'язки. Вкладники не ведуть справи та не здійснюють управління КТ, однак беруть іншим чином участь в діяльності товариства.

В контексті проблематики здійснення корпоративних прав, зокрема управління та ведення справ КТ, у зв'язку із скасуванням ГК України актуальності набрало питання доцільності наявності в учасників з повною відповідальністю статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Варто нагадати, що до скасування ГК України учасником повного товариства та повним учасником командитного товариства могла бути тільки особа, зареєстрована як суб'єкт підприємництва (ч. 7 ст. 80 ГК України).

То ж постає питання, чи доцільно імплементувати відповідну норму в Законі чи в ЦК України стосовно учасників з повною відповідальністю. Для відповіді на це питання необхідно з'ясувати чи наявність статусу суб'єкта підприємництва іманентно притаманна правовій природі командитного товариства?

В ГК було відсутнє визначення суб'єкта підприємництва, однак містилося визначення підприємництва – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ч. 1 ст. 42 ГК України). Суб'єктами господарювання визнавалися учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалі-

зуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мали відокремлене майно і несли відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ч. 1 ст. 55 ГК України).

Таким чином, виходячи з тлумачення норм ГК України випливало, що повними учасниками КТ могли бути юридичні особи, метою яких було отримання прибутку, та громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

На нашу думку, закріплення вимоги реєстрації суб'єкта підприємництва для повного учасника КТ є вимогою, котра не відповідає моделі правової форми командитного товариства, яка запроваджена у вітчизняному корпоративному праві. Доцільність закріплення за повним учасником статусу суб'єкта підприємницької діяльності вбачається в Польщі та Німеччині, тобто в тих правових системах, де командитне товариство не визнається юридичною особою або визначається так званою «дефектною» юридичною особою. За законодавством Польщі та Німеччини наявність статусу суб'єкта підприємницької діяльності в учасників є доречним, оскільки представляючи КТ у підприємницьких взаємовідносинах, вони володіють всіма необхідними ознаками, необхідними для ведення справ КТ.

Але в Україні обрана інша модель командитного товариства. У вітчизняному корпоративному праві, як уже зазначалось вище, командитне товариство визнається юридичною особою з відповідною правосуб'єктністю, яка притаманна юридичним особам корпоративного типу – в тому числі з можливістю здійснення господарської (підприємницької) діяльності [129, с. 138]. Тому видається дещо необґрунтованою та позбавленою сенсу вимога обов'язкової реєстрації статусу суб'єкта підприємництва для учасника КТ з повною відповідальністю. Це навпаки обмежує свободу підприємницької діяльності, яка визначена серед основоположних принципів господарського та цивільного законодавства (свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом – п. 4 ч. 1 ст.3 ЦК України).

Як слушно зауважує І. М. Кучеренко, суб'єктом підприємницької діяльності є повне та командитне товариства, а їх учасники не здійснюють підприємницької

діяльності від імені цих товариств, а є лише їх представниками. Необхідність надання статусу суб'єктів підприємницької діяльності учасникам повного та командитного товариств була б необхідна лише в тому разі, коли би ці товариства не визнавалися юридичними особами [105, с. 17].

Більше того, вимога реєстрації підприємницької діяльності для учасника з повною відповідальністю зумовлює ще меншу його зацікавленість у відповідній правовій формі. І справа не тільки в необхідності проходження процедури державної реєстрації відповідної діяльності у випадку фізичної особи. Йдеться про податкові аспекти. Нагадаємо, що до недавнього часу в Німеччині, Польщі командитне товариство не вважалося суб'єктом оподаткування. Це обумовлювало привабливість КТ, оскільки оподаткуванню підлягав тільки дохід учасника. Тобто від моменту отримання доходу командитним товариством і до кінцевого моменту, коли дохід розподіляється між кінцевими бенефіціарами, прибуток підлягає оподаткування лише один раз.

У вітчизняній моделі дохід КТ оподатковується двічі. По-перше, оскільки КТ є повноцінним суб'єктом підприємництва зі статусом юридичної особи, то відповідно воно є суб'єктом сплати корпоративного податку. Під корпоративним податком розуміється сплата податку на прибуток, який зобов'язані сплачувати всі суб'єкти господарювання. Відповідно до п. 133.1. ПК України платниками податку є суб'єкти господарювання – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність як на території України, так і за її межами, крім юридичних осіб, визначених пунктами 133.4 та 133.5 ПК України. Ставка податку становить 18 відсотків (136.1 ПК України).

По-друге, після сплати податків командитним товариством розподілений прибуток КТ підлягав оподаткуванню як дохід, отриманий повними учасниками товариства, які у відповідності з донедавна чинною вимогою ч. 7 ст. 81 ГК України також мали обов'язок реєстрації статусу суб'єкта підприємництва. Тож кошти оподатковувалися або вдруге корпоративним податком (якщо повним учасником є юридична особа) або податком, що зобов'язаний сплачувати фізична особа – під-

приємець, якого вона б не сплачувала, якщо б не було відповідної вимоги реєстрації статусу підприємця.

Тому, вважаємо, з метою підвищення привабливості правової форми командитного товариства в середовищі підприємців, недоцільно закріплювати вимогу щодо обов'язковості реєстрації підприємництва.

Одна із важливих особливостей здійснення корпоративних прав учасниками КТ пов'язана із проблематикою обмежень на ведення справ учасниками з повною відповідальністю. Зокрема, чи допустимо укладати корпоративний договір між сторонами з цього приводу [79, с. 16-18].

Відповідно до ч. 2 ст. 135 ЦК України не може вести справи товариства та бути повним учасником командитного товариства особа, яка є повним учасником іншого командитного товариства.

В праві Німеччини на учасників розповсюджується правило заборони конкуренції. Без згоди інших засновників учасник не має права: 1) провадити той самий вид діяльності, яким займається товариство; 2) бути учасником іншого повного товариства, що провадить такий самий вид діяльності. З даного правила є виняток. Згода учасників презюмується, якщо іншим учасникам було відомо на момент його вступу до товариства про його участь в іншому повному товаристві, що займається аналогічним видом діяльності (ч. 2 ст. 112 КК Німеччини) [13]. В разі порушення вказаної вище заборони на конкуренцію товариство може зажадати від відповідного учасника відшкодування заподіяних збитків або передачі прибутку, отриманого в результаті цих правочинів товариству (1, абз. 1 § 113) [82, с. 242].

В праві Польщі учасник не може без згоди інших учасників займатися діяльністю, що створює конкуренцію товариству, в тому числі бути учасником простого товариства, партнером, повним учасником чи членом органу товариства. Учасник зобов'язаний утримуватися від будь-якої діяльності, яка суперечить інтересам товариства [24].

В правничій літературі висловлюється пропозиція допустимості участі особи на правах учасника з повною відповідальністю в двох командитних товариствах,

тобто допустимості конкуренції, за умови, коли у товаристві створено складений капітал у розмірі не менше передбаченого для ТОВ [190, с. 6-7].

Така пропозиція є достатньо суперечливою, оскільки ставить під сумнів природу товариств осіб, однією з ключових ознак яких є повна та необмежена відповідальність учасника з повною відповідальністю. У випадку пред'явлення вимог кредиторами до повного учасника постане питання конкуренції задоволення кредиторських вимог. Наявність складеного капіталу, як пропонує вищезгаданий автор, не гарантує задоволення вимог кредиторів, тому що: 1) по-перше мінімальний статутний капіталу ТОВ як такий взагалі втратив своє значення; 2) по-друге, навіть за наявності статутного капіталу на практиці він не виконує покладеної на нього функції забезпечення вимог кредиторів, оскільки переважно «вимивається», тобто кошти статутного капіталу виводяться за межі товариства.

Слід відзначити, що учасника КТ з повною відповідальністю може бути позбавлено права на ведення справ (управління) товариством. Окремої норми стосовно КТ ані в праві України, ані в праві Польщі та Німеччини з цього приводу не міститься. Однак застосовуються за аналогією норми стосовно повного товариства.

Згідно КК Німеччини учасник повного товариства може бути позбавлений повноважень на ведення справ товариства на вимогу інших учасників відповідним рішенням суду, якщо для цього є важлива причина. Такою причиною, зокрема, є грубе порушення зобов'язань або нездатність до належного ведення справ товариства.

Схожа норма міститься також в українському корпоративному праві. У разі спору між учасниками повного товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком учасникам, можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших учасників товариства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок грубого порушення учасником, уповноваженим на ведення справ товариства, своїх обов'язків чи виявлення його нездатності до розумного ведення справ (ч. 3 ст. 122 ЦК України).

В літературі зазначається, що викликає сумніви використання у ЦК України таких оціночних категорій, як „достатні підстави", „грубе порушення", „нездатність до розумного ведення справ". Виникає ціла низка питань: яку підставу потрібно вважати достатньою для припинення повноважень уповноваженого учасника; яке порушення можна вважати грубим; яке ведення справ слід визнавати нерозумним? А тому пропонується безумовне право учасника на позбавлення права на ведення справ іншим учасником [72, с. 82].

На нашу думку, така пропозиція є надто категоричною. Вважаємо, що відповідне право повинно виникати лише за наявності вагомих і обґрунтованих підстав. Разом з тим частково погоджуємось з тим, що „*нездатність до розумного ведення справ*" є достатньо абстрактним і може на практиці сприяти зловживанню відповідним правом.

Тому пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 122 ЦК України та викласти її в такій редакції: «*У разі спору між учасниками повного товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком учасникам, можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших учасників товариства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок грубого порушення учасником своїх обов'язків».*

Вище мова йшла про особливості ведення справ КТ учасниками з повною відповідальністю. Не менш дискусійним є питання щодо можливості/неможливості ведення справ, а також управління товариством вкладниками.

Права вкладників командитного товариства зводяться до наступного: – вкладники мають право діяти від імені командитного товариства тільки в разі наявності доручення і згідно з ним; – вимагати першочергового повернення вкладу (перед учасниками з повною відповідальністю) у разі ліквідації товариства; – вимагати подання їм річних звітів і балансів, а також забезпечення можливості перевірки правильності їх складення; – після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, передбаченому установчим договором; – передати свою долю (частину) у складеному капіталі іншому вкладнику чи третій особі, ознайомивши про це товариство [177, с. 181]. Даний перелік на

сьогодні доповнюється ще такими правами вкладника як: переважне право на викуп вкладу іншого вкладника; право на отримання частки прибутку.

С. Г. Кузьменко вважає, що обмеження щодо участі вкладників в управлінні діяльністю товариства зводяться до наступного: 1) вони не мають права брати участь в управлінні; 2) їм заборонено заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства [103, с. 123].

Вкладники не вправі перешкоджати діям учасників з повною відповідальністю по управлінню справами КТ (ч. 3 ст. 81 Закон). Схожа норма міститься і в ЦК України. Вкладники не мають права брати участі в управлінні діяльністю КТ та заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства. Вкладники командитного товариства можуть діяти від імені товариства тільки за довіреністю (ч. 1 ст. 136 ЦК України). Отже, в законодавстві міститься заборона на управління (ведення справ) вкладниками товариством. При цьому в ЦК України така заборона більш деталізована, оскільки закріплюється: 1) неможливість брати участь в управлінні діяльністю КТ; 2) неможливість заперечення проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства.

Тільки учасниками з повною відповідальністю здійснюється управління справами командитного товариства (ч. 1 ст. 81 Закону). Разом з тим є право вкладника діяти від імені товариства в разі видачі йому довіреності та відповідно до неї; право ознайомлюватися з річними звітами та балансами товариства; тощо.

За загальним правилом розмір частки в складеному капіталі товариства не впливає на обсяг впливу учасника з повною відповідальністю на діяльність товариства. Така рівноправність є наслідком обсягу відповідальності учасників та колегіальності управління товариством. Коли участь кожного учасника однаково важлива, і кожен має право вето, відсутня необхідність визначати кількість голосів пропорційно до вкладу в складений капітал товариства.

Поряд з тим, В. О. Романенко зазначає, що вкладники не мають права на участь в управлінні товариством, що зумовлено обсягом відповідальності, адже вкладники несуть відповідальність за борги товариства у межах сум зроблених ними вкладів, на відміну від повних учасників. Крім того, відсутність у вкладників

командитного товариства права на участь в управлінні товариством компенсується правом вимагати першочергового повернення вкладу в разі ліквідації товариства тощо. Таким чином, розподіл прав та обсягу відповідальності між учасниками командитного товариства є достатньо врівноваженим [169, с. 13-14].

Для порівняння в корпоративному праві Польщі та Німеччини управління та можливість брати участь в діяльності КТ розмежовуються детальніше. До прикладу, в Польщі вкладники *ex lege* позбавлені права представляти командитне товариство. Вони можуть представляти командитне товариство лише на підставі довіреності (ст. 118 КТТ). Товариство видає довіреність у письмовій формі, а у випадку, коли для вчинення певних дій необхідним є дотримання спеціальної форми, то довіреність видається у спеціальній формі. У ряді випадків для ведення справ, що виходять за межі вчинення звичайних дій товариства, вимагається згода вкладника, за винятком, коли договір товариства передбачає інше [99, с. 217].

Відносно ведення справ товариства осіб в КК Німеччини передбачається наступне. При звичайних правочинах діє принцип самостійного ведення справ всіма учасниками (1, абз. 1 § 114, § 115, абз. 1 § 116). Як правило, звичайними правочинами вважаються такі, що вчинені в сфері діяльності товариства. Незвичайними правочинами визнаються ті, які за своїм змістом, метою, значенням або ризиками відрізняються від звичайних. Для визначення правочинів такого роду необхідне рішення всіх учасників товариства (абз. 2 § 116) [82, с. 242].

В Австрії, корпоративне право якої суттєво схоже з німецьким корпоративним правом, якщо рішення виходять за межі звичної господарської діяльності (наприклад, рішення про започаткування підприємницької діяльності, яка не передбачена засновницьким договором), то вимагається згода всіх без винятку учасників. Засновницьким договором повноваження командитистів щодо прийняття рішень можуть розширюватися, звужуватися чи взагалі бути виключеними. Можна також закріпити положення про те, що вкладники уповноважені брати участь у прийнятті рішень лише в чітко визначених видах підприємницької діяльності. В засновницькому договорі також передбачено можливість закріпити положення про те, що для прийняття рішень, що виходять за межі звичної господарської діяльності

товариства, необхідна згода всіх учасників з повною відповідальністю (оскільки ця норма імперативна і не підлягає зміні засновницьким договором) і згода більшості командитистів [97, с. 99-100].

Тобто ведення справ КТ в праві Німеччини та Польщі здійснюється виключно учасниками з повною відповідальністю. Однак на вчинення дій, які виходять за рамки звичної діяльності, вимагається згода вкладників, що й закономірно, оскільки вносячи свого часу вклад до складеного капіталу товариства, вкладник очікував, що підприємство займатиметься саме тими видами діяльності, які записані в засновницькому договорі. А тому будь-яка кардинальна зміна предмету діяльності товариства потребує погодження інших учасників.

Саме тому і в українському праві необхідно розмежовувати ведення справ КТ від управління та інших форм участі в діяльності товариства і надати вкладникам право заперечення проти вчинення повними учасниками таких дій, які виходять за межі звичної діяльності.

У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно внести зміни до ЦК України та викласти ч. 2 ст. 136 в такій редакції: «Вкладники не мають права брати участі в управлінні діяльністю командитного товариства. Вкладники не мають права заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства, за винятком тих, які виходять за межі звичайної повсякденної діяльності товариства, якщо інше не визначено засновницьким договором». В такому випадку інвестори (вкладники) почували б себе більш захищеними, розуміючи, що певним чином можуть впливати на діяльність товариства та дії повних учасників щодо управління.

Вкладники можуть залучатися до здійснення підприємницької діяльності КТ на підставі довіреності, оскільки остання може бути видана не тільки повному учаснику, але й вкладнику. Однак, як зазначає Є. О. Харитонов, це не означає, що вкладник набуває права ведення справ товариства. Фактично вкладник, не зважаючи на наявність у нього доручення, повинен діяти відповідно до вказівок повних учасників, уповноважених вести справи товариства, не приймаючи ніяких самостійних рішень. В іншому разі він втрачає положення вкладника, оскільки не має

права відповідно до положень ЦК брати участь у підприємницькій діяльності товариства [116, с. 114].

Погоджуючись з тим, що за загальним правилом не допускається участь вкладника у здійсненні підприємницької діяльності КТ, вважаємо, що можливість представництва на підставі довіреності можна розглядати як допустимість ведення справ, але виключно в рамках визначених довіреністю.

Отже, ведення справ можливе учасниками з повною відповідальністю особисто, а також у певних випадках здійснюється також вкладниками (наприклад, на підставі довіреності).

Одне із питань, які виникають в процесі ведення справ: чи можливе різне співвідношення голосів повних учасників в залежності від розміру їх внесків до складеного капіталу, як це має місце в ТОВ, АТ.

В. А. Васильєва зазначає, що управління діяльністю здійснюється за спільною згодою всіх учасників, тобто на підставі рішень, які приймаються усіма учасниками одноголосно. Проте у засновницькому договорі може бути передбачений відступ від зазначеного правила – прийняття рішення більшістю голосів, у тому числі простою чи кваліфікованою. У засновницькому договорі можуть бути також передбачені комбіновані варіанти прийняття рішень. У товаристві кожен учасник з повною відповідальністю має один голос, якщо тільки договором не передбачено інше (наприклад, залежно від розміру вкладу, тобто пропорційно частці у складеному капіталі) [117, с. 415].

Дискусійним є також питання про можливість призначення директора або інших органів управління товариством в КТ.

На практиці директора в КТ призначають досить часто. А в низці судових рішень України така практика визнана законною. Наведемо, як приклад, наступне судове рішення. У справі № К30/144-08 про визнання окремих положень засновницького договору недійсними позовні вимоги мотивовані були тим, що внесення в Установчий договір і Статут Товариства пунктів, якими передбачена посада директора товариства, коло його повноважень по управлінню товариством, реєстрація Широківською районною державною адміністрацією Дніпропетровської

області Установчого договору і Статуту в такій редакції суперечить положенням Закону України „Про господарські товариства”, в редакції, що діяв станом на 03.05.2001 р., тобто на момент реєстрації Установчого договору [124, с. 106].

Господарський суд Дніпропетровської області зазначив, що до установчих документів можуть бути включені інші умови, що не суперечать законодавству України (ч.5 ст. 4 Закону України „Про господарські товариства”). Укладаючи Установчий договір учасники Командитного товариства „МиР” визначили, що вищим органом товариства є збори учасників (учасника) з повною відповідальністю. Даною угодою головні зобов'язання по управлінню товариством розподіляються наступним чином: директор товариства - ОСОБА_2, комерційний радник - ОСОБА_5, про що зазначено в пункті 6.1. Установчого договору [165].

Згідно п.6.3. установчого договору виконавчу владу в товаристві здійснює директор, який призначається зборами учасників або учасником, до компетенції якого входить вирішення всіх питань діяльності товариства, за винятком тих, що належать до виключної компетенції учасника або зборів учасників.

Директор без доручення діє від імені товариства, відстоює його інтереси, розпоряджається майном товариства, укладає угоди, у тому числі й трудові, видає доручення, відкриває в банку розрахунковий та інші рахунки, користується правом розпоряджатися коштами, брати кредити, затверджувати штатний розклад, видає накази і дає вказівки, обов'язкові для всіх працівників товариства, виконує інші функції, які відповідають цьому установчому договору (п.6.4. установчого договору). Компетенція директора товариства також визначена п.5.3 Статуту Командитного товариства „МиР”, затвердженого рішенням ради засновників від 03,05.2001 року, зареєстрованого Широківською районною державною адміністрацією 03.05.2001 року.

Тому суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовних вимог, визнавши практичну можливість та законність обрання директора в КТ.

Дніпропетровський апеляційний господарський суд постановив, що обсяг повноважень учасників (учасника) товариства, які виступають від імені товари-

ства, визначається дорученням. При цьому доручення може бути викладено не лише у формі довіреності, але і у формі договору.

З огляду на це, представницькі повноваження учасника товариства (директора товариства) ґрунтуються на установчому договорі, а тому не повинні посвідчуватися довіреністю.

Визначення в установчому договорі товариства виконавчого органу – директора товариства не суперечить законодавству, зокрема статтям 4, 81 Закону України „Про господарські товариства", оскільки саме така форма управління товариством обрана за спільною волею учасниками товариства з повною відповідальністю. За правилами ведення справ командитного товариства, тобто представництво його інтересів, здійснюється безпосередньо кожним із учасників. В установчому договорі за спільною волею учасників може бути закріплено, що ведення справ товариства здійснюється лише одним учасником, що і було визначено в установчому договорі товариства.

Сторони оспорюваного установчого договору - учасники командитного товариства - вільні щодо визначення у договорі, або в змінах (доповненнях) до договору взаємних відносин. Обмеження щодо такого вільного визначення законодавцем встановлюється при визначенні обов'язкових умов засновницького договору повного товариства та загальних умов зобов'язального права [140].

Як бачимо, суд апеляційної інстанції підтвердив правомірність обрання директора та закріпленні відповідних положень в засновницькому договорі.

Аналіз низки судових рішень за участю командитних товариств, дозволяє дійти висновку про те, що зазвичай учасники відповідних товариств передбачають існування органів управління, аналогічних із тими, які передбачені для решти видів господарських товариств [168; 164; 167]. Фактично відсутність прямої законодавчої заборони для КТ утворювати органи управління дозволяє учасникам вносити в засновницькі документи положення про органи управління, хоча їх діяльність законодавчо не врегульована.

Однак в доктрині корпоративного права, більшість вчених сходяться на думці, що в КТ органи управління не створюються. Командитне товариство органів

управління не має – у відносинах з третіми особами товариство репрезентують учасники з повною відповідальністю. Однак декілька повних учасників між собою можуть вирішити, як саме вони будуть вести справи: або один повний учасник на підставі доручення буде презентувати товариство, або декілька з них разом, або всі повні учасники командитного товариства за спільною згодою, або з розподілом між ними обов'язків щодо ведення справ товариства [189, с. 90]. На думку О. В. Щербини, КТ відрізняється від інших видів господарських товариств (АТ, ТОВ) відсутністю органів управління. Ст. 97 ЦК України, згідно з якою управління товариством здійснюють його органи (загальні збори учасників та виконавчий орган), не застосовується щодо КТ. Управління КТ здійснюється не через структуру органів, а безпосередньо учасниками товариства [117, с. 210].

О. В. Гарагонич та Л. М. Дорошенко підкреслюють, що характерною рисою корпоративного управління у КТ є відсутність органів. У зв'язку з цим ч. 1 ст. 92 ЦК України, за якою юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону, не поширюється на КТ [69, с. 192].

Таке товариство має спрощену систему управління, яке здійснюється не через структуру органів, а безпосередньо учасниками. Тобто у КТ саме учасники виконують функції органів юридичної особи представляють товариство у відносинах із третіми особами, безпосередньо здійснюють підприємницьку діяльність, приймають рішення від імені товариства (виражають його волю) [76, с. 139]. Специфіка управління повними та командитними товариствами дає Ю. М. Жорнокую підстави стверджувати, що учасники повних та командитних товариств виступають щодо них органами управління де-факто [77, с. 14].

Поряд з тим є й альтернативні позиції. Для належної господарської організації прийняття рішень учасниками І. М. Кучеренко пропонує визнати вищим органом управління повним та командитним товариством загальні збори учасників [105, с. 17].

В. О. Романенко вважає, що відсутність органів управління не є визначальною ознакою командитних товариств, а тому внесення змін до законодавства

щодо наявності в таких товариствах керівних органів не призведе до того, що відповідні товариства припинять бути самостійними видами господарських товариств. Натомість відбудеться приведення законодавства та ділової практики до відповідності одне одному [169, с. 12].

На думку С. М. Грудницької та О. С. Шеремета, учасники товариства, які ведуть справи товариства (або виконавчий орган товариства) можуть здійснювати дії, необхідні для поточної господарської діяльності товариства, а для здійснення дій, які знаходяться поза межами поточної господарської діяльності, потрібне рішення загальних зборів учасників товариства. Тому було би доцільно звернутися за досвідом до тих зарубіжних країн, де законодавство передбачає можливість формування виконавчого органу повного та командитного товариства; було би доцільним визначити органи управління товариством, а саме загальні збори учасників, виконавчий орган або інші органи, створені загальними зборами учасників (наприклад, це може бути ревізійна комісія), та розмежувати їх компетенцію [72, с. 78-81].

На нашу думку, законодавча потреба у формуванні органу управління, який би займався повсякденною господарською діяльністю товариства, відсутня. На представництво і ведення справ уповноважені всі учасники КТ. Поряд з повними учасниками є вкладники, але вони не можуть брати участі у веденні справ товариства. Веденням справ займається учасник (учасники) з повною відповідальністю.

Однак поряд з тим відсутня пряма заборона на створення органів управління. Тому на розсуд сторін засновницьким договором можливо закріпити створення органів управління.

2.3. Припинення командитного товариства

Одним із актуальних питань здійснення корпоративних прав учасниками командитного товариства є проблематика підстав, порядку припинення його діяльності та прав і обов’язків учасників в процесі припинення товариства. Процедура та підстави припинення товариства є серед ключових питань, які цікавлять по-

тенційного учасника, оскільки від ефективності ліквідаційної процедури залежить прозорість розподілу майна товариства.

Зміна організаційно-правової форми господарського товариства спричиняє значні правові наслідки як для третіх осіб (наприклад, у разі перетворення повного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю), так і для засновників (учасників) товариства (оскільки в разі перетворення може, по-перше, змінюватися обсяг їх відповідальності перед третіми особами, по-друге, може змінюватися їх кількісний склад) [204, с. 166].

Особливості припинення діяльності командитного товариства обумовлені тим, що воно є поліструктурною юридичною особою і включає в себе дві групи різних за правовим становищем засновників: учасників та вкладників [61, с. 99]. І. М. Кучеренко відзначає, що відсутність повноважень у останніх на керівництво справами командитного товариства унеможливлює подальше існування комерційної структури чи її перетворення. Вибуття вкладників тільки зменшує майнову базу діяльності і є підставою для перетворення у висхідну гносеологічно правову форму – повне товариство [104, с. 36]. А якщо ж в командитному товаристві тільки один повний учасник, то в разі його смерті виникає необхідність припинення навіть успішно функціонуючої комерційної структури [59].

В праві України підстави припинення, так само як і процедура припинення КТ не уніфікована та закріплюється низкою різних, не взаємоузгоджених між собою, правових актів. Так само питання реорганізації та її форм (наприклад, злиття, приєднання, поділ тощо), проведення процедури частково врегульовані, але недостатньо, подекуди носять фрагментарний характер [195, с. 57].

Припинення командитного товариства регулюється не лише положеннями Закону України «Про господарські товариства», але й нормами інших нормативно-правових актів: Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Цивільним кодексом України тощо. Відповідний пласт норм потребує аналізу з метою систематизації підстав та порядку припинення командитного товариства.

Н. В. Щербакова та Л. В. Мелех слушно зауважують на необхідності чіткої консолідації законодавства щодо цих питань та забезпечення комплексного законодавчого регулювання порядку припинення юридичних осіб [198; 112, с. 104].

При цьому в літературі висловлюються різні точки зору стосовно способу систематизації підстав та процедури припинення та реорганізації КТ та інших господарських товариств. О. М. Вінник підкреслює, що реорганізація, зокрема процедура її проведення, повинна регулюватися виключно на рівні закону, а не підзаконними нормативно-правовими актами, оскільки реорганізація (в тому числі злиття, приєднання, поділ тощо) напряму пов'язана із відносинами власності [66, с. 167].

Однак постає питання, таким законом повинен бути ЦК України, Кодекс України з процедур банкрутства, Закон України «Про господарські товариства» чи інший спеціальний Закон.

Н. В. Щербакова обґрунтовує доцільність розробки та прийняття спеціального Закону України «Про реорганізацію господарських організацій», який би дозволив систематизувати норми чинного законодавства України з питань проведення процедури реорганізації господарських організацій в залежності від форм реорганізації та видів організаційно-правових форм і виключити протиріччя. Такий закон сприяв би застосуванню одноманітної практики з цих питань [198; 200]. Схожої думки притримується і О. М. Скоропис, зазначаючи, що в основі Закону «Про реорганізацію та ліквідацію господарських товариств» повинні бути: захист прав учасників (акціонерів), кредиторів та третіх осіб; спрямованість на зменшення ряду можливих перепон, що виникають перед господарськими товариствами під час проведення реорганізації (в тому числі злиття, приєднання, поділ тощо); лібералізація самих процедур, пов'язаних з реорганізацією та ліквідацією господарських товариств [180, с. 8].

Поряд з тим О. М. Стратюк зауважує, що прийняття спеціального нормативно-правового акту про припинення підприємницьких товариств не має бути самоціллю законодавця, оскільки загромадження законодавчого масиву спеціальними

законами, які б регулювали окремі процедури, що відбуваються під час управління юридичними особами, спричинить більше колізій у застосуванні законодавства та не сприятиме уніфікації правових норм в контексті регулювання функціонування підприємницьких товариств в цілому [184, с. 68].

На нашу думку, варто підтримати точку зору тих вчених, які відстоюють прийняття окремого спеціального Закону.

По-перше, на практиці виникає низка проблем пов'язаних з правонаступництвом, захистом прав кредиторів, врегулюванням порядку передачі майна, прав та обов'язків, особливостями реорганізації (наприклад, злиття, приєднання, поділ тощо) різних організаційно-правових форм. Єдине комплексне регулювання дозволило б деталізувати процедури та мінімізувати правову невизначеність.

По-друге, фрагментарність та розпорошеність, яка все ще присутня на сьогодні, ускладнює правозастосування, створює колізії між нормами, породжує неоднакову судову практику. Спеціальний закон дозволив би систематизувати ці норми та забезпечити їх узгодженість.

По-третє, чітке, систематизоване регулювання процедур реорганізації (в тому числі злиття, приєднання, поділ тощо) зменшило б юридичні ризики для суб'єктів господарювання [199, с. 83], спростило б процес реструктуризації суб'єктів господарювання, сприяло би розвитку корпоративного сектору та в цілому було би важливим чинником стабільності господарського обороту.

Однак в тій частині, що не торкається процедури, а стосується підстав припинення, вважаємо, варто підтримати висловлену в літературі точку зору про доцільність їх систематизації в рамках Закону України «Про господарські товариства» [92, с. 52]. Саме такий підхід закладений в праві Польщі та Німеччини. Тобто перелік всіх можливих підстав для припинення товариства повинен бути зведений до однієї статті.

Припинення командитного товариства регулюється ст. 83 Закону України «Про господарські товариства», яка окрім відсилочної норми на загальні умови припинення господарських товариств (ст. 19) містить ряд додаткових підстав, притаманних тільки командитному товариству.

В раніше чинній редакції ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» містився перелік підстав для припинення товариства: 1) шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення); 2) шляхом ліквідації (після закінчення строку, на який воно створювалося, або після досягнення мети, поставленої при його створенні; за рішенням вищого органу товариства; на підставі рішення суду або арбітражного суду за поданням органів, що контролюють діяльність товариства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства; на підставі рішення арбітражного суду в порядку, встановленому Законом, що регулює процедуру банкрутства; з інших підстав, передбачених установчими документами.

Однак на сьогодні в ст. 19 не закріплено жодних підстав для припинення господарських товариств. Будучи однією із тих норм, які найчастіше змінювалися в Законі, в сучасній редакції відповідна правова норма лише містить відсилочне положення про те, що припинення товариства здійснюється в порядку, встановленому законом. Таким законом є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Відповідно до ч. 5 ст. 104 ЦК України юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Однак ЦК України, так само як і Закон України «Про господарські товариства» не містить підстав припинення КТ. Слід відзначити, що право Німеччини та Польщі в цьому аспекті суттєво відрізняється, оскільки в обох кодексах сформульовано та уніфіковано підстави припинення товариства.

В Україні процедура регулюється спеціальним законодавством, а саме Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Окрім підстав передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» є додаткові підстави передбачені спеціальними нормами ст. 83 Закону України «Про господарські товариства»: «Командитне товариство припиняється також у разі вибуття всіх учасників з повною відповідальністю» (ч. 1 ст. 83).

Підстави припинення КТ в Польщі визначаються *per analogiam* до порядку, законодавчо визначеного для повного товариства, але з урахуванням тієї відмінності, що смерть вкладника не є підставою припинення товариства [99, с. 143]. В праві Польщі перелік підстав припинення систематизовано в межах Кодексу торговельних товариств. До таких підстав належать: 1) підстави, які передбачені у договорі товариства (наприклад, закінчення строку на який було засноване товариство); 2) розірвання договору повним учасником або кредитором повного учасника; 3) одноголосне рішення усіх повних учасників; 4) постанова (рішення) суду, яка вступила в законну силу (ст. 58 КТТ); 5) визнання товариства неплатоспроможним; 6) смерть повного учасника або визнання його неплатоспроможності.

При цьому слід зауважити, що причини припинення товариства, які передбачені засновницьким договором товариства та які стосуються конкретного повного учасника (смерть, визнання неплатоспроможності) мають факультативний (необов'язковий) характер; незважаючи на їх наявність, товариство може далі продовжувати свою діяльність, якщо учасники приймуть відповідне рішення (ст. 59, 60, 64 КТТ).

В німецькому праві аналогічно стосовно підстав припинення командитного товариства міститься відсилочна норма до аналогічного переліку щодо повного товариства. У відповідності зі ст. 138 КК Німеччини повне товариство ліквідується внаслідок: 1) закінчення терміну, на який воно було засноване; 2) рішення учасників про ліквідацію; 3) ініціювання провадження у справі про неплатоспроможність щодо активів товариства; 4) рішення суду за заявою про ліквідацію.

Як зазначається в німецькій науковій літературі, припинення товариства з підстави закінчення строку, зустрічається вкрай рідко та стосується переважно тих товариств, що створювалися для реалізації конкретного проекту чи будівництва (торговий комплекс, житлове будівництво) [36, с. 502]. Судовою практикою вироблено деякі обмеження щодо визначення строку діяльності товариства. Наприклад, якщо період існування командитного товариства визначено тривалістю життя одного із учасників з повною відповідальністю, то вважається, що товариство створене на невизначений строк. Припинення товариства у зв'язку з ухваленням

відповідного рішення учасниками є найбільш поширеною підставою для ліквідації товариства. При цьому слід зауважити, що прийняття відповідного рішення може підтверджуватися не тільки відповідним традиційним протоколом в письмовій чи електронній формі, але й шляхом вчинення конклюдентних дій, наприклад, припинення учасниками провадження підприємницької діяльності від імені товариства.

Закріплення залежності прийняття рішення про припинення від волі третьої особи є недійсним, так само як і обмеження строку, протягом якого відповідне рішення може бути прийнято. Смерть одного із учасників з повною відповідальністю є автоматичною підставою для припинення товариства, якщо учасники товариства не закріпили інше в засновницькому договорі. Разом з тим смерть вкладника не зумовлює настання відповідних правових наслідків.

Зважаючи на досвід правового закріплення підстав припинення КТ у Польщі та Німеччині, виглядає доцільним систематизувати та закріпити єдиний перелік підстав припинення КТ також і в Законі України «Про господарські товариства». Тому пропонуємо викласти ч. 1 ст. 83 Закону в такій редакції:

«Командитне товариство припиняється з наступних підстав:

1) закінчення терміну, на який воно було засноване;

2) рішення учасників про ліквідацію;

3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю;

4) вибуття всіх вкладників товариства;

5) розірвання засновницького договору повним учасником або кредитором повного учасника;

6) визнання товариства неплатоспроможним;

7) набрання законної сили рішенням суду про ліквідацію товариства за заявою повного учасника;

8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності.

Засновницьким договором можуть бути закріплені додаткові підстави припинення товариства».

Поряд з необхідністю систематизації підстав припинення КТ варто звернути увагу на деяку юридичну некоректність сучасної правової регламентації.

У відповідності з ч. 2 ст. 83 Закону командитне товариство *ліквідовується* у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники КТ у разі вибуття всіх вкладників мають право *перетворити* командитне товариство у повне товариство. Командитне товариство ліквідовується також на підставах, установлених законом.

Слід зауважити, що відповідна частина є не зовсім коректною з точки зору правничої термінології та містить сплутування понять «припинення» та ліквідація». В теорії корпоративного права припинення є ширшим поняттям та включає ліквідацію та різноманітні форми реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення). Отже, перетворення є одним із видів реорганізації. Тобто ч. 2 ст. 83 містить два взаємовиключні положення: «у разі вибуття усіх вкладників командитне товариство *ліквідовується*» та «у разі вибуття всіх вкладників командитне товариство може бути *перетворене* у повне товариство». Останнє з них є цілком логічним. У випадку відсутності хоча б одного вкладника таке товариство набуває усіх ознак повного товариства.

Відбувається лише зміна одного виду товариств осіб (командитного товариства) на інший – повне товариство. На стан прав та обов'язків відповідного товариства перед кредиторами зміна правової форми не впливає [126, с. 302]. Більше того, до певної міри рівень захищеності прав та інтересів кредиторів зростає, оскільки серед учасників повного товариства не залишається жодного, який би відповідав обмежено (як це у випадку з вкладниками). Вибуття вкладника не торкається і структури та особливостей корпоративних правовідносин між повними учасниками КТ.

Тому цілком закономірно надати можливість повним учасникам перетворити його на повне товариство. Але тоді помилковим та юридично некоректним видається положення про те, що командитне товариство *ліквідовується* у разі вибуття усіх вкладників.

Тому пропонуємо викласти ч. 2 ст. 83 Закону в такій редакції: «Командитне товариство *припиняється* у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники команди-

тного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право *перетворити* командитне товариство у повне товариство».

Як було зазначено вище, повні учасники командитного товариства мають право у разі вибуття всіх вкладників перетворити командитне товариство у повне товариство. Водночас законодавством не визначено вибір організаційно-правової форми при перетворенні командитного товариства за звичайних умов діяльності товариства.

Тому на думку Л. В. Сіщук командитні товариства можуть змінювати організаційно-правову форму шляхом перетворення як в інші підприємницькі товариства, так і непідприємницькі товариства, якщо інше не передбачено чинним законодавством про окремі види непідприємницьких юридичних осіб [99, с. 208].

Перетворення є одним із різновидів реорганізації, яка, як і будь-яка інша форма реорганізації, має свої специфічні, притаманні тільки їй особливості, які дозволяють відокремити одну форму від іншої та визначити її як самостійну форму реорганізації [196, с. 99].

В польському праві реорганізація КТ найчастіше передбачає перетворення його на ТОВ з метою обмеження відповідальності учасників з повною відповідальністю, оптимізації оподаткування або зміни структури персонального складу чи структури внесків учасників. Процес вимагає підготовки плану трансформації, подвійного повідомлення усіх вкладників та внесення відомостей до Національного судового реєстру, що зазвичай займає 2–3 місяці. Процес перетворення командитного товариства на товариство з обмеженою відповідальністю є багатоетапним, з детальними кроками, викладеними в ст.ст. 556–560 КТТ.

Підготовка плану перетворення. Перетворення товариства починається зі створення детального плану реорганізації, який має бути складений у письмовій формі та детально описувати всі аспекти майбутньої зміни організаційно-правової форми товариства. Цей план служить основою для подальших дій і тому повинен містити інформацію про балансову вартість активів, проект рішення про перетворення, проект статуту новоствореного товариства та фінансову звітність командитного товариства, підготовлену спеціально для перетворення.

Повідомлення партнерів та рішення про перетворення. Після підготовки плану перетворення необхідно двічі повідомити інших учасників про намір перетворити товариство. Варто відзначити, що рішення про перетворення засвідчується нотаріусом та вимагає згоди всіх учасників з повною відповідальністю та вкладників, які володіють щонайменше двома третинами складеного капіталу КТ. У рішенні також має бути зазначено, хто буде призначений до органів перетвореного товариства, включаючи правління. Відповідну норму, видається, варто врахувати при розробці відповідного спеціального Закону, про який йшла мова вище.

Реєстрація перетворення та публікація в Судовому та комерційному віснику. Після прийняття рішення про перетворення необхідно подати до Національного судового реєстру заяву про внесення нового підприємства та виключення товариства, що перетворюється. Реорганізація набуває чинності з дати внесення перетвореного товариства до Національного судового реєстру та публікації в Судовому та комерційному віснику. Після реєстрації права та обов'язки командитного товариства автоматично переходять до нового товариства з обмеженою відповідальністю. Таким чином, активи перетвореного товариства стають активами новоутвореного товариства без необхідності додаткового оподаткування часток учасників з повною відповідальністю та вкладників [9].

Крім того, варто підкреслити, що в Польщі у випадку розірвання договору про заснування товариства з ініціативи кредитора повного учасника або визнання повного учасника банкрутом, припинення діяльності товариства відбувається за погодженням з кредиторами або арбітражним керуючим (ст. 67 КТТ).

Ліквідація починається з моменту подання заяви до реєстраційного суду. З цього моменту товариство веде справи під фірмовим найменуванням з додатковим приписом «у стані ліквідації» (*w likwidacji*) до найменування командитного товариства (ст. 74 КТТ).

Варто відзначити, що ліквідаторами є всі повні учасники командитного товариства. Повні учасники можуть однак призначити на посаду ліквідатора зі свого кола або особу з-поза нього. У випадку банкрутства призначається арбітражний керуючий (ст. 70 КТТ). За наявності поважних причин, за заявою повного учасни-

ка або іншої особи, яка має законний інтерес, реєстраційний суд може призначити на посаду ліквідатора лише частину з кола повних учасників або інших осіб (ст. 71 КТТ). У період ліквідації, заборона ведення конкурентної діяльності стосується лише осіб, які є ліквідаторами товариства (ст. 68 КТТ). Після закриття ліквідаційного провадження, ліквідатори зобов’язані подати заяву про виключення товариства з Національного судового реєстру.

Наявні у командитного товариства грошові кошти, включаючи і виручку від продажу його майна при ліквідації, після розрахунків по оплаті праці найманих працівників товариства і виконання обов'язків перед банками, бюджетом, іншими кредиторами у першу чергу розподіляються між вкладниками для повернення їм їх вкладів, а потім між учасниками з повною відповідальністю у порядку і на умовах, передбачених цим Законом та засновницьким договором. У разі недостатності коштів товариства для повного повернення вкладникам їх вкладів наявні кошти розподіляються між вкладниками відповідно до їх долі у майні товариства [99, с. 80].

Однією з підстав для ліквідації, так само як і реорганізації (а саме перетворення) є вихід учасника з товариства. У випадку виходу зі складу усіх вкладників, товариство зобов’язане перетворитися на повне товариство. У випадку виходу з КТ усіх учасників з повною відповідальністю товариство зобов’язане розпочати процедуру ліквідації. В цьому полягають відмінності процедури реорганізації та ліквідації від аналогічних процедур в товариствах капіталу (ТОВ, АТ). Правовими наслідками виходу учасника (акціонера) є лише зміна (перерозподіл) часток в статутному капіталі. Однак припинення (реорганізація) не відбувається.

Учасники КТ мають право на вихід з товариства. Однак процедура виходу для повних учасників і вкладників врегульована в різний спосіб. Учасники з повною відповідальністю мають право на грошовий еквівалент їх частки незалежно від підстав їх вибуття. Разом з тим диспозитивність ст. 130 ЦК України надає можливість учасникам передбачити у засновницькому договорі інші положення, зокрема, виділення частки в натурі.

Порядок визначення вартості частки у майні КТ не регулюється Законом, а тому, як правило, визначається засновницьким договором. У засновницькому до-

говорі може бути передбачена обов’язковість експертної оцінки частки учасника товариства, яка проводиться з урахуванням результатів господарської діяльності товариства. Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частина прибутку, одержаного товариством у даному році, а майно, яке ним передане товариству тільки для користування, повертається в натуральній формі без винагороди (ч. 4 ст. 71 Закону).

Учасник КТ, що було створено на невизначений строк, може в будь-який час вийти з товариства, заявивши про це не пізніш як за три місяці. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню (ч. 1 ст. 71 Закону). При цьому містяться деякі протиріччя з положеннями ЦК України. Якщо при виході учасника з повною відповідальністю з КТ це товариство зберігається, то учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу. На *вимогу учасника та за згодою товариства* вклад може бути повернуто повністю або частково *в натуральній формі* (ч. 3 ст. 71 Закону). В той же час в ч. 1 ст. 130 ЦК України закріплюється, що учаснику *виплачується вартість частини майна* товариства, пропорційно частці цього учасника у складеному капіталі товариства, якщо інше не встановлено *засновницьким договором*. Тобто для виплати в натуральній формі Закон встановлює обов’язкові передумови: 1) вимога учасника з повною відповідальністю; 2) згода товариства.

Зі свого боку ЦК України не визначає таких передумов, але одночасно з тим диспозитивно допускає можливість закріплення учасниками будь-якого механізму виплати вартості частки учасника.

ВГС України вважає, що під час вирішення спорів, пов'язаних з виходом учасників повних товариств та виплатою вартості їх часток, господарським судам слід керуватися положеннями статті 130 ЦК України (п. 4.18). Тобто до уваги повинен братися порядок визначений саме в ЦК України, а не в Законі.

На нашу думку, слід усунути протиріччя нормативно-правових актів в цій частині. Оптимальним вирішенням було би надати учаснику право вимагати виплати частки в натуральній формі, але за згодою інших учасників з повною відповідальністю. Тобто залишити за основу той механізм, який передбачено в Законі.

Але поряд з тим надати диспозитивності відповідній нормі. Тобто передбачити можливість учасникам з повною відповідальністю по-іншому визначити механізм виплати в натуральній формі або і взагалі його заборонити.

З урахуванням вище викладеного пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 71 Закону та викласти друге речення в такій редакції: «На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі, *якщо інше не встановлено засновницьким договором*».

Стосовно виходу вкладників з товариства, то їм гарантується виплата вартості їх вкладу виключно в грошовому еквіваленті. У випадку, якщо вкладник вносив вклад в натуральній формі, то повернення йому відповідного майна законодавством не передбачено.

Право вкладника командитного товариства вийти з товариства після закінчення фінансового року та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом), закріплено у пункті 6 частини другої статті 137 ЦК України та пункті "є" частини першої статті 79 Закону України "Про господарські товариства". Водночас законодавством не передбачено право вкладника командитного товариства на отримання у разі виходу з товариства частини майна товариства, пропорційної розміру їх частки у складеному капіталі товариства (п. 4.18 Постанови).

Законодавством не встановлено строків виплати вартості частки (вкладу) або виділення майна в натурі, залишаючи це положення на розсуд учасників з повною відповідальністю. Тому якщо в засновницькому договорі відповідний аспект не висвітлений, то слід керуватися принципами розумності та справедливості. Але в будь-якому разі цей строк не повинен перевищувати одного року і не бути меншим за мінімальний звітний період товариства. Порядок виділення частки в майні товариства у випадку виходу може бути затверджений рішенням загальних зборів повних учасників товариства [117, с. 202].

Одне із дискусійних питань, стосовно якого в науковій літературі висловлюються альтернативні позиції – полягає в складі осіб, які уповноважені на ліквідацію товариства у випадку смерті (ліквідації) єдиного учасника з повною відповід-

альністю. Виходячи із загальних правил, відповідні дії повинні вчиняти його спадкоємці (правонаступники). Втім на думку С. Осадчук, закріплення на рівні закону правомочності вкладників щодо припинення діяльності командитного товариства в разі смерті єдиного повного учасника чи прийняття в нього за згодою інших вкладників нового повного учасника буде сприяти успішному функціонуванню цієї організаційно-правової форми господарювання та її привабливості [134, с. 116].

Висловлена точка зору є достатньо цікавою, однак, на нашу думку, суперечить основним засадам процедури припинення юридичних осіб. Встановлення окремої процедури припинення безумовно ускладнить процес ліквідації командитного товариства та підвищить ризик виникнення спірних ситуацій. Тому, вважаємо, що наділення вкладників повноваженнями щодо припинення товариства (замість правонаступників (спадкоємців) учасника з повною відповідальністю) є недоцільним.

Корпоративні права учасників КТ також припиняються у випадку їх відчуження.

Слід відзначити, що в Законі від самого початку недостатньо чітко з погляду юридичної техніки було сформульовано право вкладника відчужити свою частку. Відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 137 ЦК України вкладник має право передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі, повідомивши про це товариство. Виходячи з буквального розуміння правової норми, вкладник міг вільно відчужити вклад без згоди інших вкладників та повних учасників, оскільки норми, які б захищали переважні права інших учасників товариства, були відсутні.

Згодом перелік прав був доповнений правом вкладника переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку в складеному капіталі товариства відповідно до положень ст. 147 ЦК України. Законом закріплювалось обов’язковість дотримання переважних прав інших вкладників при відчуженні вкладу.

Отже, п. 3 та п. 7 ч. 2 ст. 137 ЦК України деякою мірою суперечили один одному, оскільки встановлювали різний порядок передачі вкладу: «за умови згоди» та «без необхідності надання згоди» відповідно.

Ясність вносить Постанова Пленуму ВС, в якій зазначається, що вкладник КТ має право передати свою частку іншим вкладникам або третім особам *незалежно від згоди* інших учасників товариства - повних чи вкладників, оскільки п. 7 ч. 2 ст. 137 ЦК України та пунктом "є" ч. 1 ст. 79 Закону передбачено обов'язок вкладника лише повідомити командитне товариство про таку передачу (п. 4.4.).

П.3. ч. 2 137 ЦК України та п. "в" ч. 1 ст. 79 Закону передбачено право вкладників КТ переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства. Оскільки йдеться про намір вкладників викупити частку, що відчужується, судам слід виходити з того, що зазначені норми ЦК України та Закону України "Про господарські товариства" передбачають *переважне право вкладника* на придбання частки тільки *у разі її оплатного відчуження* (п. 4.11).

Таким чином, відчуження вкладу учасника КТ можливе без згоди інших учасників, але з обов’язковою першочерговою пропозицією для продажу іншим вкладникам. Однак залишається незрозумілим, чи користуються учасники з повною відповідальністю рівним з вкладниками переважним правом на викуп частки вкладника, який виходить з КТ? Чи можливо учасники з повною відповідальністю мають пріоритетне право або ж навпаки – в другу чергу (якщо інші вкладники не виявлять відповідного бажання) і таким чином, після вкладників, але переважно перед третіми особами.

Застосування підходу щодо переважності задоволення інтересів вкладників, як це вказано в ст. 139 ЦК України стосовно ліквідації КТ видається недоцільним. У випадку виходу вкладника з КТ останнє продовжує функціонувати і учасники з повною відповідальністю чи не перші, хто зацікавлені в успішній господарській діяльності товариства, а тому зацікавлені й у збільшенні їх відносної частки в складеному капіталі товариства. З іншого боку надання повним учасникам пріоритету перед вкладниками у викупі вкладу може зумовити на практиці ситуації, коли

учасники з повною відповідальністю свідомо будуть спочатку занижувати показники фінансової діяльності товариства аби мотивувати вкладників до продажу їх вкладів.

Тому вважаємо, що учасники з повною відповідальністю повинні користуватися на рівних з вкладниками правом на викуп частки вкладника, який вибуває. Відповідно пропонуємо внести зміни до ст. 137 ЦК України та викласти п. 3 ч. 2 ст. 137 ЦК України в такій редакції: «переважно *з учасниками з повною відповідальністю* перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень Закону».

Не менш актуальними та спірними на практиці є питання, пов'язані з відчуженням частки учасником з повною відповідальністю. Наведемо такий приклад із судової практики.

Вкладниками КТ «Запорізький завод високовольтної апаратури ОСОБА_4» було подано позов про переведення прав та обов'язків покупця пропорційно до розмірів часток у складеному капіталі за договорами купівлі продажу частки у складеному капіталі.

Аргументи позивачів зводилися до того, що відповідно до п. 9.5 Меморандуму, повний учасник товариства, якщо має намір передати свою частку (її частину) у складеному капіталі товариства, зобов'язаний письмово повідомити про свій намір генерального директора товариства (надати письмове повідомлення про намір передати частку (її частину) у складеному капіталі товариства). З питання передачі частки (її частини) у складеному капіталі товариства скликаються збори повного учасника товариства. Пунктом 6.4.7 меморандуму визначено, що на підставі відповідної заяви та за згодою зборів повних учасників товариства вкладник має право набувати статусу повного учасника.. Детальної процедури щодо реалізації вкладниками свого права набувати статусу повного учасника, окрім положення про те, що *вкладник товариства має право подати заяву та отримати згоду зборів повного учасника товариства, меморандум не містить*. За висновком позивачів, *інші учасники мають бути повідомлені про намір повного учасника продати частку (її частину), а також про ціну та інші умови, на яких частка (її*

частина) пропонувалася для продажу третім особам. Позивачі вказують, що ФОП ОСОБА_4 повинен був письмово повідомити вкладників про намір передати свою частку в складеному капіталі КТ «ЗЗВА» із обов'язковим зазначенням ціни та інших істотних умов передачі. Позивачі зазначають, що не були повідомлені і про передачу частки ФОП ОСОБА_4 стало відомо в квітні 2016 р. з Єдиного державного реєстру. Також, стало відомо, що в газеті «Урядовий кур'єр», випуск № 183 від 04.10.2014 р. було розміщено повідомлення про проведення позачергових зборів повного учасника КТ «ЗЗВА» 20.10.2014 р. та порядок денний зборів. Одним із питань порядку денного було передання (відчуження) повним учасником частки (її частини) у складеному капіталі товариства. За висновками позивачів, вказане повідомлення не можна вважати письмовим повідомленням вкладників про намір повного учасника передати (відчужити) частку (її частину) у складеному капіталі товариства, оскільки воно, на їх думку не відповідає вимогам ст. 362 ЦК України, а саме не містить ціни та умов, на яких повний учасник відчужує належну йому частку.

Відповідачі, заперечуючи проти позову зазначили, що враховуючи комбінований характер командитного товариства, де поряд з повними учасниками існують вкладники, які не можуть втручатись в діяльність товариства, право вкладників командитного товариства на переважне право набуття частки в складеному капіталі товариства існує лише при продажі часток інших вкладників. На зборах повних учасників 20.10.2014 р. частки інших вкладників не передавались, а продавалась частка повного учасника третім особам. За висновками відповідача, вкладники не мають право ставити питання про переведення на них прав і обов'язків покупця за договором.

Рішення про передання (відчуження) частки повним учасником було прийнято на підставі п. 9.2 меморандуму КТ «ЗЗВА», відповідно до якого повний учасник товариства має право передати свою частку (її частину) у складеному капіталі товариства іншим вкладникам або третім особам, які виявили бажання бути повними учасниками товариства або вкладниками незалежно від згоди інших учасників товариства - повного учасника чи вкладника. Положення Меморандуму стосовно

відсутності згоди на реалізацію частки серед вкладників повністю відповідають положенням ст. 135 ЦК України, відповідно до якої правовий статус повних учасників та їх відповідальність за зобов'язаннями товариства встановлюється положеннями цього Кодексу для повних учасників. За висновками третьої особи, у вкладників КТ «ЗЗВА» відсутнє переважне право перед третіми особами на придбання частки повного учасника при наявності бажання повного учасника реалізувати свою частку не вкладникам, а саме третім особам.

Проаналізувавши позовні вимоги, суд дійшов висновку, що позивачі звернувшись до господарського суду з вимогами про переведення прав та обов'язків покупця пропорційно до розмірів часток у складеному капіталі за договором купівлі продажу частки у статутному капіталі командитного товариства, фактично намагаються змінити рішення позачергових зборів повного учасника Командитного товариства «Запорізький завод високовольтної апаратури ОСОБА_4» і компанія», оформлених протоколом № 6 від 20.10.2014 р., які станом на день вирішення спору у справі № 911/1723/16 є дійсними та в судовому порядку не оскаржувались.

Враховуючи викладені обставини у їх сукупності, суд відмовив у задоволенні позовних вимог повністю.

До порядку відчуження частки учасника з повною відповідальністю застосовані дещо інші підходи. На відміну від процедури відчуження вкладу потрібна згода інших учасників з повною відповідальністю. Однак слід зауважити, що не передбачено переважного права для інших учасників з повною відповідальністю стосовно викупу частки повного учасника, який виходить.

За правилами ст. 127 ЦК України та ст. 69 Закону України "Про господарські товариства" повні учасники командитного товариства мають право передати свою частку іншим учасникам товариства або третім особам. Господарським судам потрібно виходити з того, що положеннями цих статей передбачається наявність згоди на відчуження частки лише усіх повних учасників командитного товариства, а не його вкладників (абз. 1 п. 4.4.).

Таке становище, як видається, не сприяє ефективному провадженню підприємницької діяльності КТ. Саме від ініціативності та ефективності дій учасників з

повною відповідальністю залежить прибутковість та розвиток підприємства, оскільки тільки повні учасники уповноважені вести справи товариства. Зважаючи на те, що повні учасники несуть солідарну повну відповідальність за боргами товариства, то цілком закономірно надати їм гарантії того, що у випадку виходу інших учасників з повною відповідальністю, саме вони будуть першочергово претендувати на частку учасника, який з тих чи інших причин втратив інтерес до діяльності товариства. Інакше існує ризик виникнення «патової» ситуації, коли один з учасників бажає відчужити свою частку і отримати пропорційно вартість свого вкладу, а інші учасники з повною відповідальністю не нададуть згоди на його вихід, побоюючись, що учасник, який виходить, відчужить свою частку третім особам.

Саме тому для підвищення зацікавленості та захищеності інтересів учасників з повною відповідальністю їм доцільно надати право переважного викупу частки повного учасника, який виходить.

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ КТ В ПРАВІ УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ

3.1. Цивільно-правова відповідальність учасників з повною відповідальністю

Цивільно-правова відповідальність повних учасників командитного товариства є однією з ключових проблем сучасного корпоративного права, оскільки безпосередньо пов'язана з балансом інтересів кредиторів і учасників товариства. В умовах розвитку підприємницької діяльності та зростання кількості господарських спорів питання меж і механізмів такої відповідальності, пошук способів захисту учасників в корпоративних спорах, що обумовлені настанням такої відповідальності, набуває особливої практичної значущості [85, с. 2.1].

Проблемність цивільно-правової відповідальності повних учасників командитного товариства полягає насамперед у складності застосування принципу субсидіарності на практиці. Неоднозначне тлумачення норм щодо моменту виникнення відповідальності, умов звернення стягнення на особисте майно повних учасників, а також співвідношення відповідальності товариства, його учасників та вкладників створює ризики правової невизначеності. Додаткові труднощі виникають у випадках зміни складу учасників, вибуття повного учасника зі складу КТ або виникнення зобов'язань до реєстрації товариства.

КТ відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном, а в разі його відсутності чи недостатності для погашення дебіторської заборгованості кредитор має право звернутися з правом вимоги до учасників товариства, які нестимуть додаткову (субсидіарну) відповідальність солідарно. Незалежно від правових наслідків, які настануть для товариства чи для третіх осіб, з якими в учасника виникли зобов'язальні відносини від імені товариства, відповідає перед третіми особами саме командитне товариство. Винятком є лише відсутність майна у товариства для задоволення вимог кредиторів у зв'язку з їх зверненням до товариства у процедурі ліквідації або неплатоспроможності [115, с. 317].

Характерною ознакою командитного товариства є необмежена та субсидіарна відповідальність учасників з повною відповідальністю за його зобов’язаннями. Обсяг відповідальності повного учасника не обмежений ані за обсягом суми, ані за видами майна та визначається розміром зобов’язань КТ перед кредиторами. Кредитор може задовольнити свою вимогу з майна командитного товариства, а у випадку його недостатності — за рахунок майна учасника з повною відповідальністю.

О. Р. Кібенко зазначає, що повні учасники несуть відповідальність за зобов'язаннями командитного товариства у випадку:

а) реалізації ліквідаційної процедури, не пов'язаної з банкрутством, коли майна товариства буде недостатньо для покриття його боргів і повні учасники можуть добровільно прийняти рішення про виплату кредиторам боргів товариства;

б) визнання товариства банкрутом на підставі рішення господарського суду (якщо в ході проведення ліквідаційної процедури з'ясується, що майна товариства (утворюючого ліквідаційну масу) недостатньо для задоволення усіх вимог кредиторів) така відповідальність повних учасників буде носити уже примусовий характер.

При цьому слід враховувати, що відповідальність учасника з повною відповідальністю після його виходу зі складу товариства може наставати лише у випадках, коли відсутнє правонаступництво. В іншому випадку, відповідальність по зобов'язаннях товариства буде нести не учасник, що вибув, а його правонаступник [88, с. 156].

Стягнення боргу з командитного товариства шляхом звернення на майно його учасників можливе при наявності таких умов: фактичної неспроможності товариства, визнання повного товариства банкрутом, ліквідації товариства. У зв'язку з правосуб'єктністю товариств осіб як юридичних осіб необхідно підкреслити, що відповідальність учасників повних товариств настає в разі їх ліквідації за умови, що наявного майна такого товариства не вистачає для сплати всіх боргів [179, с. 342].

Ю. В. Соколовська підкреслює, що відповідальність учасників командитного товариства з повною відповідальністю виходить за межі корпоративних відносин і має цивільно-правову природу, є необмеженою, солідарною та субсидіарною [183, с. 14]. С. В. Казанцев зазначає, що кожен учасник, який уповноважений на ведення справ, несе відповідальність: 1) *безпосередню*, бо кредитори можуть безпосередньо звертатися до повних учасників товариства; 2) *первинну*, оскільки кредиторові до пред'явлення претензій товаришам не обов'язково звертатися до самого товариства; 3) *солідарну*, що означає, що відповідальність повного учасника товариства не обмежується його долею в збитках; 4) *необмежену* – учасник несе відповідальність всім своїм особистим майном, а не лише своєю долею в майні товариства або ж певною сумою; та 5) *повну* [82, с. 242].

Щоправда автор не деталізує, в чому полягає відмінність між повною та необмеженою відповідальністю. Видається, фактично йде мова про одне й теж. Крім того, варто поставити під сумнів твердження автора про первинність відповідальності, тобто, що кредиторові до пред'явлення претензій учасникам не обов'язково звертатися до самого товариства. Згідно ч. 1 ст. 124 ЦК України у разі недостатності у повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі учасники повного товариства солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення. Таким чином, ЦК закріплює субсидіарність відповідальності учасників з повною відповідальністю, тобто лише в тому випадку, коли майна у товариства виявилося недостатньо.

Відповідальність повного учасника має солідарний характер. Це солідарність боржників, яка полягає в тому, що повні учасники зобов’язані в такий спосіб, при якому кредитор може вимагати виконання зобов’язання повністю або частково від усіх разом, від кількох із них або від кожного окремо, а задоволення вимоги кредитора будь-яким із боржників звільняє решту. Слід зазначити, що всі солідарні боржники залишаються зобов’язаними до повного задоволення вимог кредитора. Солідарність учасників і товариства не може бути виключена або обмежена у правовід-

ношенні до кредиторів. Виконання зобов’язання учасником або товариством означає припинення зобов’язання перед кредитором.

Водночас виникає питання регресної відповідальності. Учасник, який повністю задовольнив вимоги кредитора, має зворотну (регресну) вимогу до інших учасників. У межах розрахунків між учасниками діє принцип повернення в рівних частках. Однак договір товариства може містити інші положення.

В теорії права субсидіарна та солідарна відповідальність є фактично взаємовиключними поняттями. Однак в аспекті відповідальності учасників КТ слід акцентувати, що йде мова про: 1) солідарну відповідальність учасників між собою і 2) субсидіарну відповідальність учасників щодо товариства.

Під солідарною відповідальністю у зобов'язальному праві розуміється відповідальність кількох боржників перед кредитором, при якій кредиторові надається право на свій розсуд вимагати виконання зобов'язання у повному обсязі або частково від усіх боржників разом або від кожного з них окремо. Учасник, який повністю сплатить борги товариства, вправі звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до інших учасників, що несуть перед ним відповідальність пропорційно своїй частці в майні товариства. Всі учасники залишаються зобов'язаними до того моменту, поки вимоги кредиторів товариства не будуть цілком задоволені [117, с. 312].

Субсидіарна відповідальність — це додаткова відповідальність осіб, які разом із боржником відповідають у випадках, передбачених законом або договором. До пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність (повний учасник, вкладник), кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника (КТ).

Сутність субсидіарної відповідальності учасника полягає в тому, що кредитор товариства може звернути стягнення на особисте майно учасника лише тоді, коли стягнення з майна товариства виявилось безрезультатним.

Субсидіарна відповідальність є: 1) додатковою відповідальністю, яка покладається на окремих членів групи, що несуть солідарну відповідальність; 2) обов’язком зазнати негативних наслідків суб’єктом права, який виникає внаслідок

невиконання, неналежного виконання зобов'язань чи порушення приписів закону не ним безпосередньо, а іншим суб'єктом, який із порушником знаходиться в різних правових зв'язках [173, с. 36].

Субсидіарна відповідальність характеризується тим, що вона: 1) настає лише у випадках, прямо передбачених законом або договором; 2) є покладанням додаткової відповідальності, що передбачає наявність основної відповідальності, яку несе основна відповідальна особа; 3) покладається на осіб, які не несуть безпосередньо основної відповідальності перед кредитором; 4) не може перевищувати обсягу основної відповідальності; 5) може бути обмежена законом (або відповідно до нього договором) у часі або пов'язана законом із наявністю певних умов [181, с. 214].

В теорії права субсидіарні зобов'язання учасників юридичної особи поділяють на *обмежені* (*в часі* та (або) *обсязі*) і *необмежені* [53, с. 340]. Наприклад, обмеженими в часових вимірах є субсидіарні зобов'язання повного учасника КТ при вибутті з товариства. До обмежених за обсягом відносяться, зокрема передбачені ЦК України субсидіарні зобов'язання учасників товариства з додатковою відповідальністю – в однаковому для всіх кратному розмірі до вартості їх вкладів

В межах такої класифікації (за критерієм часу та обсягу зобов'язання) субсидіарні зобов'язання повного учасника командитного товариства при вибутті з товариства є обмеженими в часових рамках (три роки з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства (ч. 3 ст. 124 ЦК України)). До обмежених за обсягом відносяться субсидіарні зобов'язання вкладників в розмірі тотожному до вартості їх вкладів.

За об'єктивним критерієм існує поділ субсидіарних зобов'язань залежно від наявності або відсутності *множинності осіб* на стороні субсидіарного боржника. До субсидіарних зобов'язань з множинністю осіб можуть бути віднесені, наприклад, субсидіарні зобов'язання: учасників ПТ, учасників ТДВ, членів кооперативу. У числі субсидіарних зобов'язань без множинності осіб можуть бути названі субсидіарні зобов'язання держави за зобов'язаннями казенного підприємства, холдингової компанії за зобов'язаннями корпоративного підприємства, органу місцево-

го самоврядування за зобов’язаннями комунального підприємства, єдиного учасника ТДВ.

Субсидіарні зобов’язання повних учасників командитного товариства та вкладників можуть бути як з множинністю, так і без множинності осіб на стороні субсидіарного боржника.

Субсидіарна відповідальність являє собою відповідальність третіх осіб (вкладників та учасників з повною відповідальністю) за боржника (командитне товариство). У таких правовідносинах зобов’язання виникає за участю щонайменше двох боржників: один із них несе основну відповідальність, тоді як інший виступає як субсидіарний (додатковий) боржник. Лише у разі неможливості задоволення вимог кредитора за рахунок основного боржника (командитного товариства) кредитор набуває права звернутися з відповідними вимогами до додаткових боржників — учасників з повною відповідальністю та вкладників.

Ключова риса субсидіарної відповідальності випливає з того, що командитне товариство визнається юридичною особою. Це положення відображене, зокрема, у ч. 1 ст. 119, ч. 1 ст. 124 та ч. 1 ст. 133 ЦК України, які встановлюють, що цивільно-правова відповідальність учасників настає лише тоді, коли майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів.

На практиці застосування додаткової (субсидіарної) відповідальності до учасників командитного товариства нерідко пов’язане з низкою проблем. По-перше, відсутній належний механізм контролю за їхнім фінансовим становищем і наявністю ліквідних активів як під час створення товариства, так і в процесі його діяльності. Унаслідок цього на момент пред’явлення вимог у такого учасника може фактично не бути майна для погашення боргів товариства.

По-друге, існує ймовірність умисного приховування особистих активів у разі загрози притягнення до цивільно-правової відповідальності. Це може здійснюватися через відчуження майна, його передачу третім особам на зберігання, а також шляхом реорганізації або ліквідації юридичної особи, яка є учасником командитного товариства.

В науковій літературі серед специфічних ознак субсидіарного обов’язку повних учасників командитних товариств виділяють наступне:

1) виникнення такого обов’язку в разі не будь-якої неспроможності основного боржника, а тільки у випадку недостатності в останнього майна, що повинна бути підтверджена в судовому порядку;

2) порушення юридичною особою зобов’язань перед третіми особами чи завдання їм збитків;

3) відсутність взаємозв’язку між діями учасника та виникненням боргів у товариства;

4) виконання обов’язку відповідальності за рахунок всього майна такого учасника, тобто необмеженість її розміру законодавчими нормативними вказівками чи вказівками локальних актів;

5) солідарний характер, що передбачає можливість пред’явлення вимоги кредитором командитного товариства до будь-якого повного учасника командитного товариства в повному обсязі чи частково, або до всіх одночасно на вибір кредитора [53, с. 345].

Особливість субсидіарної відповідальності учасників з повною відповідальністю командитного товариства обумовлена дією принципу самостійної майнової відповідальності юридичної особи за своїми зобов’язаннями. Допоки командитне товариство функціонує, воно самостійно відповідає за своїми боргами всім наявним у нього майном. І тільки в тому випадку, якщо майна недостатньо, або учасники (чи інший орган) приймають рішення про ліквідацію товариства, вони можуть бути притягнуті до відповідальності за його зобов'язаннями.

Залучення учасників командитного товариства до цивільно-правової відповідальності за його боргами може бути здійснено тільки через процедуру ліквідації (визнання неплатоспроможності). У цьому виявляється особливість субсидіарної відповідальності учасників командитного товариства.

В німецькому праві застосовуються дещо інші підходи до відповідальності учасників з повною відповідальністю, що обумовлено іншою правовою природою командитного товариства, а саме відсутністю статусу юридичної особи. Відповід-

но до ч. 1 ст. 128 КК Німеччини, якщо до учасника пред'явлено вимогу щодо зобов'язання товариства, він може посилатися на заперечення, які не ґрунтуються на його особі, у тій мірі, в якій такі заперечення можуть бути заявлені самим товариством. Учасник має право відмовити у задоволенні вимоги кредитора доти, доки товариство щодо цього зобов'язання має право на оскарження або зарахування, чи інше перетворювальне право, здійснення якого надає товариству право відмовитися від виконання зобов'язання (ч. 2 ст. 128 КК Німеччини).

В Польщі особливість відповідальності учасників з повною відповідальністю полягає в тому, що учасник відповідатиме своїм майном лише тоді, коли кредитор товариства здійснить спробу стягнення своєї вимоги з майна товариства і таке стягнення виявиться безрезультатним. Правовим підґрунтям є ст. 31 КТТ Польщі, а реалізація відбувається в порядку ст. 778^1 ЦПК Польщі, у відповідності з якою суд, що виніс рішення про стягнення з командитного товариства або командитно-акціонерного товариства, видає виконавчий лист щодо учасника, який несе необмежену відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями товариства, якщо: 1) стягнення проти товариства виявилося безрезультатним, а також тоді, коли 2) є очевидним, що таке стягнення буде безрезультатним. Отже, кредитор повинен принаймні спробувати стягнути свою вимогу з майна товариства, однак це не означає, що товариство має бути повністю позбавлене майна.

Така черговість здійснення стягнення кредитором товариства зумовлена тим, що після вжиття заходів зі стягнення щодо товариства учасник з повною відповідальністю уже не матиме майна, придатного для примусового виконання. Законодавець, зважаючи на це, надав кредиторові можливість, передбачену ч. 2 ст. 31 КТТ, подати позов проти учасника ще до того, як стягнення з майна товариства виявиться безрезультатним. При цьому рішення, отримане в межах такого провадження, може бути виконане лише тоді, коли стягнення щодо товариства стане неможливим за відсутністю майна. Такий механізм надає кредиторові можливість скористатися положеннями про забезпечення позову, що значно підвищує шанси на можливе повне задоволення вимог за рахунок майна учасника.

Відповідальність учасників за зобов'язаннями командитного товариства, що виникли в період після його заснування (укладення засновницького договору), але до внесення до реєстру, має свої особливості.

Відповідно до ч. 3 ст. 31 КТТ Польщі принцип субсидіарної відповідальності учасника виникає лише з моменту внесення командитного товариства до реєстру. Це пов'язано з тим, що правосуб'єктність у КТ виникає лише з моменту його внесення до Національного судового реєстру (ч. 1 ст. 25[1] КТТ). У зв'язку з цим до моменту внесення товариства до реєстру за зобов'язання, що виникли в період після створення товариства, але до його внесення до реєстру, особи, які діяли від його імені, відповідають солідарно. Ця солідарна відповідальність уже не обмежується принципом субсидіарності (ч. 2 ст. 25[1] КТТ).

Таким чином, характерними ознаками цивільно-правової відповідальності учасників з повною відповідальністю є:

1) необмеженість;

2) солідарність;

3) субсидіарність;

4) безпосередність.

Передумовою майнової відповідальності учасників КТ з повною відповідальністю є недостатність майна товариства для задоволення вимог кредиторів [178, с. 248].

Слід відзначити, що в ЦК України та Законі недостатньо чітко сформульовано підставу виникнення субсидіарного обов'язку учасника з повною відповідальністю. Відповідно до ч. 1 ст. 124 ЦК України *у разі недостатності у товариства майна* для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі учасники з повною відповідальністю солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення.

Поняття «у разі недостатності майна» є не зовсім коректним та визначеним. На практиці формулювання ч. 1 ст. 124 ЦК України не виключає ризику виникнення ситуації, коли при достатності майна КТ недобросовісний кредитор, без належних і обґрунтованих підстав звертається зі своєю вимогою до будь-кого з учасни-

ків повного учасника командитного товариства. Недостатність може бути як очевидною, так і зовсім неочевидною. Оскільки недостатність майна не конкретизована законодавчо, то незрозуміло, з якого моменту кредитори вправі пред'явити свої вимоги до учасників товариства – з моменту, коли виникає ризик, що майна товариства буде недостатньо для задоволення вимог кредиторів (наприклад, коли товариство не виконує вимоги кредиторів у встановлені терміни або заявляє про можливість виконання зобов'язань не раніше, ніж закінчиться строк для їх виконання), чи з моменту коли боржника визнано банкрутом та неплатоспроможним. Таке неоднозначне формулювання зумовлює певні труднощі у процесі правозастосування.

Виникає ряд невирішених питань, серед них і порядок встановлення недостатності майна у КТ, зокрема, чи слід для звернення до субсидіарного боржника попередньо фактично реалізувати майно товариства підприємства або факт недостатності майна досить встановити в судовому порядку [53, с. 345]?

Формулювання «недостатність майна» та «неплатоспроможність» не є тотожними у вітчизняному праві. Поняття «неплатоспроможність» означає неспроможність боржника (іншого, ніж страховик або кредитна спілка) виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства (ст. 1). Поняття «недостатність майна» взагалі не визначено в українському законодавстві. Таким чином, в ЦК України як передумова притягнення до субсидіарної відповідальності визначено підставу, яка недостатньо чітко сформульована в Законі.

Тому пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 124 та викласти її в такій редакції: «*У випадку неможливості задоволення вимог кредиторів товариства у повному обсязі та визнання його неплатоспроможним* учасники з повною відповідальністю солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення».

З огляду на це, примусове виконання боргових зобов'язань командитного товариства шляхом звернення стягнення на майно його учасників можливе при

наявності таких умов: фактичної неспроможності товариства, визнання командитного товариства банкрутом, ліквідації товариства [179, с. 342].

В розділі 1.3 детально проаналізовано та відзначено значну поширеність як в Україні, так і в Німеччині та Польщі командитного товариства з ТОВ-учасником з повною відповідальністю (GmbH & Co KG, AG & Co KG). Відповідна структура учасників КТ зумовлена можливістю уникнути повної відповідальності для фізичних осіб, які реально керують суб'єктом господарювання.

У юридичній літературі відзначається, що цивільне законодавство нівелює юридичну відповідальність повних учасників за зобов'язаннями повного або командитного товариства, оскільки не встановлює обмежень на участь у таких товариствах інших господарських товариств (зокрема, товариства з обмеженою відповідальністю). Одним зі шляхів вирішення цієї ситуації є врахування пропозиції окремих науковців про запровадження солідарної відповідальності за зобов'язаннями повного або командитного товариства посадових осіб учасників, що є юридичними особами [190, с. 8].

На думку Ю. М. Юркевича, серед інших варіантів вирішення проблеми, пов'язаної зі складністю притягнення до відповідальності ТОВ-учасників командитного товариства, зокрема, може бути доповнення чинного законодавства України одним із таких положень: а) мінімальний розмір статутного капіталу юридичних осіб - учасників повних товариств (повних учасників командитних товариств); б) субсидіарна відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями повних/командитних товариств фізичних осіб - учасників юридичних осіб, що прямо чи опосередковано пов'язані відносинами участі з такими повними/командитними товариствами; в) субсидіарна відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями повних/командитних товариств кінцевих бенефеціарних власників юридичних осіб, що є учасниками таких товариств; г) положення про те, що засновниками (учасниками) повних/командитних товариств можуть бути юридичні особи виключно в організаційно-правовій формі повних чи командитних товариств тощо [206, с. 122].

На нашу думку, закріплення мінімального статутного капіталу для товариств не дасть належного результату, оскільки досвід господарювання діючих господарських організацій дає підстави поставити під сумнів ефективність відповідного механізму. В Україні є досить типовою практика «вимивання» статутного капіталу, коли відбувається фактичне зменшення статутного капіталу (шляхом виплати завищених дивідендів без реального прибутку, фіктивних договорів (консультації, послуги, позики пов'язаним особам), безповоротних позик засновникам або афілійованим компаніям, продажу активів за заниженими цінами, покриття збитків без належного зменшення статутного капіталу), хоча «на папері» він формально існує.

Пропозиція щодо застосування субсидіарної відповідальності кінцевих бенефіціарних власників чи учасників юридичних осіб, що прямо чи опосередковано пов'язані відносинами участі з такими командитними товариствами теж видається спірною, оскільки суперечитиме основним засадам корпоративного права – обмеженій відповідальності учасників таких товариств (ТОВ, АТ, приватне підприємство тощо).

Тому єдиним слушним способом з перерахованих вище могло би бути обмеження щодо участі колом повних та командитних товариств на правах учасників з повною відповідальністю.

Ще одним аспектом, який потребує уваги, є відповідальність правонаступників (спадкоємців) повних учасників та нових повних учасників командитного товариства.

Правонаступник (спадкоємець) несе відповідальність за борги учасника [52, с. 234-236], що виникли за час діяльності товариства, перед повним товариством, а також за борги товариства перед третіми особами (ч. 4 ст. 69 Закону). Тобто учасник з повною відповідальністю відповідає за боргами КТ незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство. Доктринальним поясненням цієї правової конструкції може служити той факт, що, вступаючи в товариство, новий учасник отримує рівні поряд з вже існуючими учасниками можливості впливати на фінансове становище товариства, розпоряджатися активами товари-

ства, складовими матеріальної бази для задоволення вимог його кредиторів [194, с. 24].

Аналогічні норми містяться у праві Польщі. Новий учасник, який вступає до складу товариства, несе відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до моменту його реєстрації як учасника товариства [99, с. 69].

Іншим дискусійним аспектом відповідальності учасників з повною відповідальністю є межі їх відповідальності в часі.

Як в праві України, так і в праві Польщі та Німеччини існує правило, що учасник повного товариства, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства (ч. 3 ст. 124 ЦК України). Тому з урахуванням норм, наведених вище, складається ситуація, за якої коло відповідальних осіб за боргами КТ ширше, ніж склад учасників КТ (оскільки відповідальними особами є як новий учасник, так і той, який вибув, хоча й з темпоральним обмеженням строком на три роки).

Вченими зауважується, що положення про поширення відповідальності на учасників, які вступили до товариства, незалежно від моменту вступу, та учасників, які вибули з товариства, впродовж визначених законом строків, вказує на певні подвійні стандарти несення відповідальності учасниками за одні й ті ж зобов'язання товариства. Підкреслюється, що у цьому випадку відбувається збільшення кола осіб, які несуть додаткову субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, та порушення правила про те, що за зобов'язаннями учасника, що вибув, відповідальність несе виключно правонаступник [194, с. 25].

На думку Ю. В. Соколовської, за зобов'язаннями КТ мають нести відповідальність тільки ті особи, які вступили до товариства і перейняли на себе всі права і обов'язки учасника з повною відповідальністю на підставі закону або договору [183, с. 14], виходячи з тих міркувань, що деякі з підстав набуття участі в товаристві відносяться до об'єктивних (наприклад, смерть учасника, визнання учасника недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно від-

сутнім, звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства), тобто таких які не залежали від волі учасника, що вибув, та учасника, який набув частку. Тому вчена висловлює пропозицію про застосування диференційованого підходу щодо відповідальності колишніх учасників з повною відповідальністю, які вже вибули з товариства.

Також окремі науковці критично висловлюються щодо тривалості строку в три роки. Я. С. Синявська вважає таку позовну давність обтяжливою для учасників товариства, що припинило своє існування, і пропонує встановити коротші в порівнянні із загальним правилом терміни позовної давності та закріпити законодавчі гарантії у разі примусового виключення та або виходу із складу учасників повного товариства [179, с. 342-343].

Інша проблема пов’язана з термінологією, яка застосовується у вітчизняному корпоративному праві.

Згідно з ч. 1 ст. 125 ЦК України зміни у складі учасників повного товариства можуть бути у зв'язку з:

1) *виходом* учасника повного товариства з його складу з власної ініціативи;

2) *виключенням* із складу учасників;

3) *вибуттям* із складу учасників з причин, що не залежать від учасника. Таким чином, розмежовуються підстави припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством, при цьому «вибуття» не є тотожним з «виходом» та «виключенням». Згадана особливість має не лише виключно теоретичну проблему, пов’язану з відсутністю єдності підходів при вживанні юридичної термінології, але й проблему в практичній площині.

Як було зазначено вище, учасник з повною відповідальністю командитного товариства, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років (ч. 3 ст. 124 ЦК України).

З огляду на це, у випадку вибуття учасник відповідатиме за борги товариства протягом трьох років. А у випадку виходу за власною волею чи виключення у зв’язку з певними порушеннями фактично не відповідатиме за борги, оскільки з

буквального тлумачення змісту диспозиції ч. 3 ст. 124 ЦК України можна зробити висновок лише про випадки вибуття з товариства.

В юридичній літературі пропонується замість терміну «учасник, який вибув із товариства», застосовувати поняття «особа, яка була учасником товариства». Однак такий термін не зовсім вдалий з точки зору юридичної техніки. В цьому випадку доречніше вести мову про *участь* і *припинення участі* в товаристві.

Тому пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 124 ЦК України та викласти її в такій редакції: «Учасник повного товариства, який *припинив участь у* товаристві, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту *припинення його участі*, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому *його участь у товаристві припинена*».

3.2. Цивільно-правова відповідальність вкладників

Юридична відповідальність вкладника командитного товариства залишається однією з найменш досліджених категорій корпоративного права України, попри її істотне значення для стабільності господарського обороту. Законодавець формально обмежує відповідальність вкладника розміром його внеску, однак на практиці виникають ситуації, коли така межа стає юридично розмитою. Зокрема, участь вкладника у фактичному управлінні товариством, укладення правочинів від імені командитного товариства або зловживання корпоративними правами породжують питання про можливість покладення на нього додаткової відповідальності. Судова практика з цього приводу є непослідовною та не забезпечує єдності підходів до кваліфікації правової природи вкладу вкладника та меж його відповідальності. Водночас відсутність чітких критеріїв притягнення вкладника до юридичної відповідальності створює ризики як для кредиторів, так і для інших учасників товариства.

Відповідальність вкладника регулюється ст. 82 Закону України «Про господарські товариства», ст.ст.111-112 КТТ Польщі, ст. 171 КК Німеччини.

Аксіомою є правило про те, що вкладник командитного товариства у порівнянні з учасником з повною відповідальністю несе обмежену відповідальність в межах внесеного ним вкладу. Тобто відповідальність учасника є обмеженою, оскільки вимірюється вартістю вкладу (в тому числі невнесеної частини вкладу).

Правове становище вкладника щодо відповідальності за зобов'язаннями КТ подібне до становища учасників товариства капіталів. Однак, якщо в ТОВ та АТ учасник (акціонер) взагалі не відповідає за зобов'язаннями товариства, вкладник може нести особисту відповідальність в деяких випадках. Тобто з правила про обмеженість відповідальності вкладника виключно вартістю його вкладу є ряд винятків як в праві України, так і в праві іноземних країн, зокрема Польщі, Німеччини.

В Листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 181 від 14.01.2009 року «Про надання роз'яснень» стосовно відповідальності вкладника командитного товариства зазначається, що:

1) якщо вкладник КТ вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій КТ він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин;

2) якщо схвалення КТ не буде отримано, вкладник відповідає перед третіми особами за вчиненим ним правочином усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення;

3) вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом) [151].

В праві Німеччини, так само як і в праві Польщі, відповідальність вкладника має особистий, безпосередній, солідарний та субсидіарний характер. Таким чином, вкладник відповідає за зобов'язаннями товариства-боржника додатково у випадку недостатності майна товариства. В праві України *per analogiam* відповідальність вкладника є особистою, солідарною та субсидіарною.

Слід обумовити різницю між відповідальністю субсидіарною та солідарною в контексті відповідальності вкладника КТ. Останній стосовно товариства несе субсидіарну відповідальність перед кредиторами [119, с. 21]. Звернення стягнення на майно вкладника можливе лише після звернення відповідних вимог до товариства та у зв'язку з недостатністю майна останнього.

В праві Польщі міститься цікаве деталізуюче положення, згідно із яким учасник має право відмови від погашення вимог кредитора доти, доки товариство особисто не висловить заперечень. В такому випадку кредитор може визначити товариству двотижневий строк для висловлення заперечень (ст. 35 КТТ) [99, с. 65].

Одне із питань, яке виникає в контексті субсидіарної відповідальності вкладників, полягає в тому, чи їх відповідальність є солідарною по відношенню до відповідальності учасників з повною відповідальністю. Тобто чи вкладник відповідає перед кредиторами товариства лише у випадку недостатності майна учасників з повною відповідальністю чи на рівні з ними. Як в українському праві, так і в праві Польщі та Німеччини, немає спеціальної правової норми, яка би розкривала відповідь на це питання. Тому, виходячи із загальних норм корпоративного права, розуміється, що вкладник відповідає за борги товариства солідарно з учасниками з повною відповідальністю.

Однак не завжди відповідальність вкладника обмежена вартістю вкладу. В праві України, так само як і в праві Польщі та Німеччини, закріплено ряд випадків, коли вкладник покриває борги товариства понад вартість свого вкладу. Зокрема, у вітчизняному корпоративному праві передбачено відповідальність вкладника командитного товариства понад вартість його вкладу у випадку:

- якщо схвалення командитного товариства не буде отримано, вкладник несе відповідальність перед третіми особами за вчинений ним правочин усім своїм майном, на яке за законом може бути звернене стягнення (ч. 2 ст. 82 Закону);
- вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому цим же засновницьким договором (меморандумом) (ч. 2 ст. 138 ЦК України);

- вкладник командитного товариства відповідає за борги товариства, які виникли до його вступу у товариство, перед третіми особами в тому ж порядку, що й інші вкладники (ч. 3 ст. 82 Закону);

- у випадку зазначення найменування вкладника в найменуванні товариства (ч. 5 ст. 75 Закону).

Додаткова відповідальність вкладника в корпоративному праві Польщі передбачена:

1) у випадку зазначення прізвища (найменування) вкладника у фірмовому найменуванні товариства він несе відповідальність за зобов'язаннями товариства як повний учасник;

2) вкладник, який вступає до командитного товариства, несе відповідальність за зобов'язаннями товариства, що існували на момент його запису до реєстру (ч. 1 ст. 114 КТТ);

3) вкладник, який уклав договір товариства з підприємцем, несе відповідальність за зобов'язаннями, що виникли у зв'язку з веденням цієї підприємницької діяльності до моменту внесення запису до Реєстру;

4) у випадку, коли вкладник діє від імені товариства за довіреністю та не пред'явив своєї довіреності або перевищив її обсяг, він несе повну необмежену відповідальність за зобов'язаннями, що виникли на підставі здійснюваних ним від імені товариства дій (ч. 2 ст. 118 КТТ);

5) у випадку перетворення товариства осіб, в якому обсяг відповідальності був ширшим, ніж відповідальність вкладника, вкладники у перетвореному товаристві несуть відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до дня перетворення, згідно з попередніми правилами, що застосовувалися до товариства, що перетворилось, впродовж трьох років від дня перетворення [99, с. 68].

З огляду на це, перелік підстав відповідальності вкладника понад вартість його вкладу в праві України, Польщі та Німеччини за деякою різницею формулювань є таким самим.

Однак є й ряд відмінностей.

По-перше, звертає увагу на себе формулювання ч. 2 ст. 138 ЦК України, у відповідності з яким вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом). Тобто, з цього випливає, що засновники, користуючись свободою договору, можуть закріпити в засновницькому договорі:

1) відсутність обов'язку вкладника покрити борги товариства в рамках невнесеної ним частки; або навпаки

2) підвищену відповідальність вкладника у випадку невнесення ним вартості владу в повному обсязі – як своєрідний вид юридичної відповідальності за невиконання своїх обов'язків перед товариством.

На думку Ю. Ю. Симонян, якщо вкладник не виконав чи неналежним чином виконав свій обов'язок по внесенню вкладів, він повинен відповідати як перед кредиторами товариства, так і перед самим товариством у зв'язку з: 1) невиконанням свого корпоративного обов'язку щодо внеску до складеного капіталу, що є фактично зобов'язанням при вступі до товариства; 2) можливими негативними наслідками для інших учасників, зумовлених, наприклад, зменшенням складеного капіталу тощо [82, с. 141].

В. Г. Жорнокуй заперечує, оскільки в цьому випадку існуватиме «подвійний» характер відповідальності вкладника, що суперечитиме загальним засадам цивільного законодавства про неможливість притягнення особи двічі за одне і те ж правопорушення [76, с. 460-461].

Складається враження, що формулювання ч. 2 ст. 138 ЦК України дещо суперечить загальним засадам юридичної відповідальності учасників корпоративних правовідносин, які не повністю внесли вклади до статутного капіталу. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників. Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом акціонерного товариства, від-

повідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Тобто ключовий принцип: учасник (акціонер) відповідає в межах невнесеної ним суми вкладу. Дане правило є цілком виправданим, оскільки спрямоване на забезпечення вимог кредиторів, які часто орієнтуються на розмір складеного (статутного) капіталу і не мають можливості пересвідчитися, чи засновники (учасники) повністю сформували складений (статутний) капітал.

Тому, вважаємо, що можливість учасників КТ звільнити вкладників від відповідальності у випадку невнесення ними своїх вкладів загрожує інтересам кредиторів товариства та перешкоджає усвідомленню вкладниками невідворотності того, що вони повинні повністю внести вартість свого вкладу.

З іншого боку закріплення підвищеної відповідальності вкладників у випадку невнесення ним вкладу: 1) забезпечуватиме інтереси кредиторів; 2) мотивуватиме вкладників до вчасного та в повному обсязі виконання свого обов'язку щодо сплати вартості вкладів.

Тому пропонуємо залишити право засновників (учасників) на свій розсуд визначати порядок та обсяг відповідальності вкладників, що не внесли в повній мірі вартість вкладів, але з уточненням, що відповідальність останніх не може бути нижчою від вартості невнесеної частини вкладу. Відповідно пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 138 ЦК України реченням наступного змісту: «Обсяг відповідальності вкладника не може бути меншим невнесеної суми вкладу».

Крім того, доцільним вбачається уніфікований підхід до закріплення відповідальності вкладників в рамках одного нормативно-правового акту. Більшість випадків цивільно-правової відповідальності вкладника регулюється ст. 82 Закону України «Про господарські товариства». І лише правова норма стосовно відповідальності за невнесення (неповне внесення) вкладу закріплена в ст. 138 ЦК України. З точки зору нормотворчої техніки таке розпорошення норм, що регулюють одні і ті ж правовідносини не сприяє якісному та ефективному правовому регулюванню. Доцільним вбачається закріпити аналогічне правило із змінами в Законі України «Про господарські товариства».

Тому пропонуємо доповнити ст. 82 Закону частиною четвертою та викласти її в такій редакції: «Вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом), *обсяг якої не може бути меншим від вартості невнесеної частини вкладу*».

Частину 2 ст. 138 ЦК України доцільно відповідно виключити.

Одне із дискусійних питань відповідальності вкладника полягає в тому, чи можна застосовувати виключення вкладника як захід його притягнення до юридичної відповідальності.

До прикладу, стосовно ТОВ однойменним Законом закріплюється право загальних зборів прийняти рішення про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу, якщо цей учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Стосовно акціонерних товариств України навпаки. ВГС України зазначив, що до правовідносин, пов'язаних з набуттям, передачею та припиненням корпоративних прав у АТ, не можуть бути застосовані загальні правові норми, які визначають порядок вступу особи до складу учасників господарського товариства, виходу та виключення учасника з господарського товариства. Як наслідок, господарські суди не мають правових підстав для задоволення позовних вимог про вихід або виключення позивача-акціонера з АТ та виділення йому частки майна товариства (крім випадку ліквідації товариства).

Аналогічно ВГС України відзначив і стосовно командитних товариств. Чинним законодавством не передбачено можливості виключення вкладників з командитних товариств (п. 4.2.).

Варто також зазначити, що питання виключення учасника не регламентується спеціальними положеннями про КТ. Тому на практиці засновники звертаються до загальних положень про виключення учасника в ТОВ за аналогією Закону.

Наведемо такий приклад із судової практики (Рішення господарського суду Полтавської області, Справа №917/1722/17).

В 2017 році було подано позов про усунення перешкоди по управлінню командитним товариством "ОСОБА_1, ОСОБА_3 та інші - фірма "ЛЮКС". Позовні вимоги полягали в наступному.

Згідно норм п.7 ст. 80 діючого на той час ГК України «повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва».

Нотаріуси відмовлялися підписувати нові установчі документи командитного товариства, якщо його повні учасники не зареєстровані як суб'єкти підприємництва, а ОСОБА_2 і ОСОБА_3 не бажали виконувати вимоги ГК України.

Учасники з повною відповідальністю командитного товариства «ОСОБА_1, ОСОБА_3 та інші - фірма «ЛЮКС» _ОСОБА_2 та ОСОБА_3 на момент подання позову всупереч нормам статті 80 ГК України не були зареєстровані як суб'єкти підприємництва.

Таким чином, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 своєю бездіяльністю перешкоджали процесу приведення установчих документів командитного товариства у відповідність до норм чинного законодавства України, а тому не могли в подальшому бути повними учасниками командитного товариства.

Суд при винесенні рішення керувався абз. 2 п. 3.10. рекомендацій Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. №04-5/14 "Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин", де зазначено, що у вирішенні спорів, пов'язаних з виключенням таких учасників з відповідних товариств, господарським судам слід враховувати, що прийняття рішення про виключення учасника з господарського товариства законом віднесено до компетенції учасників цих товариств, а не господарського суду. Суд лише перевіряє обґрунтованість та законність прийняття рішення про виключення учасника у разі подання останнім позову про визнання такого рішення недійсним. В свою чергу позивачем у вказаній справі не було надано будь-яких відомостей щодо фактів систематичного невиконання або неналежного виконання обов'язків учасників

товариства, а також доказів того, що відповідачі своїми діями перешкоджали досягненню цілей товариства.

З огляду на це, у вищенаведеній справі господарський суд дійшов висновку про необґрунтованість та недоведеність позовних вимог, що мало наслідком відмову у їх задоволенні [166].

Однак, на нашу думку, відсутність в Законі норми про можливість виключити вкладника не слід трактувати як таку неможливість взагалі. В законодавстві дійсно відсутні механізми виключення вкладника з КТ. Однак і заборони також немає. Відповідний порядок можливо і навіть доцільно передбачати в засновницькому договорі. В протилежному випадку в учасників з повною відповідальністю будуть відсутні важелі впливу для того, щоб змусити вкладника сплатити повну вартість вкладу у випадку відмови або зволікання із повною оплатою вартості вкладу.

Більше того, вчасна оплата вартості вкладів має вагоме значення для формування ресурсу з метою провадження господарської діяльності КТ. Тому право повних учасників на виключення вкладника потрібно передбачити також і в Законі. А на рівні засновницького договору учасникам повинно надаватися право деталізації відповідної процедури виключення.

З урахуванням вищенаведеного пропонуємо доповнити статтю 80 Закону частиною четвертою такого змісту: «4. Учасники з повною відповідальністю мають право прийняти рішення про виключення вкладника, який має заборгованість із внесення вкладу, якщо вклад не внесено ним протягом встановленого Законом строку».

Одним із наслідків цивільно-правової відповідальності вкладника є звернення стягнення на його вклад. Звернення стягнення за зобов’язаннями учасників КТ відбувається в дещо іншому порядку ніж це відбувається, наприклад, у випадку із зверненням стягнення за зобов’язаннями учасника ТОВ. Відповідно до ст. 22 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» звернення на частку допускається. Тобто кредитори учасника-боржника можуть набути участь в ТОВ через набуття корпоративних прав на частку.

Стосовно частки учасників з повною відповідальністю таке звернення є неможливим як за законодавством України, так і в праві Польщі та Німеччини. При зверненні вимог за особистими зобов’язаннями учасника з повною відповідальністю допускається лише виплата кредиторам вартості вкладу. Відповідно до статті 73 Закону України "Про господарські товариства" звернення стягнення на частку учасника в повному товаристві за його власними зобов'язаннями не допускається. У разі недостатності майна учасника для покриття боргів за особистими зобов'язаннями кредитори можуть вимагати в установленому порядку виділення частки учасника-боржника.

Тобто кредитори не можуть набути право участі в КТ замість учасника (боржника) з повною відповідальністю. Однак поряд з майновим еквівалентом вартості частки учасника допускається виділення майна в натурі. Відповідно до ч. 1 ст. 131 ЦК України у разі недостатності майна учасника з повною відповідальністю для виконання його зобов’язань перед кредиторами вони можуть вимагати у встановленому порядку виділу частини майна товариства, пропорційної частці учасника-боржника у складеному капіталі товариства.

Стосовно звернення стягнення за особистими зобов’язаннями вкладника, то такий порядок в законодавстві не закріплено. ВГС України зазначив, що ст. 137 ЦК України та ст. 79 Закону України "Про господарські товариства" передбачено право вкладників КТ лише на їх вклад до статутного капіталу, тому стягнення за зобов'язаннями вкладника КТ може бути звернено лише на *частку вкладника у статутному капіталі* товариства, а не на частину майна товариства, пропорційну його частці (абз. 3 п. 4.23 Постанови). Маючи на увазі складений капітал КТ, не зовсім ясно, що розуміється під часткою вкладника у статутному капіталі товариства: набуття права на вклад і таким чином набуття статусу вкладника чи лише право на отримання грошового еквіваленту, пропорційного вартості вкладу у складеному капіталі товариства. Найбільш ймовірно мається на увазі право кредиторів вимагати грошовий еквівалент вартості його вкладу.

Однак, оскільки звернення на вклад прямо не заборонено (на відміну від заборони на звернення вимог за зобов’язаннями на частку учасника з повною від-

повідальністю), то, вважаємо, учасники можуть закріпити в засновницькому договорі порядок набуття кредиторами вкладу вкладника-боржника і відповідно отримання статусу вкладника КТ.

Вище зазначалося, що цивільно-правова відповідальність вкладника в праві України обмежується вартістю вкладу. В цьому контексті вартий уваги досвід Німеччини та Польщі щодо встановлення можливості кратного розміру майнової відповідальності вкладника, тобто обсягу відповідальності, який перевищує вартість внеску вкладника.

В корпоративному праві Німеччини обсяг відповідальності обмежується сумою, що зареєстрована в комерційному реєстрі. Зважаючи на це, якщо вклад вкладника в складеному капіталі збільшився, але в реєстрі відповідне збільшення не відображене, стягнення на вартість незареєстрованої різниці не допускається.

Разом з тим існують випадки, коли кредитори можуть звернутися з вимогою про відшкодування збитків понад зареєстровану в комерційному реєстрі суму. Зокрема, кредитори можуть вимагати стягнення з частини вкладу, що перевищує суму внесену до комерційного реєстру у випадку, якщо:

1) про збільшення оголошено звичним в комерційному обороті способом або

2) товариство повідомило їх про збільшення вкладу в інший спосіб (ч. 2 ст. 172 КК).

Домовленість учасників, згідно якої вкладники звільняються від обов’язку внесення вкладу або їм надається відстрочка, не має сили по відношенню до кредиторів. Якщо вклад повернуто вкладнику, то по відношенню до кредиторів він вважається невиплаченим. Це правило також застосовується в тому випадку, якщо вкладник отримав долю в прибутку, в той час як його доля в капіталі внаслідок збитків виявилася меншою від зареєстрованої в комерційному реєстрі або якщо внаслідок такої виплати доля вкладника стане меншою від вказаної суми (ч. 4 ст. 172 КК) [98, с. 173].

В українському праві вище згадані особливості залишилися не врегульовані на рівні Закону.

Відмінність права товариств України та права товариств Польщі і Німеччини полягає також в обсязі відповідальності, який може бути встановлено для вкладників. В німецькому праві розрізняється розмір вкладу (*Pflichteinlage*) та обсяг відповідальності (*Haftungssumme* або *Hafteinlage*). Вкладом є вартість майна, що внесена до складеного капіталу товариства, але обсяг відповідальності вкладника може бути тотожний або перевищувати вартість вкладу.

Однак слід зауважити, що не завжди в засновницькому договорі ці суми диференційовані. Тому у випадку, якщо розмір відповідальності вкладника не зазначений, то припускається, що обсяг його відповідальності тотожний вартості його вкладу.

В праві Польщі командитна сума є визначеною у договорі товариства грошовою сумою, що записується до Національного судового реєстру та оприлюднюється у Судовому та Господарському Моніторі. Ця сума вказується у польських злотих. Вона визначає верхню та нижню межу «типової» відповідальності вкладника за зобов'язаннями командитного товариства. Натомість внесок вкладника може бути внесений у меншому, рівному або вищому розмірі, ніж командитна сума [99, с. 80].

Розмір командитної суми може бути змінений для кожного вкладника у будь-який час. Зменшення командитної суми зумовлює зміну договору товариства та вимагає одноголосного рішення усіх учасників, за винятком, коли договір товариства передбачає інше. Внесення інформації до Реєстру щодо зменшеної командитної суми має конститутивний характер, тобто визнається таким з моменту його запису.

Слід зазначити, що за польським правом зменшення командитної суми не спричиняє правових наслідків для кредиторів, вимоги яких виникли до дня запису про зменшення командитної суми до реєстру (ст. 113 КТТ). Збільшення командитної суми також вимагає зміни засновницького договору та реєстрації в Реєстрі. Запис про збільшення командитної суми до реєстру має декларативний характер, тобто діє з моменту його фактичного здійснення. Однак запис зменшеної командитної суми до Реєстру має конститутивний характер, тобто визнається чинним з мо-

менту внесення такого запису. Зменшення командитної суми зумовлює зміну договору товариства та вимагає одноголосного рішення усіх учасників, крім випадку, коли договір товариства передбачає інше.

Співвідношення між командитною сумою та фактично внесеним вкладом може визначати такі особливості відповідальності вкладника. По-перше, у разі якщо погоджений вклад не був внесений, вкладник відповідає своїм особистим майном у межах задекларованої та занесеної до реєстру командитної суми. По-друге, якщо фактично внесений вклад, є меншим за командитну суму, вкладник несе відповідальність у розмірі різниці між командитною сумою та вкладом. По-третє, у випадку коли фактично внесений вклад дорівнює командитній сумі або перевищує її, вкладник не несе особистої відповідальності.

Зважаючи на це, більшість положень корпоративного права України, Польщі та Німеччини є схожими за суттю правового регулювання. Однак відмінність полягає в тому, що у вітчизняному праві відсутнє відмежування вкладу учасника від розміру його відповідальності. Тобто відповідальність вкладника завжди визначається вартістю його вкладу. Вважаємо, варто врахувати позитивний досвід затвердження командитної суми, яка надає можливість закріпити додаткову цивільно-правову відповідальність вкладника, і відповідно запропонувати визначення даного поняття.

На наш погляд, командитна сума – це майновий обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника, який визначається засновницьким договором та не може бути меншим, ніж розмір вкладу вкладника. І відповідно пропонуємо внести зміни до ст. 82 Закону з метою доповнення її частиною 4 про командитну суму: «Засновницьким договором може бути передбачено відповідальність вкладника в розмірі командитної суми, яка може бути більшою за вартість його вкладу».

Як уже зазначалося вище, вкладник командитного товариства уповноважений діяти від імені товариства, в тому числі вчиняти правочини лише на підставі виданої йому довіреності. Тому в разі, якщо вкладник товариства вчинив правочин від імені та в інтересах КТ, але без відповідних повноважень, такий правочин створює, змінює, припиняє цивільні обов’язки для самого вкладника, а не для КТ.

Однак у разі схвалення таких дій вкладника товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин (ч. 1 ст. 138 ЦК). В іншому випадку, якщо схвалення командитним товариством не отримано, вкладник відповідає перед третіми особами за вчиненим ним правочином усім своїм майном, на яке відповідно до Закону може бути звернене стягнення.

Проблемним, на нашу думку, є положення стосовно скасування відповідальності вкладника стосовно правочинів погоджених товариством.

У відповідності з ч. 1 ст. 82 Закону, якщо вкладник КТ вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він *звільняється* від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин. При цьому не до кінця зрозумілою залишається доля вкладу такого вкладника. У випадку, якщо внаслідок вчиненого правочину у товариства виникне значна заборгованість перед кредиторами, то останні мають право звернути свої вимоги на: 1) майно товариства; 2) майно учасників з повною відповідальністю; 3) вклади вкладників у товаристві. І в останньому випадку виникає парадоксальна ситуація, коли інші вкладники ризикують втратою свого вкладу, в той час як вкладник, який безпосередньо укладав правочин, виходячи з буквального тлумачення правової норми, звільняється від відповідальності.

На нашу думку, така різність підходів до відповідальності повинна бути усунута. Тому пропонуємо внести зміни до частини першої статті 82 Закону України «Про господарські товариства» та викласти її в такій редакції:

«Якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством вкладник *несе відповідальність* перед кредиторами за вчинений правочин *в межах вартості свого вкладу»*.

Не погоджуємося з висловленою в літературі думкою про те, що особливості відповідальності засновників за зобов’язаннями, вчиненими в інтересах товариства, перед кредиторами та за недотримання процедури формування майна за рахунок внесків засновників перед товариством можуть бути визначені тільки в засновницькому договорі на власний розсуд засновників товариства [183, с. 14].

Безумовно, засновницький договір має першочергове значення. Однак в Законі України «Про господарські товариства» також передбачені певні особливості притягнення учасників КТ до юридичної відповідальності. Зокрема, якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин (ч. 1 с. 82 Закону). Вкладник командитного товариства відповідає за борги товариства, які виникли до його вступу у товариство, перед третіми особами в тому ж порядку, як і інші вкладники (ч. 3 с. 82 Закону). Якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства (ч. 5 ст. 75). Отже, в Законі передбачено ряд підстав для притягнення вкладника до відповідальності.

В корпоративному праві Польщі містяться деякі особливі підстави відповідальності вкладника, зокрема, якщо один із повних учасників самостійно провадив до заснування КТ підприємницьку діяльність від власного імені. У випадку заснування КТ з особою, що займалась підприємництвом від власного імені і за власний рахунок, вкладник відповідає також за зобов’язаннями, що виникли в процесі здійснення підприємницької діяльності таким повним учасником, та існували на момент внесення КТ до Реєстру (ст. 116 КТТ).

Даний механізм відрізняється від того, який передбачений, наприклад, в праві України (ч. 3 ст. 82 Закону), оскільки у вітчизняному праві вкладник КТ відповідає тільки за борги товариства, які виникли до його вступу у товариство, перед третіми особами в тому ж порядку, що й інші вкладники. Однак вкладник не відповідає за борги повного учасника, який провадив діяльність, наприклад, зареєструвавши самостійно власне приватне підприємство до моменту заснування КТ.

Метою відповідної правової норми (ст. 116 КТТ) в Польщі є охорона інтересів кредиторів підприємця. А правовим наслідком – відповідальність інших учасників (як вкладників, так і учасників з повною відповідальністю) за зобов’язаннями учасника КТ, що раніше провадив самостійно підприємницьку діяльність від власного імені.

Концептуально даний механізм первинно знайшов своє місце в праві Німеччини, а вже потім був реалізований в ст. 116 КТТ Польщі. В праві Німеччини концепція відповідальності учасників КТ за зобов'язаннями одного із учасників, що провадив діяльність від власного імені (*Einzelkaufmann)* до моменту вступу в КТ, отримала назву «концепція маси відповідальності» (нім. *Haftungsfondtheorie* або пол. *teoria masy odpowiedzialnej*) чи «концепція триваючої відповідальності» (нім. *Haftungskontinuitätstheorie,* пол. *teoria kontynuacji odpowiedzialności*) [2, с. 529]. Її зміст полягає в тому, що вкладник який має на меті отримати зиск від спільного КТ з особою, яка має вже певний досвід у відповідній сфері діяльності (базу клієнтів тощо), також повинен усвідомлювати і нести ризик відповідальності за підприємницьку діяльність розпочату до моменту заснування їх спільного підприємства.

Під здійсненням підприємницької діяльності від власного імені в праві Польщі в цьому контексті слід розуміти як здійснення одноосібної підприємницької діяльності (*przedsiębiorca jednoosobowy*), так і в статусі співзасновника підприємства. При цьому передумовою для застосування відповідальності передбаченої ст. 116 КТТ є майново-організаційний зв'язок (*związek majątkowoorganizacyjny*) між діяльністю КТ та попередньою підприємницькою діяльністю відповідного засновника.

Презюмується, що особа, яка провадила раніше підприємницьку діяльність самостійно, в КТ має статус учасника з повною відповідальністю. Однак, виходячи із формулювання ст. 116 КТТ, допускається розширене тлумачення суб'єктного складу. Тобто учасники КТ відповідатимуть за зобов'язаннями підприємця (особи, що провадила самостійно підприємницьку діяльність) навіть в тому випадку, якщо він перебуває в КТ в статусі лише вкладника, а не учасника з повною відповідальністю. Кількість учасників КТ для застосування відповідальності передбаченої ст. 116 КТТ не обмежується.

Щоправда дискусійним залишається питання, чи відповідають за зобов'язаннями учасника-підприємця інші учасники КТ субсидіарно чи солідарно, оскільки ст. 116 КТТ Польщі не дає однозначної відповіді на це.

На нашу думку, доцільно закріпити «концепцію триваючої відповідальності» також і в українському корпоративному праві. Перш за все, з врахуванням вищенаведеного, слід сформулювати відповідну теоретичну дефініцію.

З нашої точки зору, концепція триваючої відповідальності – це цивільно-правова відповідальність вкладника командитного товариства за зобов'язаннями учасника з повною відповідальністю, що виникли в рамках його особистої підприємницької діяльності до моменту заснування командитного товариства та початку провадження таким товариством господарської діяльності.

З метою захисту інтересів кредиторів учасника з повною відповідальністю командитного товариства пропонуємо внести відповідні зміни до Закону та доповнити ст. 82 положенням наступного змісту: «Вкладник командитного товариства відповідає за борги учасника з повною відповідальністю, що виникли у зв'язку із здійсненням ним підприємницької діяльності до моменту заснування цього товариства».

ВИСНОВКИ

1. Командитне товариство в праві України сформувалось на основі німецької моделі, однак з деякими суттєвими відмінностями: 1) дублювання правового регулювання, а саме регулювання правового статусу командитного товариства одночасно Цивільним кодексом України та Законом України «Про господарські товариства»; 2) наявність статусу юридичної особи; 3) обмеженість майнової участі вкладників; 4) неможливість заперечення проти дій учасників з повною відповідальністю, що виходять за рамки звичної підприємницької діяльності товариства. У порівнянні з товариствами капіталу (ТОВ, АТ), для яких характерні динамічність змін правого регулювання, нормативно-правова основа командитного товариства в Україні, Польщі, Німеччині характеризується: а) відносною статичністю, лише незначними змінами правового регулювання; б) відсутністю впливу та запозичень інститутів англо-американського права, що є доволі притаманним для товариств капіталу.

2. В історико-правовому розвитку командитного товариства виділено наступні періоди:

1) XIX - поч. XX ст. – період зародження командитної форми (товариства на вірі) на українських землях в складі Російської імперії;

2) 1923 - 1930 рр. – формування командитного товариства в законодавстві УРСР;

3) 1930 - 1991 рр. – період повної відсутності командитного товариства як в господарському обороті, так і в праві Української РСР;

4) 1991 - 2004 рр. – відновлення правової форми командитного товариства у вітчизняному корпоративному праві на основі німецької правової моделі на підставі Закону України «Про господарські товариства»;

5) 2004 - 2025 рр. - 1) дуалізм (ЦК України та ГК України) правового регулювання командитного товариства; 2) встановлення додаткових вимог до суб’єктного складу (наявність статусу фізичної особи-підприємця для учасника з повною відповідальністю); 3) наявність низки невідповідностей та суперечностей в правово-

му регулюванні командитного товариства зумовлених дуалізмом правового регулювання;

6) 2025р. - посьогодні – превалювання атипового (непритаманного для країн континентальної Європи) цивільно-правового регулювання товариства внаслідок скасування ГК України.

3. Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які не беруть участі в здійсненні підприємницької діяльності товариством та несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум їх вкладів або в обсязі визначеному засновницьким договором.

4. Спільними рисами КТ для права України, Німеччини та Польщі є: 1) превалювання диспозитивного методу в правовому регулюванні корпоративних правовідносин між учасниками КТ; 2) наявність учасників з повною та обмеженою відповідальністю; 3) пріоритет забезпечення майнових інтересів вкладника та одночасне виключення його з управління та ведення справами товариства. Основні відмінності між КТ та негласним товариством в праві Німеччини та Польщі зводяться до наступного: 1) відсутність необхідності реєстрації договору негласного товариства в судовому реєстрі; 2) обмеженість кількості учасників негласного товариства двома особами; 3) відсутність гарантованого прибутку на вклад негласного товариства. Тому в підприємницькій практиці КТ набуло значно більшого поширення у порівнянні з негласним товариством; кількість негласних товариств в останні роки поступово зменшується.

5. Перевагами командитного товариства, як форми господарської діяльності, є: 1) простота створення; 2) відсутність вимоги до розміру та порядку формування складеного капіталу; 3) значний рівень диспозитивності регулювання корпоративних відносин між учасниками; 4) особистий контроль над справами товариства повними учасниками; 5) обмеження відповідальності вкладників внеском у майні товариства. До недоліків слід віднести: 1) застаріле правове регулювання; 2) немо-

жливість залучення значного обсягу фінансування через існуючі обмеження на участь вкладників у складеному капіталі; 3) відсутність преференцій в оподаткуванні у порівнянні з товариствами капіталу.

6. Засновницький договір КТ є особливим видом інвестиційного договору, який попри гарантування права вкладника на отримання прибутку, визначає порядок заснування, ведення справ та управління товариством повними учасниками, припинення товариства та притягнення до майнової відповідальності його учасників. Серед істотних умов засновницького договору, окрім зазначених на сьогодні в законі, слід закріпити наступні: 1) перелік рішень, які потребують погодження з вкладниками; 2) умови про відповідальність за невнесення вкладу; 3) розмір командитної суми у випадку неплатоспроможності товариства.

7. Форма засновницького договору КТ є проста письмова. З урахуванням тенденції до цифровізації корпоративного права варто врахувати і передбачити можливість укладення засновницького договору в електронній формі з метою спрощення процедури залучення вкладників.

8. Вкладник є стороною засновницького договору на рівні з учасником з повною відповідальністю, оскільки є учасником корпоративних правовідносин, володіє корпоративними правами та обов'язками та несе цивільно-правову відповідальність в межах вартості вкладу. Сучасна нормативна регламентація вкладу не відповідає системі об'єктів цивільних прав та суттєво обмежує можливості учасників щодо формування складеного капіталу. Вважаємо, що необхідно розширити перелік об'єктів цивільних прав, які вкладник може внести до командитного товариства (гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом).

9. Суб'єктами корпоративного управління в командитному товаристві є виключно учасники з повною відповідальністю. Вкладники не можуть брати участі в управлінні діяльністю командитного товариства та не мають права заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства, *за винятком тих, які виходять за межі звичайної повсякденної діяльності товариства, якщо інше не визначено засновницьким договором*». З урахуванням превалювання диспозитивного методу правового регулювання, вважаємо, що для виконання функцій

корпоративного управління (виконання, нагляду, контролю) допустимим є створення учасниками органів управління (виконавчий орган, наглядову раду) за аналогією з товариствами капіталу.

10. *Ведення справ КТ* – це представництво товариства учасниками з повною відповідальністю у відносинах з третіми особами в процесі здійснення юридично значимих дій. *Управління товариством* – це діяльність учасників з повною відповідальністю щодо прийняття рішень, з метою виконання завдань і досягнення мети товариства, визначеної засновницьким договором. *Участь у КТ* — це форма здійснення корпоративних прав, що полягає у можливості учасника брати участь в управлінні товариством (за виключенням вкладників), отримувати частку прибутку та активів у разі ліквідації, а також виконувати передбачені законом обов'язки. Вкладники не ведуть справи та не здійснюють управління КТ, однак беруть іншим чином участь в діяльності товариства.

11. Підтримано висловлену в доктрині точку зору щодо необхідності уніфікованого підходу до правового регулювання реорганізації командитних товариств та інших видів господарських товариств. Разом з тим обґрунтовано доцільність систематизації підстав припинення КТ, як норм матеріального права, в рамках Закону України «Про господарські товариства» в такому переліку: 1) закінчення терміну, на який воно було засноване; 2) прийняття рішення учасниками про ліквідацію; 3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю; 4) вибуття всіх вкладників товариства; 5) розірвання засновницького договору повним учасником або кредитором повного учасника; 6) визнання товариства неплатоспроможним; 7) набрання законної сили рішенням суду про ліквідацію за заявою учасника; 8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності.

12. Характерними ознаками цивільно-правової відповідальності учасників з повною відповідальністю є: 1) необмеженість; 2) солідарність; 3) субсидіарність; 4) безпосередність. Аргументовано обмеження участі повного учасника зі статусом юридичної особи в командитному товаристві колом повних та командитних товариств. Інші, запропоновані у доктрині, способи не будуть ефективними у

зв’язку з ризиком їх обходу (ризик «вимивання» статутного капіталу у випадку закріплення мінімального розміру для ТОВ-повних учасників) або суперечитимуть засадам теорії корпоративної відповідальності (наприклад, застосування субсидіарної відповідальності до кінцевих бенефіціарних власників чи учасників юридичних осіб).

13. Субсидіарна відповідальність вкладників та учасників з повною відповідальністю може бути як з множинністю, так і без множинності осіб на стороні субсидіарного боржника. Субсидіарні зобов’язання повного учасника є обмеженими в часі тривалістю його участі та протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства.

14. У вітчизняному праві відсутнє відмежування вкладу учасника від обсягу його відповідальності (командитної суми), оскільки цивільно-правова відповідальність вкладника фактично обмежується вартістю його вкладу. Командитна сума – це майновий обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника, який визначається засновницьким договором та не може бути меншим, ніж розмір вкладу вкладника. Доведено, що обсяг майнової відповідальності та розмір вкладу вкладника не є тотожними, оскільки обсяг цивільно-правової відповідальності вкладника може бути більшим за вартість його вкладу.

15. Обґрунтовано право засновників (повних учасників) на свій розсуд визначити порядок та обсяг відповідальності вкладників, що не внесли в повній мірі вартість вкладів, але з уточненням, що обсяг відповідальності останніх не може бути меншим від вартості невнесеної частини вкладу. Виключення вкладника є однією з форм його цивільно-правової відповідальності. Повні учасники мають право виключити вкладника у випадку невнесення ним вкладу в повному обсязі або з порушенням строків.

16. Запропоновано впровадження концепції триваючої відповідальності (відповідальності учасників за боргами учасника з повною відповідальністю, що виникли з його дій до моменту заснування КТ) в українське корпоративне право.

На підставі вищенаведених висновків пропонуємо внести зміни до чинного корпоративного законодавства:

1) до Закону України «Про господарські товариства»:

а) внести зміни і виключити з частини 2 статті 4 Закону положення про необхідність вказівки в засновницькому договорі відомостей про предмет господарської діяльності товариства;

б) частину 1 статті 75 викласти в такій редакції:

«1. Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які не беруть участі в здійсненні підприємницької діяльності товариством та несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум їх вкладів або в обсязі визначеному засновницьким договором.

в) частину 2 статті 76 Закону викласти в такій редакції:

«2. В засновницькому договорі стосовно вкладників вказуються; 1) сукупний розмір їх часток у майні товариства; 2) розмір, склад і порядок внесення ними вкладів; 3) перелік рішень, які потребують погодження з вкладниками; 4) умови про відповідальність за невнесення вкладу; 5) розмір командитної суми у випадку неплатоспроможності товариства.

г) статтю 78 Закону України «Про господарські товариства» викласти в такій редакції:

«1. Вкладник може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошей, цінних паперів, іншого майна, якщо інше не встановлено законом.

2. Порядок вступу учасника до товариства визначається засновницьким договором.

3. Рішення про вступ учасника з повною відповідальністю приймається одноголосно всіма учасниками товариства.

4. Рішення про вступ вкладника приймається простою більшістю голосів учасників з повною відповідальністю»;

д) доповнити Закон статтею 78-1 «Переважне право учасника товариства»:

«1. Вкладники та учасники з повною відповідальністю користуються переважним правом купівлі вкладу пропорційно до розмірів своїх часток, якщо засновницьким договором товариства не встановлений інший порядок здійснення цього права. Купівля здійснюється за ціною та на інших умовах, на яких вклад (його частина) пропонувався для продажу третім особам. Якщо вкладники та учасники з повною відповідальністю товариства не скористаються своїм переважним правом протягом місяця з дня повідомлення про намір учасника продати вклад (його частину) або протягом іншого строку, встановленого засновницьким договором товариства чи домовленістю між його учасниками, вклад (його частина) може бути відчужений третій особі»;

е) доповнити статтю 80 Закону частиною четвертою: «4. Учасники з повною відповідальністю мають право прийняти рішення про виключення вкладника, який має заборгованість із внесення вкладу, якщо вклад не внесено ним протягом встановленого Законом строку»;

є) частину першу статті 82 Закону України «Про господарські товариства» викласти в такій редакції:

«1. Якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством вкладник *несе відповідальність* перед кредиторами за вчинений правочин *в межах вартості свого вкладу»*;

ж) доповнити статтю 82 Закону частиною четвертою, п’ятою та шостою та викласти її в такій редакції:

«4. Вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом), *обсяг якої не може бути меншим від вартості невнесеної частини вкладу*.

5. Вкладник командитного товариства відповідає за борги учасника з повною відповідальністю, *що виникли у зв’язку із здійсненням ним підприємницької діяльності до моменту заснування товариств*а.

6. Засновницьким договором може бути передбачено відповідальність вкладника в розмірі командитної суми, обсяг якої може бути більшим за вартість вкладу»;

з) викласти частину 1 та частину 2 статті 83 Закону в такій редакції:

«Командитне товариство припиняється з наступних підстав:

1) закінчення терміну, на який воно було засноване;

2) прийняття рішення повними учасниками про ліквідацію;

3) вибуття всіх учасників з повною відповідальністю;

4) вибуття всіх вкладників товариства;

5) розірвання засновницького договору повним учасником або кредитором повного учасника;

6) визнання товариства неплатоспроможним;

7) набрання законної сили рішенням суду про ліквідацію за заявою повного учасника;

8) смерть учасника з повною відповідальністю або визнання його неплатоспроможності;

Засновницьким договором можуть бути закріплені додаткові підстави припинення товариства.

2. Командитне товариство *припиняється* у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право *перетворити* командитне товариство у повне товариство».

2) до Цивільного кодексу України:

а) викласти частину 3 статті 122 ЦК України в такій редакції: «У разі спору між учасниками повного товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком учасникам, можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших учасників товариства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок *грубого порушення учасником своїх обов'язків*»;

б) частину 1 статті 124 викласти в такій редакції: «*У випадку неможливості задоволення вимог кредиторів товариства у повному обсязі та визнання товариства неплатоспроможним* учасники з повною відповідальністю солідарно від-

повідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення»;

в) частину 3 статті 124 ЦК України викласти в такій редакції: «Учасник повного товариства, який *припинив участь у* товаристві, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту *припинення його участі*, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому *його участь у товаристві припинена*»;

г) виключити частину 3 статті 135 ЦК України;

д) викласти частину 2 статті 136 в такій редакції: «Вкладники не мають права брати участі в управлінні діяльністю командитного *товариства*. Вкладники не мають права заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства, *за винятком тих, які виходять за межі звичайної повсякденної діяльності товариства, якщо інше не визначено засновницьким договором»;*

е) викласти пункт 3 частини 2 статті 137 ЦК України в такій редакції: «переважно *з учасниками з повною відповідальністю* перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень Закону»;

є) частину 2 статті 138 ЦК України доповнити реченням наступного змісту: «Обсяг відповідальності вкладника *не може бути меншим* невнесеної суми вкладу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794. URL: https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105653951 (дата звернення: 26.02.2026)

2. Ammon L. Handelsgesetzbuch (red. V. Rohricht, F . Graf Von Westphalen), S. 529-532.

3. Anzahl der Unternehmen in Deutschland nach Rechtsform und Anzahl der Beschäftigten im Jahr 2017. URL: https://de.statista.com/statistik/daten/studie/237346/umfrage/unternehmen-in-deutschland-nach-rechtsform-und-anzahl-der-beschaeftigten/ (дата звернення: 26.02.2026)

4. Arnold Martin, Silent Partnership in Japan and Germany, *Zeitschrift für Japanisches Recht*. Nr. 13 (2002), S. 210-216.

5. Blaurock U. Europäisches und deutsches Gesellschaftsrecht - Bilanz und Perspektiven eines Anpassungsprozesses. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. 1998. S. 463.

6. Bonneß, Kommanditgesellschaft. URL: https://www.notariat-sasel.de/de/kg (дата звернення: 26.02.2026)

7. Christian Fritz. Die Kommanditgesellschaft. Sonderform: Gmbh & Co KG. Graz. S. 11.

8. Einkommensteuergesetz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/estg/_18.html (дата звернення: 26.02.2026)

9. Etapy przekształcenia spółki komandytowej w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością - krok po kroku. URL: https://cddlegal.pl/etapy-przeksztalcenia-spolki-komandytowej-w-spolke-z-ograniczona-odpowiedzialnoscia-krok-po-kroku/ (дата звернення: 26.02.2026)

10. Flume, Johannes, Law and Commerce - The Evolution of Codified Business Law in Europe. *Comparative Legal History*. 2014. Forthcoming, p. 8.

11. Gesetz zur Modernisierung des Personengesellschaftsrechts (MoPeG) verabschiedet. URL: https://www.dhpg.de/de/newsroom/blog/gesetz-modernisierung-personengesellschaftsrecht/ (дата звернення: 26.02.2026)

12. Górnicki Leonard Przewodnie konstrukcje i pojęcia Kodeksu Handlowego z 1934 roku, Acta Universitatis Wratislaviensis. *Przegląd Prawa i Administracji.* Wrocław. No 3644. 2015. Str. 64-91.

13. Handelsgesetzbuch. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/ (дата звернення: 26.02.2026)

14. Harris R. The institutional dynamics of early modern Eurasian trade: The commenda and the corporation. *Journal of Economic Behavior & Organization.* Issue 71. 2009. p. 607.

15. Herbet A. Spolka komandytowa. Warszawa. 2012. 168 s.

16. Hopt K. Europäisches Gesellschaftsrecht - Krise und neue Anläufe / Hopt K. Europäisches Gesellschaftsrecht - Krise und neue Anläufe. *Zeitschrift* für Wirtschaftsrecht. 1998. S. 96.

17. Horn N. Heymanns-Hadelsgesetzbuch, t. II, S. 468-469.

18. Jacek Kołacz, Polish company law: a few remarks on legal history and foreign inspirations, Kraków, 2009. p. 1-36. URL: http://ssrn.com/abstract=2020231 (дата звернення: 26.02.2026)

19. Kappes A. Odpowiedzialność komandytariusza za zobowiązania spyłki, Kraków 1997, s. 69-71.

20. Karolina Kulińska-Polak, Jaka jest historia spółki komandytowej? URL: https://www.komandytowa.pl/jaka-jest-historia-spolki-komandytowej.html (дата звернення: 26.02.2026)

21. Karolina Kulińska-Polak, Jaka jest historia spółki komandytowo-akcyjnej? URL: https://www.komandytowa.pl/Jaka-jest-historia-sp%C3%B3%C5%82ki-komandytowo-akcyjnej.html (дата звернення: 26.02.2026)

22. Kidyba A. Handlowe spółki osobowe. Kraków, 482 s.

23. Klaudia Grzebiela Spółka komandytowa jako optymalna forma prowadzenia działalności gospodarczej. *Security, Economy & Law*. Nr 2/2018 (XIX). Str. 46-60.

24. Kodeks spółek handlowych, Ustawa z dnia 15 września 2000 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20000941037 (дата звернення: 26.02.2026)

25. Kübler F. Rechtsbildung durch Gesetzgebungswettbewerb? *KritVjschr*. 1994. S. 88-89.

26. Lars Rosskothen, Die steuerlichen Unsicherheiten eines Anlegers an einer inländischen Publikums-KG, 1999. URL: https://www.grin.com/document/185323 (дата звернення: 26.02.2026)

27. Melburn E. Laundry, The GmbH & Co. Kommanditgesellschaft: German Partnership Vehicle for Joint Ventures. *The Business Lawyer*. Vol. 23. No 1. pp. 213-229.

28. Mikołaj Kondej, Problematyka opodatkowania akcjonariusza spółki komandytowo-akcyjnej. *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*. 3-4/2011. Str. 3-9.

29. Partnerschaftsgesellschaftsgesetz vom 25.7.1994. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/partgg/index.html (дата звернення: 26.02.2026)

30. Por. Ministerstwo Sprawiedliwości, Uzasadnienie projektu ustawy. Prawo spółek handlowych. Projekt, Warszawa 1999, s. 277.

31. Prawo społek handlowych, Tom 16 / za red. Andrzej Szajkowski, Warszawa, 2008. 1098 s.

32. Prosta Spółka Akcyjna - teraz możesz ją założyć! URL: https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/prosta-spolka-akcyjna--teraz-mozesz-ja-zalozyc (дата звернення: 26.02.2026)

33. Pyzioł W. Kodeks handlowy (red. K. Kruczalak, S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Kodeks, t. I , s . 258.

34. Rejestracja prostej spółki akcyjnej w Krajowym Rejestrze Sądowym. URL: https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/346 (дата звернення: 26.02.2026)

35. Sauer Otto, Die Publikums-Kommanditgesellschaft: Recht, Steuer, Betriebswirtschaft (Moderne Rechtsformen der Wirtschaft). Berlin, 1989. 171 S.

36. Schmidt K., Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 2020. S. 374.

37. Spółka komandytowo-akcyjna, czyli ciekawy typ spółki na pograniczu osobowej i kapitałowej, 4 października, 2019. URL: https://magnifier.pl/spolka-komandytowo-akcyjna/ (дата звернення: 26.02.2026)

38. Stanisław Sołtysiński, Andrzej Szumański, Shareholder and Creditor Protection in Company Groups under Polish Law, p. 89-105; in Klaus J. Hopt, Christa Jessel-Holst, Katharina Pistor, Unternehmensgruppen in mittel- und ost- europäischen Ländern, *Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht*. Vol. 76, 315 p.

39. Stanisław Sołtysiński, Reform of Polish Commercial Law; in *Festschrift für Wolfgang Fikentscher zum 70. Geburtstag*. 1998. 1114 p.

40. Stiller Gesellschafter. URL: https://www.microtech.de/erp-wiki/stiller-gesellschafter/ (дата звернення: 26.02.2026)

41. Strohmann und Treuhandverhältnis. URL: https://www.rosepartner.de/strohmann.html (дата звернення: 26.02.2026)

42. Szajkowski A. Prawo spółek osobowych. Warszawa, 2008. 1098 s.

43. Szwaja J. Komentarz KSH, T. 1. 2006. s. 708

44. Szyszko R. Prawo spółek handlowych. Wybrane zagadnienia.Skrypt dla aplikantów radcowskich. Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie / R. Szyszko. Warszawa, 2011. 213 s.

45. Szyszko R., Spółka komandytowo-akcyjna z udziałem spółki z o.o. jako jedynego komplementariusza, Warszawa, 2011. s. 24.

46. Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym z dnia 20 sierpnia 1997 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971210769/U/D19970769Lj.pdf (дата звернення: 26.02.2026)

47. Völkl, Handbuch Personengesellschaften. Bergmann/Ratka. Rz 4/213. 2011.

48. Wiśniewski A.W. Prawo o spółkach, Warszawa. 2016. s. 27.

49. Witosz A. Kodeksy. wyd. 1, Lublin. s. 166.

50. Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, 2018 rok. URL: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/zmiany-strukturalne-grup-pod-

miotow-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-2018-rok,1,23.html (дата звернення: 26.02.2026)

51. Zollner W. Die Anpassung von Gesellschaftsuertrdgen an uerdnderte Umstdnde, Heidelberg 1979, S. 23.

52. Zozuliak, O., Sishchuk, L., Vintoniak, N., Kovalyshyn O., Oliynyk, O. Legal regulation of inheritance of corporate rights under the laws of Ukraine and EU countries. *Social and Legal Studios*. Volume 7, No. 2. 2024. pp. 234-241.

53. Актуальні питання приватного та публічного права : монографія / за ред. Н.Д. Гетьманцевої, М.І. Боднарука, Н.М. Процьків. Чернівці, 2022. 452 с.

54. Анатійчук В. В. Повні та командитні товариства: особливості правового регулювання в Україні та європейських державах. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Вип. 55. С. 130-142.

55. Бекірова Е.Е. Удосконалення правового статусу повних товариств І *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серия «Юридичні науки».* 2013. Т. 26(65). № 1. С. 53-58.

56. Борисова В.І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних правовідносин. *Право та інновації*. 2015. Вип. № 4. С. 9-16.

57. Борсук Н.Я., Шадріна Д.О. порівняння правового статусу командитного товариства за законодавством України та Польщі. *Сучасні погляди на реформування законодавства.* Матеріали ІІ науково-практичної конференції (м. Вінниця, 23-24 жовтня 2020 р.*)*. Херсон, 2020. 152 с.

58. Бровченко Т. І. Установчі документи юридичних осіб за законодавством України : монографія. Х., 2016. 216 с.

59. Бутрин Н. Приватна власність командитного товариства. URL: http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/dovidka/43-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/b/1784-2013-03-06-09-27-53 (дата звернення: 26.02.2026)

60. Бутрин Н. Становлення корпоративного права на території України: історичний аспект. *Україна. Європа. Світ* : міжнар. зб. наук. праць. Тернопіль, 2011. Вип. 8. С. 272-279.

61. Бутрин Н.С. Діяльність командитного товариства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* №1. 2012. С. 93-99.

62. Бутрин-Бока Н.С. Корпоративне право Німеччини: історико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2023.

63. Бутрин-Бока Н.С. Правовий статус учасників командитних товариств. *Актуальні проблеми правознавства*. №4 (36). 2023. С. 69-73.

64. Вара А.С. Проблеми правового регулювання діяльності повних та командитних товариств, 2014. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/ (дата звернення: 26.02.2026)

65. Вартанян А.М. Правове положення виробничих кооперативів в Республиці Білорусь. Гродно, 2011. 224 с.

66. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: Монографія. К.: Атіка, 2003. 352 с.

67. Вінник О. Характерні риси господарських організацій. *Підприємництво, господарство і право*. 1998. № 2. С. 3-8.

68. Гаполяк Т. Особливості правового регулювання заснування господарських товариств у країнах романо-германської правової сім'ї. *Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції:* Збірник наукових праць за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Васильєвські читання», (3-4 жовтня 2025 року, м. Івано-Франківськ) . Івано-Франківськ, 2025. с. 21-26.

69. Гарагонич О.В., С.М.Грудницька, Л.М.Дорошенко. Корпоративне право: навч. посібник. Київ, 2018.

70. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144.

71. Грудницька С. Відмінність об'єднань підприємств від господарських товариств. *Право України*. 1994. № 9. С. 5-9.

72. Грудницька С., Шеремет О. Правове регулювання організації і діяльності підприємств та їх об'єднань у формі повних товариств : монографія. Чернігів, 2007. 160 с.

73. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. №31. Ст. 429.

74. Довгерт А.С. Спільна діяльність. Цивільне право. Київ. 1996.

75. Донік О.М. Участь купців у розвитку торговельних домів в Україні наприкінці XIX - на початку XX ст. *Історія повсякденності та усна історія*. 2019. С. 119-124.

76. Жорнокуй В.Г. Теоретичні та практичні проблеми цивільно-правової відповідальності учасників та осіб, що здійснюють функції органів підприємницьких товариств. Київ, 2025. 550 с.

77. Жорнокуй Ю. «Корпорація»: сучасний стан законодавства в Україні та Європейському Союзі. *Підприємництво, господарство і право.* №1. 2018. С. 13-17.

78. Законопроект про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707 (дата звернення: 26.02.2026)

79. Зеліско А. В., Сіщук Л.В. Корпоративний договір в підприємницькому товаристві: законодавчі трансформації. *Приватне право і підприємництво*. 2023. Вип. 23. С. 16-26.

80. Зеліско А.В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин : монографія. Івано-Франківськ, 2016. 445 с.

81. Зеліско А. Правове регулювання наукових парків: крізь призму корпоративістики. *Приватне право і підприємництво*. №24. Ч. 2. 2024. С. 101-107.

82. Казанцев С.В. Закордонний досвід законодавчого регулювання створення та діяльності повних товариств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. Випуск 14. 2010. С. 241-244.

83. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Органи контролю в корпоративному управлінні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. №1. Ч. 1. С. 227-231.

84. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Позов акціонерів про відшкодування шкоди завданої діями посадових осіб товариства. *Аналітично-порівняльне правознавство.* №1. 2025. С. 198-203.

85. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Способи захисту та позовна давність в корпоративних спорах. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства.* №1. 2025. С. 2.1.-2.9.

86. Кибенко Е. Р. Науково-практичний коментар Закону України «Про господарські товариства». Х., 2000. 440 с.

87. Кисіль В. Закон «Про господарські товариства» вже не відповідає вимогам часу, однак існують альтернативи... URL: https://vkp.ua/ua/publication/the_company_law_no_longer_fits_the_times_yet_there_are_alternatives (дата звернення: 26.02.2026)

88. Кібенко О. Р. Закон України "Про господарські товариства". Х. 2004. 352 с.

89. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання: Наказ №288 від 22.11.94 року Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb288217-94#Text (дата звернення: 26.02.2026)

90. Клементєва О.Ю. Становлення акціонерних товариств як найбільш розвинутої форми підприємницької діяльності та їх розвиток в Україні. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4593 (дата звернення: 26.02.2026)

91. Ковалишин О.Р. Корпоративне право Німеччини : монографія, 2021. 236 с.

92. Ковалишин О.Р. Правовий статус командитного товариства. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина*: збірник матеріалів щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і аспірантів, м. Івано-Франківськ, 13-14 травня, 2016 року, Івано-Франківськ, 2016. С. 50-52.

93. Ковалишин О.Р. Товариства осіб в країнах Східної Європи (на основі статистичних даних). *Підприємництво, господарство і право*. №2. 2020. С. 98-104.

94. Ковалишин О. Р. Правовий статус негласного товариства (Stille Gesellschaft) в Австрійській Республіці. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 36. С. 99-108.

95. Козлова Н.В. Установчий договір про створення комерційних товариств: Дис... кан. юрид. наук. К., 1994.

96. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ, 2020. 128 с.

97. Корпоративне право Австрії та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон. Івано-Франківськ, 2015. 250 с.

98. Ковалишин О.Р. Корпоративне право Німеччини : монографія. Київ, 2021. 246 с.

99. Корпоративне право Польщі та України : монографія / Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. [та ін.] : за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 64-72.

100. Коссак В.М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Львів. 1996. 264 с.

101. Кочина О.С. Вимоги до форми установчих документів суб'єктів господарювання за законодавством України. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/26224/%D0%9A%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%9E.%D0%A1.%20_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D1%83%D1%81%D1%82%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 26.02.2026)

102. Кременовська І. Про історію ухвалення Господарського кодексу України. URL: https://blog.liga.net/user/ikremenovskaya/article/22740 (дата звернення: 26.02.2026)

103. Кузьменко С. Деякі особливості нормативно-правового становища учасників командитних товариств та визначення доцільності їх використання в підприємницькій діяльності. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану:* Збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18 жовтня 2024 р. м. Кропивницький. 2024. 492 с.

104. Кучеренко І. Повні і командитні товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 7. С. 36-39.

105. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2004. 274 с.

106. Лукач І. В. До питання про ознаки корпорації. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 138-142.

107. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2012. Вип. 91. С. 43.

108. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми. дис. докт. юрид. наук. за спец. 12.00.04. 2016. Київ.

109. Луць В.В Строки і терміни у цивільному праві : монографія. Київ, 2013. 186 с.

110. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. - К. 1999. 560 с.

111. Марущак Я. Товариства в Європейському Союзі: права та обов'язки їх учасників. *Підприємництво, господарство і право.* №6. 2017. С. 43-48.

112. Мелех Л. В., Круць К. І. Проблематика правового регулювання корпоративних правовідносин: перспективи використання законодавчого досвіду Європейського Союзу в правовому полі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 1. С. 102-108.

113. Мельникова Т.В. Повне та командитне товариства в Росії та Сполучених Штатах Америки: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2012. 26 с.

114. Москаленко Л. Товариство на вірі (командитне товариство) у сучасному польському праві. *Правовідання.* 2006. № 1. С. 81-116.

115. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. В.М.Косака. К., 2004. 976 с.

116. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. Є.О.Харитонова, О.М.Калітенко, Одеса, 2003. 1079 с.

117. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. О.В,Дзери, Н.С.Кузнєцової, В.В.Луця. К., 2013. Т. 1 832 с.

118. Овченко О. В. Правове становище товариств осіб в українській соціалістичній радянській республіці в період нової економічної політики. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 4. 2020. С. 202-210.

119. Овченко О.В. Відповідальність вкладника командитного товариства в праві України, Німеччини та Польщі. *Правова система та державотворення: історичний вимір і сучасні тенденції:* матеріали науково-практичної конференції, 17-18 лютого, м. Ужгород. 2023 р. С. 19-23.

120. Овченко О.В. Вклад в командитному товаристві: порівняльно-правовий аспект права України, Польщі та Німеччини. *Проблеми цивільного права та процесу:* тези науково-практичної конференції, 19 травня 2023 р., Вінниця, С. 406-410.

121. Овченко О.В. Засновницький договір командитного товариства. *Juris Europensis Scientia,* №6. 2022. С. 18-22.

122. Овченко О.В. Історико-правовий аспект правового регулювання командитного товариства в Україні та Німеччині. *Юридичний вісник*. №5. 2022. С. 240-246.

123. Овченко О.В. Командитне товариство як правова форма залучення інвестицій. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів:* матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 жовтня 2023 р., Івано-Франківськ, 2023. С. 60-62.

124. Овченко О.В. Корпоративне управління в командитному товаристві. *Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції:* матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції, 3-4 жовтня, Івано-Франківськ, 2025. С. 105-108.

125. Овченко О.В. Особливості укладення засновницького договору товариства осіб за законодавством Німеччини: досвід правового регулювання. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університе-*

тету за 2020 р. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 5-9 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ. 2021. С. 296-297.

126. Овченко О.В. Підстави припинення командитного товариства. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 р. Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, 3-7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. 2023. С. 302-303.

127. Овченко О.В. Поняття та ознаки командитного товариства в Україні, Польщі та Німеччині. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11. 2022.

128. Овченко О.В. Роль та місце командитного товариства в системі господарських товариств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* №60. 2022. С. 43-46.

129. Овченко О.В. Участь повного учасника в командитному товаристві: порівняльний аспект права України, Польщі та Німеччини. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права:* матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 2-3 грудня 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь. 2022. 224с.

130. Овченко О.В. Форма засновницького договору командитного товариства в праві України, Німеччини та Польщі. *Договір як універсальна форма правового регулювання:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті академіка В.В. Луця, 7 квітня, 2023 року, Івано-Франківськ, С. 193-196.

131. Огляд за результатами вивчення практики розгляду справ щодо корпоративних спорів та корпоративних прав Верховним Судом, 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_korpor_spor_2021.pdf (дата звернення: 26.02.2026)

132. Олійник О. С. Концептуальні аспекти реформування інституту юридичної особи в умовах рекодифікації ЦК України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 61. С. 2.96-2.108.

133. Олійник О. С. Сучасні тенденції модернізації корпоративного права Польщі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. Івано-Франківськ. 2023. № 63. С.4.32-4.39.

134. Осадчук С. Правовий статус учасників-вкладників (командитистів). *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 113-116.

135. Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік № 2211-I від 31.05.1991 р.. URL: https://ips.ligazakon.net/document/PC910001 (дата звернення: 26.02.2026)

136. Павлиш О. Статус резидента "Дія City" отримали уже 55 компаній: скільком відмовили. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/16/682420/ (дата звернення: 26.02.2026)

137. Податковий кодекс України № 2755-VI від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради Україн.* 2011. № 13-14,№ 15-16, № 17. Ст. 112.

138. Показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) за 2017-2019 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoy/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0118.html (дата звернення: 26.02.2026)

139. Попов Ю. Ю. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» : наук.-практ. комент. Київ. 2019. 392 с.

140. Постанова Дніпропетровського апеляційного господарського суду (справа № К30/144-08). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/4382594 (дата звернення: 26.02.2026)

141. Пояснювальна записка від 24.03.2011 р. до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8294&skl=7 (дата звернення: 26.02.2026)

142. Про акціонерні товариства : Закон України № 514-VI 17 вересня 2008 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2008. № 50-51. ст. 384.

143. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 5-6. Ст. 30.

144. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України № 1666-VIII від 6 жовтня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#n40 (дата звернення: 26.02.2026)

145. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва: Закон України №3263-VI від 21 квітня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №43. ст. 446.

146. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України: Закон України №997-V від 27 квітня 2007 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2007. №33. ст.440.

147. Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 49. Ст. 682.

148. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму №4 від 4 25.02.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text (дата звернення: 26.02.2026)

149. Про довірчі товариства: Декрет КМУ №23-93 від 17 березня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №19. Ст. 207.

150. Про затвердження Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю та Положення про цінні папери: Постанова Радміну СРСР №590 від 19.06.1990 року. URL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19/b384276b96a15f2d4b24ccd7b0e33f4b287451d9/ (дата звернення: 26.02.2026)

151. Про надання роз’яснень: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 181 від 14.01.2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0181563-09#Text (дата звернення: 26.02.2026)

152. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України №334/94-ВР 28 грудня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №4. ст. 28.

153. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України №4196-IX від 9 січня 2025 р. *Відомості Верховної Ради*. 2025. №№ 28-29. ст. 94.

154. Про підприємництво: Закон України №698-XII від 7 лютого 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. №14. Ст.168.

155. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Постанова Пленуму №04-5/14 від 28.12.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07#Text (дата звернення: 26.02.2026)

156. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text (дата звернення: 26.02.2026)

157. Про Програму надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану: Постанова Верховної Ради Української РСР від 3 липня 1991р. №1291-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР* . 1991. №36 ст. 473.

158. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text (дата звернення: 26.02.2026)

159. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. *Відомості Верховної Ради.* 2018. № 13. ст. 69.

160. Проект Закону України «ломбарди і ломбардну діяльність» № 1800 від 20.01.2015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1E000A.html (дата звернення: 26.02.2026)

161. Радченко Л.І. Командитне товариство як учасник цивільних правовідносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 7(105). С. 56-65.

162. Редзік А. Д. Таємні товариства (stille gesellschaft, societe en participation і негласное товарищество). *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XII регіон. наук.-практ. конф., (9-10 лют. 2006 р.). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. С.252-253.

163. Рижко П. Л. Порівняльно-правовий аналіз форм аграрного підприємництва за законодавством ФРН та України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Х., 2012. 188 с.

164. Рішення Господарського суд Дніпропетровської області, справа № К7/76-08. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/2513300 (дата звернення: 26.02.2026)

165. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області, 27.11.2008 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/2749112 (дата звернення: 26.02.2026)

166. Рішення господарського суду Полтавської області, Справа №917/1722/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/70715397 (дата звернення: 26.02.2026)

167. Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя, від 22.06.2017р.справа № 334/6978/16-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/67335934 (дата звернення: 26.02.2026)

168. Рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 12.01.2012р., справа № 2-6370/11. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/41718566 (дата звернення: 26.02.2026)

169. Романенко В.О. Особливості здійснення права на участь в управлінні повними та командитними товариствами. *ІІ науково-практична конференція.* м. Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р. С. 11-15.

170. Сазонов В. Засновницький договір у створенні господарського товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 63-68.

171. Саніахметова Н.А. Установчий договір. *Бізнес*. № 195. С. 12-15.

172. Саніахметова Н.О Підприємницьке право : навчальний посібник. А.С.К. 2001, с.193.

173. Сельська В.В. Поняття й ознаки субсидіарної юридичної відповідальності. *Право і суспільство*. 2016. №3. С. 36.

174. Симонян Ю. Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2010. 20 с.

175. Симонян Ю.Ю. Аналіз правового становища командитного товариства за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 33. С. 279-282.

176. Симонян Ю.Ю. Відповідальність учасників командитного товариства при формуванні складеного капіталу. *Проблеми охорони прав субєктів корпоративних правовідносин:* Матеріали міжнар. наук. практ. конференції, 23-24 вересня, 2011р., м. Івано-Франківськ. 2012. С. 141.

177. Симонян Ю.Ю. Корпоративна природа відносин між учасниками командитного товариства. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Одеса, 2008. Вип. 39. С. 178-183.

178. Синявська Я. С. Підстави виникнення майнової відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 244-250.

179. Синявська Я. С. Щодо відповідальності учасників повного товариства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 341-344.

180. Скоропис О. М. Цивільно правове регулювання ліквідації юридичних осіб : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2010. 210 с.

181. Слома В.М. Щодо поняття субсидіарної відповідальності. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVII наук.практ. конференції*. Харків, 2019. С. 214.

182. Смірнов Г.Ю. Щодо поняття корпорації як суб'єкта корпоративних правовідносин. *Право і суспільство*. №4. 2021. С. 55-64.

183. Соколовська Ю. В. Загальна характеристика правового регулювання відповідальності учасників повного та командитного товариств. *Вдосконален-*

ня правового регулювання: матеріали наук. практ. конференції. 2014. Івано-Франківськ. С. 12-15.

184. Стратюк О. М. Цивільно правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб: дис. на здоб. ступ. філософії права за спеціальністю 081 «Право». Івано Франківськ. 2021. 232 с.

185. Харченко Г.Г. Правове регулювання діяльності трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. К., 2004. 20 с.

186. Цивільне право України : підручник. У 2 т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо- Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К. 2011. Т. 1. 656 с.

187. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст. 356.

188. Цивільний кодекс України: Коментар. 2-е вид. / Під заг. ред. Є.О. Харитонова. Х.: Одіссей, 2004. Т. 1. С. 189-200.

189. Цивільний кодекс України: Науковий-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. К., 2009. 744 с.

190. Шеремет О С. Правове регулювання організації і діяльності повних товариств : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04. Донецьк, 2006. 164 с.

191. Шеремет О. Деякі аспекти діяльності повних товариств в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2003. № 5. С. 28-30.

192. Шеремет О.С. Проблема забезпечення прав суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами державної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 7. С. 16-18.

193. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: в 4 т. Т. 1. М., 2003. 480 с.

194. Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права): дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2005. 230 с.

195. Щербакова Н. В. Порівняльно-правовий аналіз процесів злиття та приєднання господарських організацій в національному та зарубіжному законодавстві

(ЄС, Великої Британії, США). *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2023. № 2 (24). С. 55-71.

196. Щербакова Н. В. Проблематика класифікації видів реорганізації господарських організацій. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 96-107.

197. Щербакова Н. В. Реорганізація як економіко-правове явище в господарському праві. *Право України*. 2021. № 4. С. 144-167.

198. Щербакова Н. В. Реорганізація: доктрина, законодавство, практика застосування: монографія. Київ, 2024. 640 с.

199. Щербакова Н. В. Теоретико-правові питання захисту прав учасників під час реорганізації господарських товариств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. № 3 (70). Том 31. С. 80-86.

200. Щербакова Н. В., Захарченко А. М. Напрями удосконалення правового регулювання реорганізації господарських організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12.

201. Щербина В.С. Господарське право України. К.: Атіка, 1999. 107 с.

202. Щодо формування статутного капіталу господарського товариства: Лист Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №3211-13/7868 від 13.03.2017 р. URL: https://online.dtkt.ua/2017/15/48954 (дата звернення: 26.02.2026)

203. Юркевич Ю. М. Командитні товариства за законодавством України. *Право і суспільство.* № 1. 2016. с. 94-99.

204. Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб. *Вісник Львівського університету*. Вип. 48. Львів, 2009. С. 166.

205. Юркевич Ю.М. Договірні форми об’єднань фізичних і юридичних осіб у цивільному праві України : автореф. дис. … доктора юрид. наук. Київ, 2017. 34с.

206. Юркевич Ю.М. Правовий статус учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 6. Том 1. 2015. С. 118-122.

207. Юркевич Ю.М. Форма договорів про створення об’єднань фізичних і юридичних осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2017.

208. Яковлєв Ю.В. Командитні товариства як суб’єкти підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Х., 2001. 20 с.

209. Яковлєв Ю.В. Суттєві ознаки командитного товариства. *Правова держава.* №5. 2002. С. 57-60.

210. Яковлєв Ю. В. Засновницький договір командитного товариства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 13. С. 121-125.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Овченко О. В. Правове становище товариств осіб в українській соціалістичній радянській республіці в період нової економічної політики. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 4. 2020. С. 202-210.

DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.34

URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/36.pdf

2. Овченко О.В. Поняття та ознаки командитного товариства в Україні, Польщі та Німеччині. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11. 2022.

DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/70

URL: http://lsej.org.ua/11_2022/70.pdf

3. Овченко О.В. Роль та місце командитного товариства в системі господарських товариств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* №60. 2022. С. 43-46.

DOI: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.60.10

URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc60/10.pdf

4. Овченко О.В. Історико-правовий аспект правового регулювання командитного товариства в Україні та Німеччині. *Юридичний вісник*. №5. 2022. С. 240-246.

DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.26

URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/26.pdf

5. Овченко О.В. Засновницький договір командитного товариства. *Juris Europensis Scientia,* №6. 2022. С. 18-22.

DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.4

URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/4.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Овченко О.В. Особливості укладення засновницького договору товариства осіб за законодавством Німеччини: досвід правового регулювання. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2020 р. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*, 5-9 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ. 2021. С. 296-297.

URL:https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2021/08/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BF%D0%BD%D1%832021.pdf

7. Овченко О.В. Участь повного учасника в командитному товаристві: порівняльний аспект права України, Польщі та Німеччини / *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кременчук, 2-3 грудня 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь. 2022. 224 с.

URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/173/2532/16188-1

URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/173

8. Овченко О.В. Підстави припинення командитного товариства. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 р. Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. 2023. С. 302-303.

URL: https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf

9. Овченко О.В. Форма засновницького договору командитного товариства в праві України, Німеччини та Польщі / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам’яті академіка В.В. Луця «Договір як уні-

версальна форма правового регулювання», 7 квітня, 2023 року, Івано-Франківськ, С. 193-196.

URL: https://kcp.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/82/2023/06/zbirnyk_-dohovir_2023r.pdf

10. Овченко О.В. Вклад в командитному товаристві: порівняльно-правовий аспект права України, Польщі та Німеччини. *Тези науково-практичної конференції «Проблеми цивільного права та процесу»,* 19 травня 2023 р., Вінниця, С. 406-410.

URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e665376-2c4d-4d62-9c12-54edd3b919f2/content

11. Овченко О.В. Командитне товариство як правова форма залучення інвестицій / Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції «*Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів»*, 6-7 жовтня 2023 р., Івано-Франківськ, 2023. С. 60-62.

URL:https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/960/СіщукЛВ_Вчення_про_корпоративне_право_у_працях_Васильєвої-ВА.pdf?sequence=1&isAllowed=y

12. Овченко О.В. Корпоративне управління в командитному товаристві. *Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції,* 3-4 жовтня, Івано-Франківськ, 2025. С. 105-108.

URL:https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1187/Збірник%20конференції_2025.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри та оприлюднено на п’ятьох наукових конференціях, а саме: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 2-3 грудня 2022 року), *Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів»* (28 лютого 2023 року,

м. Дніпро), науково-практичній конференції «*Правова система та державотворення: історичний вимір і сучасні тенденції*», (17–18 лютого, 2023 р. Ужгород), Всеукраїнській науково-практичній конференції присвяченій пам’яті академіка В.В. Луця «Договір як універсальна форма правового регулювання», (7 квітня, 2023 р. Івано-Франківськ), XXI Міжнародній науково-практичній конференції «*Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів»* (6-7 жовтня 2023 р. Івано-Франківськ),